

BESSENYEI

BESSENYEI TÁRSASÁG



NYIREGYZÁSA

ALMANACH

A BESSENYEI IRODALMI TÁRSASÁG
ÉVKÖNYVE

2015

BESSENYEI

BESSENYEI TÁRSASÁG



NYÍREGYHÁZA

ALMANACH

A BESSENYEI IRODALMI TÁRSASÁG
ÉVKÖNYVE

2015

Kiadja:
A Bessenyei György Irodalmi
és Művelődési Társaság elnöksége

Felelős kiadó:
NAGY ÉVA

Szerkesztő:
SALLAI JÓZSEF

Fotók:
ERDÉLYI TAMÁS

Műszaki szerkesztő:
ERDÉLYI TAMÁS

Korrektor:
PÁSZTOR JÓZSEFNÉ

ISSN 1788-7607

Nyomtatták 200 példányban
az IMI-PRINT KFT. NYOMDAÜZEMÉBEN
Felelős vezető: NAGY IMRÉNÉ
2016

BESSENYEI GYÖRGY



**EÖLCSÉSZ - KÖLTŐ, FILOZÓFUS - ÍRÓ
A MAGYAR IRODALMI MEGÚJULÁS ELINDÍTÓJA**

A Bessenyei Almanach 2015 szerzői

DR. APORNÉ DR. KINCSES KOVÁCS ÉVA nyelvész

BABOSI LÁSZLÓ főkönyvtáros

B. RISKÓ IRÉN tanár, költő

DR. BÁNSZKI ISTVÁN irodalomtörténész, alapító elnök

DR. BENE JÁNOS múzeumigazgató

CZIMBULA NOVÁK IBOLYA ny. szervezési és ellenőrzési vezető, költő

DR. CSERMELY TIBOR ny. tanár, közíró

DR. DOLINAY TAMÁS ny. főorvos, közíró

ERDÉLYI TAMÁS ny. gépészmérnök, technikai szerkesztő

DR. FAZEKAS ÁRPÁD orvostörténész, Nyíregyháza díszpolgára

GALAMBOS SÁNDOR főlevéltáros

HAJDÚ ÁGOTA zeneiskolai népzene tanár

KUJBUSNÉ DR. MECSEI ÉVA PhD levéltárigazgató

DR. NAGY ÉVA PhD ny. főiskolai docens, elnök

PAGONYI SZABÓ JÁNOS költő

DR. SALLAI JÓZSEF ny. főiskolai docens

UGRIN ARANKA irodalomtörténész

VENGRINYÁK JÁNOS költő

AJÁNLÁS

„Ó, én ifjúságom száz ragyogó álma:
Megértene-e majd itthon valahára?”
(Vietórisz József: Bihari remete)

Nagybessenyői Bessenyei Györgynek, kinek lelke körülheng bennünket!

„A magyar nemzet mindég okossággal élt, örökké szabadság alatt vezéreltetett és rakva volt fejedelmi emberekkel. (...) Erkölcsi tehetségét e világon egy nemzet se haladja meg. Tudományban, mesterségben, vitézségben ha foglalja magát, mindent meghalad. És ha ezekben rész szerint hátramaradt, innen az angluson, németen, francián, annak nem erőtlensége az oka, hanem az, hogy arra eszközök és módok nincsenek kezében.”

Tisztelt Névadónk!

Több mint kétszáz éve vetted papírra „holmi” töprengésed. Írtad még azt is: „Szomorú az élet igaz bölcsességgel, / De csak ez tarthat fenn – hidd el – tisztességgel.”

Idézhetnénk mást is. Írott szavaidat ma is igaznak véljük. Szellemed fénynyalábjai a kései századokban is világítanak. Műveidet olvasván döbbenet vagy elismerően bólintunk most is: „a világ így megyen”. A történelem ismétli önmagát. Az emberi természet mit sem változott. Szenvedéseink és vágyaink ugyanazok.

Igazságot, megértést, jó szándékú okoskodást, műveltséget, magyarságot, cselekvést kívánunk ma is, a 21. században, mert „a jóra való igyekezetben megszűnni alacsonyság volna”. Szellemi örökséged tovább él. Társaságaid öntözték, táplálták gondolatpalántáid, s bár a világ törvényszerűen változott, tudósaink, kutatóink, művészeink sok mindent felfedeztek, megismertek és megéreztek már létezésünk titkaiból, a megismerés vágya, a vi-

lágot, embert jobbítani akaró szándék, mely műveidből árad, ma is időszerű.

Társaságunk is, mely szellemi értékeidnek, tiszta erkölcséidnek, emberi tartásodnak tisztelője és szerény továbbörökítője, immár 28 éve – a maga lehetőségeivel, adottságaival élve – ajánlja fel neked jóakarató cselekvésének tárgyyszerű megvalósulását, a Bessenyei Almanach legújabb, 11. kötetét, melyben az anyanyelvi kultúra, tudomány terjesztésével a művelődés iránti elkötelezettségét szándékozik kifejezésre juttatni. Folytatjuk kapcsolataink erősítését társegyesületeinkkel. Itt is melegen gratulálunk a **Kazinczy Ferenc Társaságnak**, amely fennállásának negyedik évtizedébe lépett!

Legújabb évkönyvünket szeretettel ajánljuk tehát szellemi elődünknek és társaságunk tagjainak! Ezúton köszönjük meg Almanachunk egyik szellemi életre hívójának, *Csermely Tibornak* a 10 éves lelkiismeretes, színvonalas szerkesztői munkáját és sokszínű közösségi tevékenységét. Jó egészséget kívánunk további munkálkodásához, és ezzel a jókívánsággal köszöntjük *Sallai Józsefet* is, kötetünk új szerkesztőjét!

Tisztelt Elődünk!

Fáradozunk és fáradunk. Reményünk: gondolataidnak továbbélése az utánunk következő, nálunk műveltebb, szélesebb látókörű, felkészültebb nemzedékek által irányított társaságokban.

Nagy Éva

Nagy Éva

a Társaság elnöke



**ELŐADÁSOK
RENDEZVÉNYEK**



EGYKORI ÉS MAI DIÁKOK A REFORMKORI ELŐDÖKTŐL NAPJAINKIG

„A kincset... csak fáradtsággal
hozhatjuk napvilágra”

(Eötvös József)

A kiemelkedő évfordulók, a 100. és a 200. születésnapok kiváló alkalmat teremtenek a nemes hagyományok ápolására. Az ünnepi pillanatok felemelő érzése átjárja minden résztvevő szívét-lelkét-gondolatát, érzékelteti, hogy a hétköznapi munkájának van társadalmi szinten is megbecsültsége, elismertsége és támogatottsága.

Ez a még belátható, jól dokumentálható időtávlat jó lehetőséget ad a falu és a város változásának, életmódjának, kultúrájának bemutatására. A kutatás és az évfordulók egyben kiváló alkalmat teremtenek a nemes hagyományok ápolására, az egykori és mai diákok kapcsolattartására, a folytonosság fenntartására, az új irányok és eredmények, a mai értékek (írásos, képi, audio-vizuális, verbális úton és internet útján terjedő, a tárgyi világból vett stb.) bemutatására.

Az eötvösi gondolat teljességében így hangzik: „A kincset, melyet a természet tehetségeinkben adott, mint az 'érczet', melyet a föld mélyre rejt, csak fáradtsággal hozhatjuk nap-



világra.” Eötvös József Gondolatok című munkájából választotta a Gángó Gábor által szerkesztett XV. jubileumi konferencia előadások(2013. ELTE Eötvös József Collegium. Tanulmánykötet báró Eötvös József születésének 200. évfordulójára) és Horváth László igazgató bevezető Köszöntőjének élére a fenti idézetet. A magas tisztséget betöltő köszöntők beszédeiből átsugárzott az a magasztos törekvés, hogy az eötvösi sokoldalú tehetség és örökség, a reformkori elődök és értékek átadása és kutatása a következő nemzedékeknek – nemzeti közérdek, a világörökségi kincs ápolása és megőrzése a jelenkor emberei számára kihívást és feladatot jelent. Minél mélyebbre hatolunk térben és időben a történelemben, annál inkább (Dante, Dózsa és Duna-mente).

EÖTVÖS ÉS ERCSI KAPCSOLATA

Az immár 200 éves múltba tekintéshez, korfelidézésként álljanak itt olyan források, amelyek a 20–21. században születtek, valamint olyan szövegrészletek és arcképek, amelyek a reformkori kortársakat jelenítik meg, különös tekintettel a magyar–olasz kapcsolatokra és Ercsi, a Duna-menti település küzdelmére.

Ezek az Ercsi évszázadai (2010) *Barna Zsolt* és *Miklós Gergely* szerkesztő heroikus munkája, *Környei Elek* Eötvös József Ercsiben (1959. Székesfehérvár, István király Múzeum közleményei. Szek. Fitz Jenő. B. sorozat 19. sz. összeállítása). Családi kötelékek is adtak forrásokat. Édesapám, néhai *Kovács József* Fejér megyében született, majd a Vas megyében lévő Szombathely iskolái fogadták be. Itt később magas pedagógiai tisztséget is betöltött, tankerületi főigazgató volt a Debreceni Egyetem magyar–francia szakának elvégzése után. Az én gyermekkorom a nyaralásokkal szintén kötődött Fejér megyéhez (Seregélyes, Sárkeresztúr, Aba, Kálóz, Székesfehérvár), ahol a rokonoktól számos történetet és helyszínt megismertem. Ez a kapcsolat a mai napig megvan. Édesapám Kossuth-díjas és Apáczai Csere János-díjas tanár, az első magyarországi UNESCO asszociált tanárképző, a nyíregyházi Bessenyei György Tanárképző Főiskola alapító főigazgatója (1962) volt. Az 1950-es években kultuszminiszter-helyettes, majd brüsszeli magyar nagykövet, diplomata volt, így gyermekkorom iskoláskor előtti éveit francia nyelvű, többkultúrájú környezetben töltöttem.

A tágabb táj és emberi környezet forrásául szolgált *Vörös Károly, Gergely András és Vörös Antal* A vidéki Magyarország (Gondolat kiadó, 1980. 154–170.), az *Érdi krónika II.* (Szerk. Kubassek János, 2004. Érdi Földrajzi Múzeum), valamint *Cseresznyési László* Nyelvek és stratégiák, avagy a nyelv antropológiája (Tinta Könyvkiadó, Budapest, 2004) című szociolingvisztikai műve.

Az írott források mellett saját, Ercsiben végzett kutatásaim, élőszóbeli adatközlőim: Ercsi, Csók István utca lakosai, valamint *Szabó Tamás* mérnök, Ercsi polgármestere, az Eötvös József Múzeum és Emlékház, az Eötvös Irodalmi Kör, az Eötvös Művelődési Ház és Könyvtár dolgozói, egykori és mai munkatársai irányították figyelmemet a falu és a város kultúrájának, sokszínűségének változásaira, a hagyományok ápolásának fontosságára.

2004–2014 között Ercsiben lévő, csodálatos Apor–Kincses-ker-tünkben és az Eötvös Emlékmúzeumban több találkozót szerveztem egykori diáktársaimmal, rokonokkal, akikkel fontosnak éreztük a reformkori értékek megőrzését, a szellemiség továbbvitelét.

A CSALÁDI KÖTELEK

Báró Eötvös József 1813. szeptember 3-án született Budán és itt is halt meg 1871. február 2-án. Két ízben volt a kormányban kultuszminiszter: 1848-ban a Batthyány-kormányban és 1867–1871 között az Andrássy-kormányban.

A szülői ház Budavárban, a Szent György tér 10. számú házban volt. Eötvös József gyermekkorát azonban elsősorban anyai nagyapjánál, báró Lilien Józsefénél, Ercsiben töltötte. Nagyanyja Szapáry Julianna grófnő volt. Eötvös József halála előtt, 1870. december 8-án ezt írta Toldy Ferencnek: „Nem neveltetem soha más, mint anyám (Lilien Anna) által, Lilien nagyatyám házában, de nagyszülőim minden befolyása nélkül.”

12 éves koráig anyanyelvét, a németet használta, törve beszélt magyarul, iskoláit magánúton Ercsiben kezdte. Erősen hatott rá édesanyja és a kiváló birtokot, gazdálkodást vivő nagypapa szellemi köre, európaisága, irodalmi, zenei műveltsége és társasága.

10 éves volt, amikor 1825-ben apja, báró Eötvös Ignác fia melé fogadta nevelőnek *Pruzsinszky Józsefet* ercsi házukba, akit a Martinovics-perben elítéltek és börtönnel is sújtottak, mert tagja volt a Szabadság és Egyenlőség Társaságának. Eötvös így írt a tanítási módszerekről: „Életem tanulsága mind tudományos, mind emberismereti tekintetben, fájdalom, nagyon is elevenen áll előttem. Az egyes 'leczkékről', melyeken e tant szereztem, csak annyit tudok, hogy inkább veréssel, mint szép szavakkal szereztem tudományomat.”

A Lilien-Szapáry birtokot az 1800-as évek elejétől báró Lilien József fejlesztette Ercsiben az ország egyik legjelentősebb nagybirtokává. Bár Eötvös József, az unoka budai születésű volt, nem Fejér megyei, Környei Elekkel szólva: „a megye mégis jogosan vallhatja fiának”. Itt töltötte gyermek- és ifjúkorát, itt érték az első szerelmek, a korabeli szellemi kapcsolatok.

Ercsi városának tisztos polgárai, pedagógusai, tisztségviselői, diákjai teszik a dolgukat a romboló, primitív ellenszélben is. Emlékeznek a nagy elődökre. 2000. július 1-jétől a várossá lett Ercsiben egy-két évente megrendezik az Eötvös Napokat.

2013. szeptember 3-án Ercsiben Eötvös 200. születésnapikonferenciáján dr. Aporné dr. Kincses Kovács Éva szervezésében és előadásával (Eötvös, Petőfi és Vasvári kutatásairól), a magyarolasz kapcsolatok jegyében tudományos emlékkonferenciát tartottak az Eötvös Emlékház és Múzeum újjáavatásakor.

A BUDAI VÁR ÉS AZ EÖTVÖS-HAGYOMÁNYOK

Ha „utazást tennénk a bölcsőhely körül”, akkor a budai várra kell figyelmünket összpontosítanunk. Említettük a Szent György tér 10. számú házat, a szülők, Lilien Anna bárónő és báró Eötvös Ignác házat. A budai Várpalota, ma Országos Széchényi Könyvtár épülete alatt egy jellegzetes szoborcsoport hívja fel az arra járók, utazók figyelmét, rajta a dátum: 1514. A dátum az 500. évfordulót jelzi 2014-ben, Dózsa György alakját idézi. De valójában kit is idéz a budai emlékhely, Eötvöst vagy Dózsát?

Eötvös József regénye, a Magyarország 1514-ben az áltörténelmi regények sorába illeszkedik, amely a korban divatos műfajnak számított. *Taxner-Tóth Ernőnek* „Keserv az ember élete” című,

Eötvös József születésének 200. évfordulójára írt tanulmányában van még egy igen fontos és érdekes megállapítása a budai Vár „Dózsa szoborcsoportjáról” (2013), idézem: „... az áltörténelmi regények óriási népszerűsége idején érdemes egy pillantást vetni a budai Dózsa György téren, a királyi Vár alatt álló szoborcsoportra, amit – nem a tudomány mai álláspontja szerint – sokkal inkább Eötvös Magyarország 1514-ben című regényének szereplői ihlettek. Köszönhető ez a szobrász, Kiss István – és főleg a megrendelő politikai hatalom – félreértésének.” Érdemes az évszámokra figyelni a díjazott idején: 1953, majd 1961.

Környei Elek így látta az 1950-es években: „Petőfi és Eötvös egy időben csaknem egyszerre érkezett a forradalmi erőkben újjászülető Magyarország történelmi szimbólumához: Dózsa György alakjához. Eötvös nagy Dózsa regényének, a Magyarország 1514-ben című művének egyes részeitől olyan forradalmi hang tört fel, amilyenhez hasonlót alig találunk addig a magyar irodalomban.” Petőfit, majd Adyt sokszor és sokan idézték: „Dózsa György unokája vagyok én, népért síró, bús, bocskoros nemes.” Manír, szomorú dzsentri, majd lecsúszott betyársors, züllött haramia-élet? Mi jut a magyar ugaron a tehetségeknek, különösen a zseniknek? A reformkorokban vagy a forradalmi korokban sok értelmetlen halál történt, történik.

Taxner-Tóth éppen ellenkezőleg látja, mint Környei Eötvös Dózsa-figuráját a 21. századi tanulmányában. „Hiszen a regényt Eötvös éppen Petőfi forradalom-felfogása elleni politikai vitáinak szánta. Az ő Dózsájának a lelke nem »maga a tűz«, bukása éppen az emberi és (hadvezéri) nagyság hiányából következik. Regénye azt a fenyegetést szólaltatta meg, amit Kölcsey az örök-váltság 1833-as vitájában vetett föl: hogy a megoldatlan társadalmi feszültségek pusztító, szörnyű, végzetes következményű parasztfölkeléssel fenyegetnek.”

Eötvös József maga így vallott: „Engem az ég forradalmi embernek nem teremtett. Bármi nagy ’czélt’ lássak magam előtt, az egyesek szenvedéseiről megfeledkezni nem tudok s meggyőződésem szerint az anyagi erő, melyre minden forradalom támaszkodik, nem azon út, melyen az emberi nem előrehaladhat.”

Sokan, sokféleképpen értelmezték, sajátították ki nagy költők, nagy elmék, gondolkodók, hazájukért cselekvő emberek gondolatait vagy vontak párhuzamot különféle személyiségek, történelmi

időszakok között pszicho-szocio-kulturális háttérüket semmibe véve.

AZ ÉVFORDULÓK: A 100., 200., SŐT AZ 500.

2014-ben egy új műfajban került színre a Dózsa-történet. Székely Dózsa György címmel tánckrónika íródott *Vincze Zsuzsa* által. A zeneszerző és dalszövegíró *Szarka Tamás* (Ghymes Együttes), a rendező-koreográfus *Zsuráfszky Zoltán* Kossuth-díjas, kiváló művész volt. A címszerepet *Novák Péter* formálta meg lenyűgözően, *Pálffy Piroska* táncára kettős szereposztás jutott (*Hajdú Sarolta Rege / Eredics Fekete Zsuzsa*). *Bakócz Tamás* érseket *Oberfrank Pál* alakította kiválóan az általam is látott, a Margitszigeti Szabadtéri Színház nagyszabású produkciójában. Megelevenedtek a legendák, óriási hatású, nagyformátumú előadás született. *Novák Péter* hatalmas energiával, művészi tudással az emberi sors legyőzöttjét formálta meg a színpadon az újra és újra bizonyítani vágyó Honvéd Együttessel együtt.

Előadásomat az egykori és a mai diákok figyelmébe ajánlom tisztelettel, és Eötvös Józseftől vett idézettel zárom: „Jó anya után Istennek legnagyobb áldása az, / ha jó emberek körében növekedünk föl, / mert bizodalmunk az emberek iránt, / mely földi boldogságunk első feltétele, / egészen ettől függ.”

A BESSENYEI ALMANACH 10 ÉVES JUBILEUMI ÜNNEPSÉGE

a Móricz Zsigmond Megyei és Városi Könyvtár
Kamaratermében

2015. február 26-án*

„Az emberi nemzetnek régi
s mai viselt dolgainak ismérése
és a természet mély munkáinak
tanulása szülik a bölcsességet.”

(Bessenyei: Tolerancia)

Program

Galga-menti népdalok, citerán játszik *Módy Virág*

Bessenyei György: Barcsay kapitánynak,

előadja: *Erdélyi Tamás*

Köszöntőt mondanak:

dr. Ulrich Attila

Nyíregyháza Megyei Jogú Város alpolgármestere

Baracsi Endre

a Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Közgyűlés alelnöke

dr. Bánszki István

a Bessenyei Társaság alapító és „tiszteletbeli örökös
elnöke”

Gaál Anna fuvolajátéka

Kötetbemutató:

Csermely Tibor, a **Bessenyei Almanach 2014** szerkesztője

Méreiné Juhász Margit: Bessenyei,

előadja: *Czimbula Novák Ibolya*

Szabolcsi népdalok,

előadják a Nyíregyházi Evangélikus Kossuth Lajos
Gimnázium tanulói: *Jónás Benedek, Jávorai Fülöp, Gaál
Benedek és Papp Dániel*, citerán kísér: *Módy Virág*

* Nyíregyháza Megyei Jogú Város Önkormányzatának Kulturális Alapja
(PKAB/ 81-14) támogatásával.

Vivát Almanach!

Ezzel a klasszikus, lelkesült felkiáltással vezette be *dr. Bánszki István*, a Társaság örökös elnöke a Bessenyei Almanach jubileumi kötetét. Nem véletlen az ő emlékeket idéző, irodalmat, kultúrát, műveltséget felmutató megszólalása a kötet élén, hiszen ő volt az, aki 1987-ben nem kis küzdelmek árán újraélesztette azt a Bessenyei Társaságot, amely még 1898-ban Bessenyei Kör néven alakult meg Nyíregyházán. A nagymúltú, kultúrát ápoló és formáló egyesület a két világháború között jelentős társadalmi tényezője volt a megyeszékhelynek. 1945 után a politika nem tartotta kívánatosnak a polgári, civil szervezetek működését, így a Bessenyei Társaság működését is betiltották.

Az újjáalakult Társaság havonta tartotta összejöveteleit, amelyeken a bölcsész-költő és filozófus-író irodalmi hagyatékának ápolásán túl a megye irodalmi hagyományainak népszerűsítését is feladatának tekintette. Az egyre gazdagodó, sok szálon szövődő kulturális munkálkodás 2005-re érett be olyanná, gondolnunk kellett arra, hogy az elhangzott irodalmi bemutatkozásokat, a gazdag tartalmú tanulmányokat egy évente megjelenő almanachban gyűjtsük össze. Így ismertük meg *L. Gál Mária* csendben fogantatott gondolatait, *Bodnár István* sorra megjelenő, emlékeket idéző novelláit, *Pagonyi Szabó János* frissen kiadott, nagy lendületű versesköteteit, *Demeter Sándor* érzékenységgel teli költeményeit, *dr. Dolinay Tamás* Forgácsaim című, életbölcsest és jóízű humort sugárzó könyvecskéit, *dr. Papp Irén* (PI) mély tartalmú, nemegyszer megrázó élményű írásait, *Horváth József* és felesége, *Gizike* emlékezetes szerepléseit, *Vengrinyák János* (egykori kedves tanítványom) verseit és jobbító szándékú prózai írásait.

* Az almanach szerkesztője. Írása megjelent a Kelet-Magyarország 2015. március 10-i számában.

A kötetekben megőrzött számos tanulmány közül ki kell emelnünk *dr. Székely Gábor* érdekes és izgalmas nyelvészeti írásait, *dr. Fazekas Árpád* 1956-os emlékeit, *Futaky László* személyes élményeket idéző tanulmányait, *Tóth Sándor* és *Komiszár Dénes* helytörténeti kutatásai eredményeit, *dr. Nagy Éva* nagysodrású irodalmi értekezéseit, *dr. Exterdéné Zsurkai Ilona* és *dr. Madácsi Mária* mentálhigiéniai és pszichológiai előadásait, *dr. Joób Árpád* ének-zenei műsorainak hangulatát.

A tizedik, jubileumi kötet folytatja a szépírók bemutatását csakúgy, mint a tanulmányírók publikációinak közlését. Gyakran megszólaltak megyénk művelődési, kulturális intézményeinek vezetői: a levéltár, a múzeum, a zeneiskola, könyvtár igazgatói is. Meg kell említenem, hogy a kötetek technikai szerkesztésének minden gondja-baja vállalása mellett, *Erdélyi Tamás* változatos fotóanyag bemutatásával gazdagította az almanachok anyagát.

Az egykori költői figyelmeztetés így szól: egy vers porszem lehet a nagy világirodalom óriási hegyén, porszem lehet a Himaláján. A Társaság tagjainak írásaival, gondolataival is egy-egy porszemmél megnőtt a Himalája.



Bánszki István és Csermely Tibor

TÁRSASÁGUNK KÖLTŐI – KÖTETBEMUTATÓ

Az írás gondolataink, érzelmeink, élményeink, tapasztalataink megfogalmazása, írásba foglalása.

Szerepe, hatása sokféle. Az egyén szintjén lélek- és gondolat-tisztítás, önszembesülés, tükör, önismeret, mely által felmérhetjük, számba vehetjük gyökereinket, kötődéseinket, készségeinket, képességeinket. A kisebb és nagyobb közösségek szintjén (család, tájegység, ország, nemzet) pedig a családi legendárium továbbéltetése, a tapasztalatok átadása, a hagyományok őrzése, folytatása. Az írás tehát fontos! Terápia, tanulás, önismeret, felelemelkedés a szűk látóterű hétköznapi szintjén. Lehet menedék, lehet szabadság, vagy inkább mindkettő egyszerre, ahogyan minden más kreatív tevékenység is.

Társaságunk költői között két első kötetes szerzőt is köszönhetünk. *B. Riskó Irén* *Tört fény* (Rím Könyvkiadó, Bp., 2014) című kötetének verseit a hiányérzet, az elérhetetlen vágy, a bezártság, olykor a hiábavalóság lelki élményei alakítják, és az elfojtott emlékektől, érzésektől szabadulás lehetőségét teremti meg az írás. *Czimbula Novák Ibolya* *Szövetségben önmagammal* (Rím Könyvkiadó, Bp., 2015) című kötetében, melynek alcíme *Életképek prózában, versben*, a személyiség ösztönös és egyre tudatosabb alakításának hiteles rajza bontakozik ki. Prózája őszinte kitérülködés, életének emberi-lelki-szellemi történései, inspirációi elevenednek meg lapjain. *Vengrinyák János* második kötetében, a *Bíborfényben* (Örökségünk Könyvkiadó Kft., 2014) is a közéleti témák iránti erőteljes érdeklődés tükröződik. A magyarság múltja, jelene és vizionált jövője szenvedélyesen foglalkoztatja. *Pagonyi Szabó János* *Szemedbe mondom* címmel meg-

jelent kötete már az ötödik az egyre igazibb versvilágot teremtő költő életében. Kedvesek a gyermekversek, a létélményeken túl megjelennek a szűkebb haza mesébe illő tájai, de a nemzeti sors általános kérdései vagy a körülötte lévő világ aktuális eseményei (vörös iszap) is erőteljesen foglalkoztatják.

Kedves Olvasók! Szeretettel ajánljuk figyelmükbe a megjelent írásokat! Ízelítőül egy-egy verset közlünk mind a négy kötetből.

B. Riskó Irén

SÓHAJOK HÍDJA

Ha hosszú némaság után
sok-sok ielszakadó sóhaj,
lengé széllel az égig száll,
hallgasd, s elbűvöl majd szóval.

Bodros felhők közt táncot jár
szabad, s mesél éjjel, nappal,
nem gondol börtönére már,
várja panaszát a hajnal.

Hallgasd, ha a vágy dalra kél
és kíséri égi hárfa,
ne fájjon, ha a szív zenél
hadd zsongjon lüktető lárma.

Ha majd lobogva visszatér
omló titkát eléd tárva,
csak hunyd be szemed, s fogd kezét,
ne őrizd kebledbe zárva.

Czimbula Novák Ibolya**„HIÁNYZIK VALAMI”**

Kerestem mindenütt:
 Anyámban, Apámban,
 Szerelmem karjában,
 Gyermekek szavában,
 Testvérek, barátok
 Biztató szemében,
 Sok kedves, jó ember
 S Isten kegyelmében!

Hiányzik a NINCSEM:
 A legnagyobb kincsem!
 Köldökzsinór, ami
 Születésünk óta nincsen!
 Hiányzik a BIZTOS,
 Mi megtart a csend felett,
 Mielőtt elmerülnénk
 Az örökös semmiben...

Pótoltam mindenben:
 Felhőkben, vizekben,
 Sok apró csillagban,
 Homokban, hegyekben,
 Nap-, és holdsugárban,
 Szivárvány színében,
 Fűben és virágban,
 Önkéntes magányban!

Ezért sír, kiabál
 Minden földi lélek:
 Hiányzik valami,
 Hiányzik, mi nincsen!
 A hiány és félelem:
 Megannyi gyötrem...
 S amíg a Föld forog,
 Hitünk is úgy inog!

Nyíregyháza, 2014. 09. 15.

Vengrinyák János**KÉRDEZD MEG**

Kérdezd Kárpátokon a fákat,
 meddig röpítik a spórákat?
 Kérdezd a rigót, a sármányt,
 átrepülnek olykor még hozzánk?

Kérdezd: a szelet, villámot, felhőt,
 Hoznak-e hozzánk éltető esőt?
 Hegyeinkből igazi illatot,
 melybe fenyők lehelnek harmatot.

Kérdezd a Napot pályája alatt,
lát piros tetőt, fényes tornyokat?
Harangzúgást hoz-e még a szellő?
A lelkünk sebzett és merengő...

Kérdezd a síró harangokat,
köröttünk, körben miért konganak?
Talán már bennünket temetnek!?
Mint peregben, helyünkön lyuk lett!?

Kérdezd köröttünk a népeket,
miért esik testvér a testvérnek?
Együtt éltünk kemény viharokat:
Félhold, sas és csillagok alatt!

Kérdezd a Tiszát, a Szent Folyónkat,
Szamos hozza a szennyes habokat!
Félrevert harangok, haltetemek,
ránk engednek minden szemetet!

Kérdezd az öreg sínpárokat,
melyek árván, csonkán állanak...!
Zsák vágányok, zsákba kötött ország!
Mikor lesz népünknek igazság!?

Kérdezd a behorpadt sírokat,
hol Anyáink csontjai porlanak!
Aki küzdöttek, éltek és haltak,
fölöttük idegen szelek fújnak!?

Kérdezd a hazajáró fecskét,
miért jön Afrikából közénk?
– Gyönyörű föld, az utunk megérte,
ha örökké harcolunk is érte..,

2006

Pagonyi Szabó János**SZEMEDBE MONDOM**

„Sorok mögött néma lesben,
Várom, hogy csapdámba essen,
Kíváncsiságod felajzva...
S gondolatok közt matatva:
Keressed, kutassad, lássad,
Olvassad, elégítsd vágyad!”

„Mondani akar? Jelezni?:
Terhet, örömet szerezni?
Rám testálni az egészset,
Mit ránk hagyott az enyészet.
Köveket görget előttem...
Utat épít a jövőben.
Falakat dönt..., reményt fakaszt,
Boldogságot, színes tavaszt?!”

„Mind, kiolvasod: mondd, hogy
Látod már, nincs ilyen gondod!
Kezedben tartod a tárgyat..., s
Eredben lüktető vágyad.
Csapdám egy vakító-márvány,
Tükrében készítő látvány.
Vibrálva lelkedig hatol.
Kutamon szomjút olthatol..., s
A bárd cizellált veretén,
Szemedbe mondom verseim!”

2013. 10. 27.

MEGÚJULT A BESSENYEI EMLÉKHÁZ TISZABERCELEN*

2014. szeptember 24. fontos dátum lesz a Bessenyei-kultusz történetében. Hosszú-hosszú évek után végre egy modern szemléletű, a XXI. század elvárásait is kielégítő emlékkiállítás várja a látogatókat Szabolcs daliája szülőházában.

Ez a tárlat immár a harmadik ebben az épületben, az elsőt még a jó emlékezetű *Katona Béla* tanár úr tervezte, s írta meg a forgatókönyvet az 1980-as évek elején. A kiállítás „jól bírta” az idő vasfogát, több mint 10 év elteltével jutott oda a múzeum, hogy új kiállításról álmodjunk, melynek forgatókönyvét már *Baranyi Ferenc* irodalomtörténész-muzeológus készítette, s az akkor még fungáló MÚZSA GMK készítette el egy kicsit modernebb szemlélettel, az épület stílusához is igazodó barokkos fa installáción.

A XXI. század elején az Európai Unió által meghirdetett határon átnyúló programok keretében 2012-ben egy nagyszabású közös programot dolgozott ki a romániai Szatmár megye Megyei Múzeumigazgatósága Szatmárnémetiben és az akkor még Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Múzeumok Igazgatósága Nyíregyházán. A határon átívelő közös pályázat a Cult-Tour nevet kapta, s ebben az alábbi fejlesztéseket vetettük papírra: a Partiumban Érminszenen megújítjuk Ady Endre szülőházát és az Ady-émlékmúzeumot, Aranyosmeggyesen régészeti parkot teremtünk és Apán felújítjuk Vasilie Lucaciu püspök szülőházát, míg a magyar részen a Sóstói Múzeumfaluban felépül (és ezzel teljessé válik) az újlétai uradalmi magtár második üteme, megépítjük az Árpád-kori falurekonstruk-

* Elhangzott 2015. április 23-án a György-napi ünnepségen, a Megyeháza Bessenyei Nagytermében.

ciót, Paposon a műemlék templomban Szabolcs-Szatmár-Bereg megye egyházi és világi műemlékeit bemutató tárlatot hozunk létre, Szabolcson a Mudrány-kúria pincéjében bemutatjuk a szomszédos Tokaj-Hegyalja szőlő- és borkultúráját, Tiszabercelen pedig az épület belső felújításával együtt a régi installáció elemeit felhasználva új Bessenyei-émlékkiállítás készül majd el. Minderre – a magyar oldalra – 80 millió forintot pályáztunk, melyet meg is ítél az irányító hatóság számunkra.

Az épület belső felújítását már jó kondíciók között kezdhettük meg, hiszen 2011-ben a megyei önkormányzat nagylelkűen kiváló minőségű faszindelyt vásárolt és átfedette Bessenyei György szülőházát, a település önkormányzata pedig gondoskodott a külső meszelésről és a környezet rendbetételéről.

A pályázatban megfogalmazottak szerint a feladatunk a 84 négyzetméteres belső tér (pitvar – szabadkéményalja – szoba – oldalszoba) kiállításainak megújítása. Leírtuk azt is, hogy mindennek a fő célja a Bessenyei-életmű minél nagyobb szeptetének a bemutatása a költő életkörülményei, programja, munkái révén.

A teljes munkát, a tervezést, az egyes munkafázisok összehangolását, a forgatókönyv elkészítését *Laskayné Szőlősi Katalin*, a Jósa András Múzeum könyvtárosa végezte, természetesen az egyes munkafolyamatoknál ott álltak mellette a múzeumi kollégák is. Jelen dolgozat az ő munkájának felhasználásával készült.

Az épületbe belépve, a látogató a pitvarba és annak folytatásában a szabadkéményalja területére ér. Ezt a 11 négyzetméteres helyiséget *Baracskáné dr. Bodnár Zsuzsanna*, a Sóstói Múzeumfalú etnográfusa rendezte be a néprajzi gyűjtemény tárgyival. Az épület szabadkémény alatti részében alakítottuk ki a konyhát. A bejárattal szemben az ablaknál körben nagyméretű tálak függnék a falon. A jobb oldali fal mellett etuzséros kredenc, rajta különböző csészék és más konyhai eszközök. Mellette karfás szék. A bejárat melletti bal fal mellett asztal, három szék, az asztalon tejesköcsögök, mozsár, az asztal alatt csecses vizeskorso. A falakon különböző kerámia tányérok, rézedények és más konyhai háztartási eszközök láthatók.

A pitvarból a nagyobbik szobába érve, korabeli enteriőr fogadja a látogatókat, mely *Madár Ximena*, a Jósa András Múzeum művészettörténésze munkáját dicséri. Az ajtóval szemben baldachi-



nos ágy áll, mely 1958-ban úgy került a Jósa András Múzeum gyűjteményébe, hogy az Bessenyei Györgyé volt.

Az ágy mellett említésre méltó még a festett szekrény, melynek ajtóin huszárok, testőrök feszítenek lovaikon.

Elhagyva e tárgyakat, lépünk be a belső kis szobába, az emlékkiállításba. A tárlat címe is jelzi, hogy kiről szól a kiállítás: „A fényre lépő ember” – Bessenyei, a magyar felvilágosodás úttörője.

A XX. századi műemléki kutatások megerősítették, hogy Bessenyei György (1747–1811) e falak között született. A házat ükapja, II. Bessenyei Boldizsár (1599–1652) építtette az 1630-as évek közepén. A tulajdonos- és funkcióváltások következtében többször átépítették. A XVIII. század közepén a költő édesapja, Bessenyei Zsigmond (1700?–1786) végeztette az udvarház barokkos átalakítását, amit a falakban talált évszámos téglák igazoltak. 1810 körül az állagmegóvás jegyében újították fel, valamint két külön bejáratú lakást alakítottak ki.

A Bessenyeiek után az Inczédi család, majd Groák Sándor tulajdonába jutott. 1912-ben a helyi református egyház vásárolta

meg elemi iskola fenntartása céljából. Az épület hátsó részében nagyméretű osztálytermet rendeztek be. Az 1948-as államosítás után a helyi tanács kezelésében szintén iskolaként működött, egészen a hatvanas évek végéig.

A ház emlékhellyé válásában nagy szerepe volt a Bessenyei Kör által 1913-ban elhelyezett márvány emléktáblának. Az igazi előrelépés 1969-ben történt, amikor az egyik helyiségben Bessenyei György emlékszobát nyitottak. Hátsó része a 70-es évek elején óvónői lakásként, a 80-as évektől könyvtárként, napjainkban pedig házasságkötő teremként szolgál.

1978-ban igen rossz állapotban került a megyei múzeumigazgatósághoz. Elkezdődött az udvarház eredeti, XVII. századi állapotának visszaállítása. A munkálatok 1980 és 1982 között zajlottak Erdész Sándor múzeumigazgató irányításával, Jandekné Borbély Edit, Balassa M. Iván és Sisa Béla tervei alapján.

A ház a népi építészethez tartozó műemlék. Tipikus nyírségi udvarház. Alaprajza a háromosztatú parasztházból (konyha – nagy szoba – hátsó szoba) alakult ki úgy, hogy az utca felől kétmenetessé (szoba – oldalszoba) alakították, valamint a konyha és a hátsó szoba közé belső folyosót iktattak be. Mind a ház, mind a tornác téglapadlózatos és borításos deszkamennyezetes volt. Kívülről boltíves tört-oldaltornácos elrendezésű, elől és hátul felső csonkakontyos tetőszerkezetű faszindellyel, eredetileg fa oromfalazattal és szabadkéménnyel.

A magyar felvilágosodás romantika óta elismert, emblematikus – mai ismereteink szerint persze nem előzmények nélküli – korszakhatára 1772: Bessenyei György fellépésének esztendeje. *„Egyetlen ember van a magyar felvilágosodás korában, aki alig húszévnnyi trói pályafutása alatt átfogja és megéli az európai civilizáció és kultúra mítoszát: Bessenyei György, akinél legintenzívebb és legélőbb a kényszer: szembesülni először és tudatosan a fény világával a ráció ereje által. Egész élete ennek szellemében telik... Minőségében az akkori legkorszerűbb tudás felé törekszik, s egyszerre próbálja megérteni mindazt, ami hiányként tátong előtte, s kitöltetlen fehér folt a magyar művelődés mappáján. Nem egyszerűen tudásról és pozitív tudományról van szó, hanem tudatos-ságról, egy koherens, részleteiben is szintézisre törekvő világkép kialakításának következetes szándékáról... világos fogalmakat alkot a természet és társadalom valóságáról, ideális állapotáról,*

tudományról és intézményekről, nyelvről, vallásról, toleranciáról és az isteni gondviselésről, erkölcsről, jogról, irodalomról, kritikáról és költészetről. Miközben átfogni igyekszik a világ egészét, világegészet teremt, melyben minden a helyén van, minden harmonizál egymással, vagy ha mégsem, tendenciájában a vágyott abszolútum felé irányul.” (János István: „A fényre lépő ember”)

Útkeresésében, törekvéseiben soha nem öncélú. Már igen fiatalon meglepő éleslátással mérte fel Magyarország helyét az európai kultúrában. Bátran és nyitottan válogatott a felvilágosodás eszméiből, íróiból és műfajaiból, és átültette őket a magyar irodalomba. Felismerte, hogy az egyéni boldogság mindenkor összefüggésben áll a társadalommal. Változtatni akart, és – bár programja nem radikális – elkötelezetten kiállt a művelődés mellett. Hite az értelem és tudás embert és társadalmat formáló erejében mindvégig megmaradt. Egész életművével a magyarság és az európaiság egységét igyekezett megvalósítani.

Gondolatainak korszerűsége, életművének példaértéke jegyében alapította meg a Művelődési és Közoktatási Minisztérium a Bessenyei György-emlékérmet (1985–1990), 1991-től Bessenyei György-díjat, melyet minden év augusztus 20-án nyújtanak át „A közművelődésért” végzett kiemelkedő teljesítmény elismeréseként.

A tárlat tablói és vitrinjei időrendi sorrendben követik végig Bessenyei életútját. A „bihari remeteként” elhunyt nagyszerű embertől azonban nem örzünk semmilyen tárgyat, melyet igazán nevéhez, személyéhez köthetnénk. Ez a tény nagyban nehezítette a kiállítás rendezőinek dolgát, így maradtak a korabeli ábrázolások, könyvek, röpiratok, egy testőrtiszti szablya másolata és a későbbi jobbnál jobb emlékérmék, plakettek.

Még hiteles Bessenyei-portrénk sincs! A nyíregyházi Bessenyei-szobor ihletője egy szatmári kismanesnek, Czirjék Imrének a Magyar Tudomány Akadémián őrzött arcképe volt. Hosszú ideig tartotta magát az az elképzelés is, hogy az úgynevezett innsbrucki falkép, a Szent István Rend vitézeinek a bécsi Burg kápolnájában történő első együttes áldozását megjelenítő festmény egyik alakja Bessenyei György, de napjainkra ez az állítás is megdőlt.

Ilyen kényszerű feltételek mellett csak dicsérni lehet a kiállítás forgatókönyvének íróját, rendezőjét, hogy látványos, élvezhető

tárlatot álmódott és állított a látogatók elé. Jó érzés ma újra bemenni Bessenyei szülőházába, végigsétálni a szobákon, elidőzni a tablók előtt, végigkövetni egy nagy magyar életútját.

Kilenc nagyméretű tablóból áll a tárlat. E kilenc tabló közül néhány, pontosan hat egyben vitrin is, helyet adva a fent említett néhány tárgynak.



Kövessük tehát végig Bessenyei életútját e tablók segítségével! A terembe lépve balról az első tabló címe, egyben az emlékkiállítás fő címe is: „A fényre lépő ember” (Bessenyei György, 1747–1811) az, aki munkásságával elindítja a magyar felvilágosodást. Továbbhaladva a második tabló címe: „Illyen az hely, a’ hol életre születtem...” Bessenyei György: A’ Tiszának reggeli gyönyörűsége (Család, szülőföld, 1747–1765), mely a szülőföldről, a családról, Bessenyei neveltetéséről, iskoláiról ad tájékoztatást. Bessenyei György gyermekévei a szabolcsi tájhoz, a Tisza partjához kötődtek. Az évekkel később írásaiban felidézett emlékképek mutatják, milyen mélyen élt benne ez a vidék. *A’ Tiszának reggeli gyönyörűsége* a szülőföld-ihlette tájleíró versek egész sorát nyitja meg irodalmunkban.

„A’ Tisza partjárúl ezeket szemlélvén,
 Tsendesen állottam mindennek örülvén.
 E’ víznél kétfelől szörnyű jegenye-fák
 Nöttek, mellyek tsak nem a’ felleget tartják.
 Iszapos gyökerek mélyen ereszkedett,
 Boglyas oldalakon kérgek repedezett.
 terjedt gallyjaikkal le-felé hajlanak,
 ’S mintha Szomjúznának a vizekbe nyúlnak
 Nyájason zörgenek zöld, ’s fejér levelek,
 Mellyeken tsak lassan bújdosnak a’ szelek.”

Természetszeretete, a táj szépsége iránti fogékonyság egész életét végigkísérte. Ebben a második vitrinben látható az a téglá, melyet a szülőház műemléki felújításakor vettek ki a ház falából, s melyen jól látható az 1752-es évszám is.

A bejárattal szembeni fal első tablójának címe: *„Megvallom, hogy oskola fundamentom a Böltsességre...”* Bessenyei György: *A Holmi* (Pataki diákévek, 1755–1760). Bevallása szerint az itt eltöltött hat év meghatározó volt egész életére nézve. Lenyűgözte a vidék szépsége, a Bodrog, a hegyek, a Rákóczi hagyományát őrző vár, a kollégiumi diákélet, a közösségi szellem. Láthatott diákok játszottá színműveket, használhatta a könyvtárat, része lehetett a bűvös lámpásként emlegetett laterna magica vetítéseinek. Bessenyei Pataktól kapott legfőbb fundamentuma – az itt megszerzett középfokú iskolai műveltsége mellett – az, hogy az élet alapja az erkölcs, az emberi tisztesség mindennek felett áll.

A következő – üvegezett vitrin – a *„A’ tudni kívánó gyenge elméknek bújdosások ’s szomjúságok van, mellyek a’ tudományoknak forrásait keresik”* Bessenyei György: *A Bessenyei György Társasága* (Bécs: az önművelés iskolája, 1765–1773), címet viseli és Bessenyei Györgynek Mária Terézia bécsi magyar testőrségében eltöltött éveiről szól. Voltaire és talán a bécsi francia színház hatására figyelme a drámák felé fordult. Hármat írt: *Hunyadi László trágédiája*, *Buda trágédiája* és *Ágis trágédiája* címmel. Legsikerültebb az utóbbi, melyet Mária Teréziának ajánlott. Klasszicista szerkezetű, kevés drámaiságot hordozó, de már a felvilágosult eszméket tolmácsoló darabok ezek, melyekben társadalmi problémákat ábrázol, középpontba állítva a hatalom, az uralkodó és az alattvalók kapcsolatának kérdését. Ebben a vitrinben láthatunk egy testörtisztíti szablamásolatot.

A következő üveges vitrin tablóján az „*Emeld nemzetedet, ez legyen törvényed*” Bessenyei György: *Hunyadi László tragédiája (A megtalált út: közművelődés a közboldogságért 1773–1782)* főcím olvasható, mely második alkotói korszakáról szól. Ennek az időszaknak (1773–1782) legfőbb eredménye művelődési programja, melyet a közjó, az „ország boldogsága” érdekében alkotott meg. Tudatosan kereste hozzá a formát, amely egyszerre alkalmas mondanivalója tolmácsolására, és hat közönségére. Rátalált a vígjáték műfajára. *A' Filozófus* és a *Lais, vagy az erkölcsi makacs* már e program előkészítője. Pármenió, a felvilágosult ember és Pontyi, a műveletlen nemes alakjának éles szembeállításával Bessenyei a korabeli társadalom szatírját adta, megfogalmazta kultúrába vetett hitét. Programjának legadekvátabb közvetítői kultúrpolitikai röpiratai: *Magyarság, Magyar Néző, Egy Magyar Társaság iránt való jámbor szándék*. Ezek egy célorientált, elméletében és gyakorlatában jól átgondolt, rendszerbe foglalt művelődési programot mutatnak. Cél a közboldogság, melyhez a – legtágabb értelemben vett – tudományok terjesztésén keresztül vezet az út. Ennek eszköze a nyelv, mégpedig a jobbgagságot is magában foglaló nemzet nyelve. Úgy vélte, a nemzeti nyelv elhivatott művelői az írók és tudósok, törekvéseik gondozója pedig az Európa-szerte megjelenő akadémia lehetne. Az eszköz- és feladatrendszerében részletesen kidolgozott tervezetet 1790-ben Révai Miklós adta ki. Ebben a vitrinben Bessenyei György *A Holmi* című esszégyűjteményének első kiadása látható 1779-ből.

Egy következő üveges vitrin tablójának főfelirata imígyen hangzik: „*tsak igazíthassak és böldegithassak másokat munkáim által*” (Bessenyei György: *A Holmi*) (Ars poetica, 1782–1811), Bessenyei életének utolsó, egyben legnagyobb írói korszaka ez. A XVIII. század utolsó évtizedében az anyanyelv és a színház ügye újra napirendre került. Ez Bessenyeit is érzékenyen érintette. Ars poeticájában felvállalva az író felelősségét, igyekezett mindent megmutatni, amit az életről megtapasztalt. Utolsó írói periódusában (1782–1804) hallatlan mennyiségű és jelentőségű filozófiai irodalmat alkotott. Írásaira az összegző szándék, nagyobb terjedelem, a bölcselkedő hang, pedagógiai célzat jellemző. A Rómának viselt dolgai I-II. kötet és a Tariménes utazása című kötet illusztrálják e vitrint.

A három utolsó tábló a Bessenyei-életmű összegzését, a nyíregyházi Bessenyei-szobor történetét és a Bessenyei-hagyományokat dolgozza fel.



A Bessenyi-emlékház felújításának átadása

(A fotók a Jósa András múzeum archívumából valók)

Bessenyei életében 21 munkája jelent meg nyomtatásban. Életművének nagyobbik, s általa jelentősebbnek vélt része kéziratban maradt. Halála után két évszázad telt el, mire valamenyi műve kiadásra került. A XX. század második felében kezdődő filológiai kutatás eredményeként Bíró Ferenc, Kókay György és Tarnai Andor szerkesztésében jelent meg 1983 és 2007 között összes művének kritikai kiadása 11 kötetben.

Testamentuma immár közkinccs. Gondolatai az erkölcsről, toleranciáról, humanitásról, nyitottságról, elkötelezettségről és hazaszeretetről gyökeret vertek a magyar művelődéstörténetben, annál is inkább, mert ezek a gondolatok ma is modernek és örök érvényűek.

A kiállításban található érintőképes képernyőn a tárlathoz, Bessenyei életművéhez kapcsolódó fotók láthatók, s ezek nézegetése közben Szalma Tamás színművész előadásában Bessenyei műveinek részletei hangzanak el.

SZELLEMI INSPIRÁCIÓK A GYÖRGY-NAPI ÜNNEPSÉGEN

A hagyományos György-napi összejövetelét tartotta a Bessenyei Irodalmi és Művelődési Társaság április 23-án a Megyeháza Bessenyei Nagytermében. Az idei összejövetel a Bessenyei Almanach első megjelenésének decenniuma (tízéves évfordulója) alkalmából különlegesen kiemelt rendezvénynek számított a társaság életében.

Az ünnepi koszorúzást követően Nagy Éva, a társaság elnöke köszöntötte a résztvevőket, utána Bánszki István alapító és örökös elnök ajándékot nyújtott át a társaság tagjainak, a *Friss porszemek a Himaláján* című kötetét. A kötet alapötletét Reményik Sándor *Érdemes?* című verse adta. A költő a művészeknek, íróknak, alkotóknak azt az örök és fájdalmas kérdését veti fel: érdemes-e megszólalni, megírni érzéseiket, eszméiket közzétenni. A világirodalomban egy-egy alkotás talán csak annyi, mint egy porszem a Himaláján.

A kötet bevezetőjében Bánszki tanár úr felemlíti, hogy 27 évvel ezelőtt azzal a fennkölt céllal alakították újjá a Bessenyei Társaságot, hogy hirdetője és növelője legyen a nemzeti irodalomnak, szülőföldünk kultúrája és csodálatos anyanyelvünk gazdag hagyományainak a klasszikus európai műveltség ötvözetében. „És mi tárul szemünk elé az Almanach tíz kötetének mintegy ezer oldaláról?” – teszi fel a kérdést a szerző. A válasz pedig így hangzik: „Ugyanez! Társaságunk tagjai – átérezve és megértve létezésünk értelmét – minden tanulmányban, versben, elemzésben és kritikában ezt a nagyszerű célt valósították meg.” Majd így folytatja: „Talán ez a tízéves ’kultúraanyag’ – a magyar irodalom

szintjén – mindössze parányi, ez az egy évtized során épült ’műveltségtartalom’ a világirodalom szintjén mindössze porszemnyi, mégis alkalmas arra, hogy újra és újra megerősödjünk abban a hitben, hogy a műveltség terjesztése minden intellektus kötelessége és hivatása.”

Ezt követően a kötetben újra olvashatjuk a Bessenyei Almanachban megjelent elnöki köszöntőket, amelyek korántsem valamiféle protokolláris bevezetők, hanem a jelenben időszerű témák felvetői, a jövő terveit körvonalazó hangvételében és stílusában is megragadó útmutatások. Ezek mellett fellelhető benne a tíz Bessenyei Almanach teljes tartalomjegyzéke.

Szerzőnk „*Reményik után szabadon*” így összegez és fogalmazza meg a választ:

*„Irodalom? Világirodalom?
Hagyományápolás?
Helyi örökség? Kultúr-értékek?
Himalája. ... Mi is megírtuk... éreztük:
nem mindegy!*

*Íme: tíz év után ámulattal látjuk a csodát:
– S aki felnéz, az bizton meglátja! –
Friss porszemeivel értőn és biztatón tekint ránk
a most nekünk, értünk magasodó
Himalája.”*

Örökös elnökünk, miközben minden jelenlevőnek átadta a kötetet, hangsúlyozta, hogy ezt a kötetet elsősorban szellemi inspirációnak szánja a társaság tagjainak további tevékenységéhez.

A György-napi program méltó folytatásaként *Bene János*, a Jósa András Múzeum igazgatója a megújult tiszaberceli Bessenyei-emlékház értékeit mutatta be precíz előadásában. A kisdíák, *Szöke József* versmondása és a Művészeti Szakközépiskola diákjai, *Kóczon Kornél*, *Schroff Szilárd* és *Nagy Dávid* zenei bemutatója *Madarassy Balázs* tanár közreműködésével érzelmileg és hangulatilag koronázta meg az ünnepi összejevetelt.

A HAGYOMÁNY FÓNALA

Tisztelt ünneplő-emlékező Közönség! Kedves társasági Tagok!

Bessenyei halála után 88 évvel, 1899. május 9-én avatták fel Nyíregyháza első köztéri szobrát a Megyeháza előtti parkban nagyszabású ünnepség keretében. Még a szakadó eső sem lohaszthatta a honpolgárok lelkesedését. A szobrot 1928-ban helyezték át ide, a múzeummal szemközti térre, amely ma már Bessenyei nevét viseli.

Jó társaságba került, hiszen annak idején a szoboravatás napján nyitotta meg kapuit a Jósza András Múzeum elődje, a „Régiségi múzeum” is, amely az előző évben alakult Bessenyei Kör kiváló tudós tagjainak, lelkes vezetőinek munkáját dicséri.

Szabolcs vármegye és a fiatal megyeszékhelyként működő, városiasodó, polgárosodó Nyíregyháza Bessenyeiben találta meg tehát azt az eszményképet, amellyel leginkább kifejezhette a régióhoz kötődését, de a nemzethez, sőt Európa kultúrájához, műveltségéhez kapcsolódó öntudatát is.

A megye és város által büszkén vállalt szellemi örökségnek s az ezeréves évfordulónk méltó megünneplésének a tárgyi-művészi megtestesülése lehetett tehát a megyeszékhelyen felállított Bessenyei-szobor.

A szobor-akció minden részletre kiterjedő történetéről nálam illetékesebb szakemberek írtak és beszéltek már, *Bánszki István* a Bessenyei Kör történetében, *Komiszár Dénes* pedig éppen itt, egy évvel korábban, melynek anyaga a legutóbbi almanachunkban olvasható. Én most csak egy nagyon rövid összefoglalóval jelzem a történéseket.

* Elhangzott a Bessenyei-szobor koszorúzása előtt, 2015. május 10-én.

A város és a megye vezetőinek, polgárainak, intézményeinek összefogásával közadakozásból, majd tízévi gyűjtőmunka után sikerült előteremtteni a szükséges pénzt a szoboralapra, melynek eredményeként megjelenhetett a pályázati kiírás. A 16 beérkezett pályamunkából Kallós Ede szobortervét ítélte legjobbnak a neves művészekből álló bíráló bizottság. 1898 végére el is készült a mű, az avatásra azonban csak 1899. május 9-én került sor, 116 évvel ezelőtt.

Az országos jelentőségű ünnepségen *Feilitzsch Berthold* főispán, aki a Bessenyei Kör alapító elnöke is volt, a következő gondolatokkal nyitotta meg a megyegyűlést: „Szülő vármegyéje meghajolva (Bessenyei) szellemi nagysága és hazafias érzése előtt, szobrot emelt nagy fiának, ércbe öntve érdemeit a múlt dicsősítésére, a jelen és jövő buzdítására.”¹

A szoborállítással és a méltóságteljes ünnepséggel megteremtődött a filozófus-író szellemi értékeit, hazafiúi érdemeit elismerő és továbbhagyományozásra méltónak talált Bessenyei-kultusz, amely immáron több mint egy évszázada virágzik városunkban és megyénkben nemzedékeken át.

„A múlt dicsősítésére, a jelen és a jövő buzdítására” – felszólítottunk most mi is, Bessenyei szülő vármegyéjének polgárai, mi, akik itt állunk a szobornál. Megszólítottunk elődeink és Bessenyei által is. Nemzetünk tagjaként és közösségként két és fél évszázad távolából, hogy „Szép magyarságunk legyen eszményünk” – ahogyan Vietórisz József versében hallottuk. De mi, akik itt vagyunk most, megszólítottunk egyénileg is. Közünk van hozzá. Mindenkinek a maga módján.

Az utolsó gondolatkörben magam is ezen a kérdésen töprengtem. Mit jelent nekem Bessenyei?

Nekem a gimnáziumot Kisvárdán, a tanárképzőt Nyíregyházán, Bánszki Istvánt és Katona Bélát, Csorba tanár urat és a Bessenyei Társaságot, a tiszaberceli emlékházat, az Északi temető díszsírhelyét, a Megyeháza nagytermét, Róna György és Kallós Ede márványba, bronzba álmódott Bessenyei-szobrát.

Bessenyei kísér és kísért. Köze van hozzám. Nem hagy nyugodni. Munkára, gondolkodásra, cselekvésre sarkall, s én afféle „muszáj-Herculesként” indulok újra és újra a csatába.

Mit jelent még Bessenyei nekem?

1 Bánszki István: A Bessenyei Kör története. Nyíregyháza, 1989, 41.

A töprengést magamról és a világról, a jó szándékot és a méltóságot, a türelmet, a nemes erkölcsöket és a műveltséget, az anyanyelv szeretetét, az emberi tartást és a kis közösségekben végzett tevékeny munkát, mely mások által megsokszorozva emelheti a nemzetet is talán.

Bessenyei mit jelent nekem?

A hagyományt, az összekötő kapcsot múlt és jelen között, a vezérfonalat, a zsinórmértéket, amihez igazodni lehet. Egyénileg és társaságban. Érték és mérték, ahogyan sok más kulturális és szellemi örökség is városunkban, amire büszkék lehetünk, mivel egészséges nemzettudatunkhoz szükségünk van hagyományokra és relikviákra is.

S most éppen a mi Bessenyeihez kapcsolódó tárgyi-szellemi emlékeink sora is bővült egy elismeréssel a mi számunkra és egy relikviával az utánunk jövőknek. Örömmel jelentem be, hogy május 8-án a Városnap rendezvények keretében polgármester úrtól a Bessenyei György Irodalmi és Művelődési Társaság nevében átvehettem ezt a szép emléklapot, amely tanúsítja, hogy „a Bessenyei-szobor mint nemzeti értékünk felvételre került a Nyíregyházi Települési Értéktárba”. Gratulálnak a Társaságnak, és egyúttal a nemzeti érték gondozását ránk ruházzák.

További eredményes munkálkodást kívánjunk magunknak és az utánunk jövőknek!

Köszönöm, hogy meghallgattak!



Ratkó József Vadvirágok című filmnovellájának keletkezéséről*

– Egy el nem készült film története –

Az irodalmi és az olvasói köztudatban kevésbé ismert, hogy a költő, drámaíró és műfordító Ratkó József folyamatosan írt különböző műfajú prózát: novellát, újságcikket, tanulmányt, lírai riportot, esszét. A több száz oldalnyira rúgó prózai életművéből csak az *Önéletrajz*, a *Szűkebb hazám: Magyarország és a Rákóczi földjén* az ismertebb, mert ezek önálló köteteiben és antológiákban is napvilágot láttak. A többi prózai mű különböző folyóiratok, napilapok hasábjain, hang- és filmszalagokon, a költővel kapcsolatban állt személyek tulajdonában és hagyatékában, valamint Ratkó hatalmas íróasztalának fiókjaiban őrzött publikálatlan kézírataiban nyugodott 2014-ig, míg nagyobb részük napvilágot látott életműsorozatának harmadik, *Prózák* című kötetében.¹

Ratkó prózáinak jelentős részével a megírás vagy a megjelenés után nem foglalkozott, úgy vélem azért, mert a lírai életműhöz képest e szövegek nagy részét másodlagosnak tekintette. Ezért nem jelentette meg ezeket önálló kötetben, bár egyik ránk maradt levelemből kiderül, hogy élete utolsó éveiben tervezgette „összevillázásukat”. Az utókor számára azonban – akár a szerző akarata ellenére is – minden mű értékes, mert csak így nyerhető összkép az alkotó által teremtett szuverén költői-gondolati világról. Ratkó József esetében ez még inkább így van, mert prózája a róla kialakított

* Az *Előszó* Ratkó József Vadvirágok című filmnovellájához [Szabolcs-szatmárberegi Szemle, 39. évf., 2004/I. 333. p.]

1 *Ratkó József Összes Művei. III. Próza.* Szerk. jegyz. BABOSI László, szöv. gond. RATKÓ Lujza. Kairosz Kiadó, Nagykálló – Budapest, 2014. 590 p.

képet meglepő mértékben árnyalja és gazdagítja. Ezt bizonyítja a *Vadvirágok* című filmnovellája is.²

*

Az egyik Tisza menti gyermekvárosban, feltehetően Tiszadobon játszódó *Vadvirágok* az írói fantázia terméke, de természetesen számos önéletrajzi és valóságalem szövi át a finom lélektani elemzéseket felvillantó történetet.

Ratkó József édesanyja halála után (1949. szeptember) testvéreivel együtt a hajdúhadházi, majd a tiszadobi gyermekvárosba került állami gondozottként. Tiszadob lett „második születésének” helye, ahova élete végéig visszajárt megpihenni, feltöltődni.

Az alaptémát és a novella címét egy, a költő felesége által elmesélt történet ihlette. Battonyán, az „általános iskolai kollégiumomban voltak olyan állami gondozott gyerekek, akiknek nem ismerték a szüleiket, háborús árvák voltak. Egy helyen találták őket. Az egyiknek Virág volt a neve, ezért a többit is így nevezték el. Valószínűleg nem voltak vér szerinti testvérek. Amikor bekerültek a kollégiumba, nagyon erős kötelék volt közöttük, egy közösséget alkottak, mintha valóban testvérek lettek volna, de valamiért ez a közösség lassan szétrobbant. Jóska ezt érezte tragikusnak, ezért használta fel ezt a történetet a *Vadvirágok* című filmnovellájában”³ – emlékezik vissza Ratkó Józsefné.

A film ugyan nem készült el, de a „története” Ratkó leveleiből és nyilatkozataiból nyomon követhető.

„Belefogtam egy regénybe, amely a *Hajdúhadházi Gyermekvárosról* szólna. Nem tudom, van-e lehetőség arra, hogy az *Élet és Irodalom* vagy a *Kortárs* részleteket közöljön belőle? Mintegy 120 flekk van készen, ebbe öltem minden szabad időmet. Azt hiszem, sikerülni fog”⁴ – írta Ratkó József 1960 nyarán Váci Mihálynak. A regény nem született meg, nem tudható mi lett a „120 flekk” sorsa, s hogy miről szólt volna, de valószínűsíthető, hogy már ekkor a *Vadvirágok* témája foglalkoztatta a költőt.

2 I. m. 87–89.

3 BABOSI László: „S emlékeztet majd rám a kés, / ha fíaidnak kenyeret szelsz”. *Beszélgetés Ratkó Józsefné Hargitai Lujzával* = Kézirat. 2013–2016.

4 Ratkó József levele Váci Mihályhoz. Berkesz, 1960. augusztus 26. Lásd BABOSI László: „Kedves Miskám”. *Ratkó József és Váci Mihály kapcsolatáról – levelezésük tükrében* = Pedagógiai Műhely, 32. évf., 2007. 2. sz., 89.

1962-ben elkészült az „apró, tízmásodperces novellá[k]ból”⁵ álló, nagy feltűnést keltő *Önéletrajza*,⁶ melyben keserves gyermekkori élményeiről számolt be megrendítően, igen magas művészi színvonalon. Ekkor viszont a gyermekvárosról már nem regényt akart írni, hanem játékfilmet készíteni, s a témát filmnovellaként vetette papírra. „*Vadvirágok* c. filmtémámat valószínűleg elfogadja a *Hunnia Filmstúdió*. Ez esetben kénytelen leszek itt hagyni a munkahelyemet,⁷ mert Sánta Ferivel⁸ együtt dolgozzuk ki a forgatókönyvet” – újságolta Margócsy Józsefnek.⁹ Ratkó feltehetően benyújtotta a filmtémáját a *Hunnia Filmstúdió*hoz. Sánta Ferenc azonban nem bízott a film elkészítésében, mert egyik keltezetlen levelében ezt írta a költőnek: „Mondtam már, hogy a filmhez ne fűzz nagy reményeket. Sötét társaság, az isten sem látja az útjaikat! Vedd úgy, hogy jó, ha sikerül, meglepetés, de ne építs rá!”¹⁰ Sánta jól látta a helyzetet, mert a filmtervből nem lett semmi. A *Vadvirágokat* azonban Ratkó az elkövetkező években is dédelgette magában, és a filmkészítés iránt változatlanul érdeklődést mutatott.

Az 1960-as években az amatőr film- és klubmozgalom felívelő korszakát élte. Sok helyen alakultak filmklubok, szabadidejében sok kreatív, a filmezés iránt érdeklődő ember fogott keskenyfilm felvevő kamerát a kezébe. 1963-ban Ratkó is szeretett volna barátaival filmkészítő műhelyt szervezni „rövid, másfél-két-háromperces tömör, tömény filmdrámák készítés[ére] [...] és versek hypermodern megfilmesítés[ére]”.¹¹ „Néhány ragyogó ötletünk már van”¹² – írta volt egyetemi csoporttársának, Nagyfalusi Tibornak, de az alkotóműhely megszervezése elakadt.

5 MARGÓCSY József: *Ember és munka* = Kelet-Magyarország, 1963. máj. 1., 100. sz., 7.

6 Új Írás, 1963, 3. sz., 327–332. Lásd még az alábbi Ratkó-kötetekben: *Félelem nélkül*. Magvető Kiadó, Budapest, 1966. 95–134. = *Félkényér csillag*. Magvető Kiadó, Budapest, 1984. 7–38. = *Ratkó József Összes Művei. III. Próza*. Szerk. jegyz. BABOSI László, szöveg. gond. RATKÓ Lujza. Nagykálló – Kairosz Kiadó, Budapest, 2014. 7–35.

7 Ratkó ekkor Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében, Berkeszen tanított az általános iskolában.

8 Sánta Ferenc íróról van szó.

9 Ratkó József levele Margócsy Józsefhez. Berkesz, 1962. december 26. Lásd BABOSI László: „Irodalom = élet”. *Ratkó József és Margócsy József levélváltásai* = Szabolcs-szatmár-beregi Szemle, 49. évf., 2014. 3. sz., 19.

10 Sánta Ferenc levele Ratkó Józsefhez = Ratkó-hagyaték.

11 Ratkó József levele Nagyfalusi Tiborhoz. Berkesz, 1963. február 26. = Ratkó-hagyaték.

12 Uo.

1965-ben első könyvének szerkesztési munkálatai mellett újra foglalkoztatta a forgatókönyvírás is: „Három hónapos alkotói szabadságomon két prózám szeretném befejezni. Egyik forgatókönyv, a hajdúhadházi gyermekváros életéről. Arról fog szólni, hogy milyen tragédiát okoz, ha az ember hitét megsértik. A másik egy termelőszövetkezeti szociográfia”¹³ – nyilatkozta a Kelet-Magyarország újságírójának.

1967-ben Ratkó a filmötletét újra elővette: „augusztusban Fábián Zolival együtt csinálunk egy filmet Tiszadobon”¹⁴ – adta hírül költőtársának, Serfőző Simonnak. A Gyermekváros igazgatójának, Kelemen Lajosnak pedig ezt írta: „Végre, végre realizálódik régi álmom: megvalósul a gyermekotthoni film. Augusztus elején mennénk le Fábián Zolival kb. 1-2 hétre, hogy magnóval anyagot gyűjtsünk – és Szabó Tibor grafikussal, hogy a helyszínt levázolhassa. [...] A filmben fölhasználnánk eredeti dokumentumokat is; a rendező valószínűleg Kósa Ferenc”¹⁵ lesz.”¹⁶

A *Vadvirágok* megmaradt változata ekkor készült el. A forgatókönyvet Ratkó közösen szeretne volna részletesen kidolgozni, az említett Fábián Zoltán¹⁷ íróval, aki némi tapasztalattal rendelkezett a filmkészítés és a forgatókönyvírás terén. Az 1965-ben bemutatott és a román diplomácia tiltakozása miatt¹⁸ hamar be-

- 13 MIKLÓSVÁRI Zoltán: *Bemutatjuk Ratkó József költőt* = Kelet-Magyarország, 22. évf., 1965. aug. 15., 192. sz., [7.] Ratkó ekkor már több éve tervezte a berkeszi termelőszövetkezet történetének megírását, s ehhez anyaggyűjtést is végzett. A szociográfia nem készült el.
- 14 Ratkó József levele Serfőző Simonhoz = Miskolci Hermann Ottó Múzeum Irodalmi Gyűjteménye. 94. 53. 32. 63.
- 15 Itt a nyíregyházi származású Kósa Ferenc filmrendezőről van szó, akivel diákkora óta barátságban volt Ratkó József.
- 16 Ratkó József levele Kelemen Lajoshoz. Nagykálló, 1967. július 7. = Ratkó-hagyaték.
- 17 Fábián Zoltán (1926–1983) életéről és művészetéről lásd: G. SIN Edit: *Fábián Zoltán (1926–1983)*. Különnyomat a *Studia Comitatus* 19. kötetéből, Szentendre, 1989.; *Cingár Herkules – emlékezés Fábián Zoltánra*. Budapest, 1996, Fábián Zoltán Alapítvány.; *Az irodalom mindenese: Fábián Zoltán. A Móricz Zsigmond Megyei és Városi Könyvtárban rendezett emlékülés előadásainak, korreferátumainak szerkesztett anyaga*. Szerk. FUTAKY László, bev. és utószó: MARGÓCSY József, Nyíregyháza, 1986. Móricz Zsigmond Megyei és Városi Könyvtár.; BABOSI László: „Nekem Fábián Zoltán a barátom volt”. *Ratkó József és Fábián Zoltán kapcsolata – levelezésük tükrében* = Vár, 8. évf., 2012. 1. sz., 111–127.
- 18 G. SIN Edit: *Fábián Zoltán (1926–1983)*. Különnyomat a *Studia Comitatus* 19. kötetéből, Szentendre, 1989. 566.

töltött *Három kiáltás* című kisregényéből¹⁹ készült, Rényi Tamás által rendezett *Déltől hajnalig* című film adaptációját ő készítette el. „Íme, küldöm a *Vadvirágokat* – ne befolyásoljon a gyerekes történet, sokkal több lehetőség van benne, mint amit én lírai lélekkel belelátam”²⁰ – írta Fábiánnak a filmnovellát kísérő levelében Ratkó.

Ratkó és Fábián augusztusban meglátogatták a Gyermekvárost. Kelemen Lajos természetesen szívesen látta őket, s mindent a rendelkezésükre bocsátott. A látogatásáról megjelent egy rövid hír a Kelet-Magyarországban, ami viszont csak regényírásról tesz említést, filmkészítésről nem. „Egy hetet töltött a Tiszadobi Gyermekvárosban Fábián Zoltán József Attila-díjas író és Ratkó József költő; környezettanulmányt folytattak egy készülő ifjúsági regényhez, amelynek témája nyolc, testvérnek tartott állami gondozott gyermek sorsa. A *Vadvirágok* című regény bemutatja majd a nagy hagyományú gyermekváros életét, s a Virág-gyermekek problémáját így summázza: »Nem szabad megsérteni az ember hitét, mert abból tragédiák származnak.«”²¹

Ma már kideríthetetlen, hogy Ratkóék a kezdeti lépések után miért hagyták abba a közös munkát. A film megghiúsulásától függetlenül a filmnovella megőrződött, és mindenki számára hozzáférhető.



19 Lásd FÁBIÁN Zoltán: *Déltől hajnalig. Válogatás a „Három kiáltás” témájára. Irodalmi forgatókönyv.* = F. Z.: *Déltől hajnalig.* Megvető Kiadó, Budapest, 1965. 5–113.

20 Ratkó József levele Fábián Zoltánhoz. Nagykálló, 1967. július 7. Lásd BABOSI László: „Nekem Fábián Zoltán a barátom volt”. *Ratkó József és Fábián Zoltán kapcsolata – levelezésük tükrében* = Vár, 8. évf., 2012. 1. sz., 113.

21 *Regény készül a Tiszadobi Gyermekváros életéről* = Kelet-Magyarország, 24. évf., 1967. szept. 9., 213. sz., 5.

EGY ÁLOM FÉLÚTON A NYÍRSÉGI LITERÁTOROK TÁRLATA NYÍREGYHÁZÁN

„Nyírség, szép kertje
szép hazámnak”
(Vietórisz József)

A régen várt Irodalmi tárlat ünnepélyes megnyitója 2015 júniusában volt a Jósa András Múzeumban. A megnyitó beszéd megtartására azért én kaptam felkérést, mivel a mutató szerzője szerint én voltam az Irodalmi múzeum „megálmodója”. Hízogó, szép jelző. De – elismerem – igaz is. Ezért vállalom, ahogy az esemény megnyitását is. Én ugyanis a „megálmodás” csodáját minden művészi alkotás nélkülözhetetlen („si nécessaire” – mondja a francia) kellékének, az ihlet érkezésének tartom. Enélkül nincs alkotás!

Gondoljuk csak el. Bessenyei György már a 18. században költőtársainak – és persze önmagának is – így fogalmazta meg a versírás „receptjét”: „*Álmodd hát versedet, / De dologról írjál!*”

Íme, a költői alkotás módszertana, alaptétele!

Nem is véletlen, hogy a 20. században az egyik legnagyobb költő, József Attila a versírás hogyanjáról szinte ugyanezt írja: „*Hörpintek valódi világot, / Habzó éggel a tetején.*”

Nyilvánvaló, hogy Bessenyeinek a vers „megálmodására” szóló felszólítását József Attila a „*habzó ég*” képével érzékelteti, Bessenyei „*dologra*” való utalását pedig a 20. századi költő a „*valódi világ*” kifejezéssel színezi.

* Elhangzott a Jósa András Múzeumban 2015. június 5-én.

Egy másik író – mint például Krúdy – akkor kap rögtön a tollhoz, ha meghallja a „hangot”, a belső inspirációt. (Vagyis amikor megszállja az ihlet!)

Milyen jó, hogy olykor bennünk is, ha ritkán is, álomszerűen valóságá érnek az asszociációk!

Ennyit a „megálmodás” irodalmi titkairól.

Persze az is érthető, hogy a mai megnyitó minősítéséről is el kellett gondolkoznom: minek nevezzem? Talán elegánsan, tudományosan, külföldiesen vernisszásnak? Szép is lenne.

Vagy legyenek szubjektív, s merjek őszinte és közvetlen lenni? Ez utóbbi lett a jó választásom. Én ugyanis ma – komoly külső ellenére – nagyon elégedett, sőt boldog vagyok! Ez a megnyitó ugyanis számomra – és remélem sokak számára – egy régen várt, igazi *örömnep*, mert az álom teljesülésének első jelentős állomása.

Bizony, immár öt éve várunk rá!

Aki a Bessenyei Almanach rendszeres olvasója, nyilván emlékszik rá, hogy a 2010-es kötet vezércikkében már megírtam elképzeléseimet, tehát álmodat e régen dédelgetett témáról.

Nyilván az anyag előkészítése már korábban elkezdődött. Ebben jelentős támogatást kaptam a megyei könyvtár munkatársaitól. Segítségükkel könnyebben fel tudtam venni a kapcsolatot a megye könyvtárosaival, korábbi főiskolai hallgatóimmal.

Több éven át tartó levelezés és telefonkapcsolat – olykor számomra is meglepően – igen eredményes volt, 2010-re mintegy 60 megyei literátor múzeum-képe, tablója készült el. Ezeket a könyvtárban ún. „előzetes” kiállításon mutattuk be.

Ezután jött el a várakozás, reménykedés ideje.

Nem véletlenül adtam akkori tanulmányomnak az Illyés Gyulától kölcsönzött mottót: „*Az ember legnagyobb bátorsága a türelem*”.

Én ettől kezdve példásan bátor voltam és vagyok!

És reménykedő!

Hiszen már itt az *örömnep*-megnyitón ígéretet kaptam a múzeum vezetőjétől, miszerint a jövő évtől a most kiállított anyag különtermet kap. (Nemcsak azért, mert megérdemli, hanem azért is, hogy a most még raktárban lévő tablóanyag is bemutatható legyen!)

Bátorítást kaptam a várost képviselő alpolgármester úrtól is, hogy ezt az ügyet örömmel támogatja.

És ráadásul – már a megnyitó után – a helyi sajtó is hírül adta, hogy az általam már 5 éve kiszemelt Kállay-küriát a város rendbehozatja!

Mivel az idézett cikkemben már nyilvánosságra hoztam, nem titok, hogy ide álmodtam a Nyírségi irodalmi múzeumot (ide: Bessenyei, Krúdy, Váci, Katona Béla és Thália társaságába!)

De jó (helyen) is lenne!



101 Bessenyeitől Kölcseyig

A megyénkben született írókat, költőket, irodalmárokat bemutató kiállítás nyílt pénteken a Jósza András Múzeumban a Nyírség literátorainak nagyjai Tiszaberceltől Szatmárcsekéig címmel.

FOTÓ: RACSKÓ TIBOR

KELET-MAGYARORSZÁG, 2015. JÚNIUS 6.

NÉPZENEOKTATÁS A VIKÁR SÁNDOR ZENEI ALAPFOKÚ MŰVÉSZETI ISKOLÁBAN

Nagy örömmel fogadtam a Bessenyei Társaságtól érkezett felkérést, a szeptemberi klubdelutánon való előadás megtartására, melyben a Vikár Sándor Zenei Alapfokú Művészeti Iskolában végzett sokoldalú munkám bemutatására kértek fel.

A zenetanulás sok családban generációkról generációkra örökölődik. Aki egykor diákként megízlelte iskolánk kellemes hangulatát, később szülőként, nagyszülőként is szívesen látogat vissza gyermekével, unokájával. A népzene tanszak is büszkélkedhet ilyenekkel, hiszen egykori kedves diákom – immár szülőként – fordul meg hetente többször is intézményünkben. A népdaléneklés szeretete, a saját gyermekeknek való napi éneklés frissen tartja a diákként megtanult dallamokat, s az őszi előadás tiszteletére egy népdalt közösen szólaltattam meg *Úsz Cecília* volt növendékemmel. Nemcsak a kezdetek felidézését szolgálta ez a muzsika, hanem köszönetemet is kifejeztem egyben azoknak a pedagógusoknak, iskoláknak, akik rendszeresen terelgetik intézményünkbe a népdaléneklésre, a hangszeres tanulmányokra fogékony diákokat.

Népi ének-, népi furulya- és citeratanárként 2000-ben kezdtem meg munkámat a Vikár Sándor Zeneiskolában, *Szabóné Bugán Ágnes* helyettesítő tanáraként. Az aprólékos, magas színvonalú egyéni oktatást igyekeztem tovább folytatni, a kamaramuzsikálás hagyományát is megteremtve. Először ének, majd citeraegyüttest alapítottam diákjainkból, s az évek során a népdaléneklést citerakísérettel való produkciókban is kiteljesítettem. A népzene közösségi jellegét, funkcióit szerettem volna hangulatában a tanórákon, zenekari próbákon is valóra váltani. A szor-

gos, jó hangulatú órák, az egyéni otthoni gyakorlások a versenyeken való eredményes szereplés alapjait is jelentették. Elsőként a Kórusok Országos Tanácsa által szervezett minősítőkon vettünk részt, majd a Vass Lajos Szövetség által meghirdetett többfordulós versenyeken. A legnagyobb kihívást a zeneiskolák országos versenye jelentette. Örömmel és büszkén mondhatom, hogy valamennyi megméretésen rendszeresen értek el diákjaim helyezést mind egyéni, mind csoportos kategóriákban.

A városunkban megrendezett Vásárhelyi-Vécsey népdalénekes és néptáncversenyen is rendszeresen részt veszünk. Több alkalommal elnyertük a verseny legeredményesebb intézményének járó vándordíját is. Fő célom, hogy magát a gyakorlás folyamatát tanítsam meg és szerettessem meg diákjaimmal, hiszen a heti egy óra nem lenne önmagában elegendő az eredményekhez. A gyakorlás ne feladatként, hanem egyéni belső igényként jelenjen meg diákjaim hétköznapijaiban. A zenekari produkciókhoz elengedhetetlen a csoport összetartása, a közös élmények megélése, plusz impulzusok szerzése. Mindezekhez tananyagon kívüli, más műfajokból merített zenei világot is szívesen megismertetek, valamint az egymás megismeréséhez kötetlen egész napos programokat vagy akár többnapos kirándulásokat, táborokat is szervezek. Iskolánk rejtett kincsei között említem *Olajos Gábor* kollégámat és feleségét *Lahocsinszky Ágnes*t, akik segítségemre vannak a zenei világok közötti értékes, tartalmas kalandozásokban. Az elmúlt években aktív közreműködésükkel, segítségükkel verszenei produkciókat adhatnak elő növendékeim, melyhez hangszeres előadásukkal is hozzájárulnak. Mindez jó példaként áll kollégáink, más tanszakos diákjaink előtt is, hiszen egyre több új hangszer színesíti az alapvetően ének-citera-gítár-zongora hangszerelést.

A tehetséggondozás alternatív pedagógiai módszereit is előszeretettel alkalmazom egyéni és csoportos óráimon egyaránt. Egy-egy módszer a kiemelkedő tehetségek egyéni, átlag feletti szintjéhez igazodó sokoldalú fejlődést, míg az átlagos vagy részképességek fejlesztésére szoruló tanulók esetében pedig a kívánt általános fejlesztést segíti. Az újdonság ereje a motivációhoz és a jó hangulathoz is hozzájárul. A zeneoktatásban elsőként kezdem alkalmazni a „Sakkpalota” és a „Mozgáskotta” módszereket. Valamennyi tevékenység egy-egy speciális területen kívül a koncentrációt is fejleszti, amely a zenei tevékenységhez is nélkülözhe-

tetlen. Ezt azonban még a táblás játékok tudatos alkalmazásával is időnként összehangolom. Természetesen az órák középpontjában az aktív zenélés áll. Mindezek a módszerek a ráhangolódás, motiváció vagy készségfejlesztés fázisaiban jelennek meg.

A 2014/2015-ös tanévben kezdtem meg e módszerek bevezetését. Azóta egyre gyarapszik a sakkpalotás tehetséggondozó zenei foglalkozások résztvevőinek és csoportjainnak száma is. A gyermekek mellett intézmények, szakemberek is érdeklődnek, s számukra egy-egy szakmai délután, bemutatóóra, módszertani előadás alkalmával vagy aktív részvételükkel gyakorlati képzéssel ismertetem meg zenei alternatív módszereimet.

Az iskoláskort megelőzően már számos formában találkozom a gyermekekkel, így mire zeneiskolai növendékként üdvözölhetem őket, már jelentős közös énekes zenei anyagunk is van. A legkiseb-
beknek szóló zenebölcsőde foglalkozásaimon elsősorban a szülőkkel közös zenei élményre, a szülők énekes mondókás repertoárjának bővítésére törekszem ösztönözve a mindennapos énekes játékokra, s családotól invitálom iskolánk legifjabbaknak szóló koncertjére a Vidám Vikár elnevezésű interaktív koncertünkre. Zeneóvodásaim, előképző osztályosaim már az alternatív módszerekkel kezdhetik meg zenei tanulmányaikat, számos hangszerrel élőben megismerve.

Intézményünkben 10 évvel ezelőtt indult útjára „Kreatív zene-barangolás” címmel az óvodásoknak, kisiskolásoknak szóló hangversenysorozatunk, mely Kakaó-bérlet néven vált közzismertté. Ennek egyik alapító tagjaként ma is szívemen viselem a programot, műsorvezetőként interaktív játékokkal tűzdelve ismertetem meg az iskolánkban tanulható valamennyi hangszerrel a hallgatósággal.

A népzene tanszakon fő feladatomnak tekintem a legfrissebb tanszakok útjának egyengetését, működésük segítését, növendékek toborzását. A cimbalom és a népi furulya a tanszak legkisebb gyermeke, ahol már bontogatják szárnyaikat a tehetségek.

*

Fotók (a színes melléklet 108. oldalán): Majoros Ditta cimbalmos tehetség, Juhász Eszter népi furulyás tehetségigéret, Hajdú Ágota népzene-tanár interaktív koncert közben, továbbá Bata Hajnalka tanárnő, a Tomsits Rudolf Alapfokú Művészetoktatási Intézmény és az Ibrányi Árpád Fejedelem Általános Iskola és Alapfokú Művészeti Iskola növendékei.

EGY MŰVÉSZDINASZTIA A NAGY PROTESTÁNS ERDÉLYI FEJEDELEM, BETHLEN GÁBOR VONZÁSÁBAN

„Erdélyországi őszi rónaságon,
ütközetekben megfáradt hadak,
Fejedelem, ma néma hódolattal
színed előtt, imhol, megállanak.”

Áprily Lajos 1922-ben jeles alkalomból írta *A Fejedelemhez* című versét: ekkor ünnepelték a híres nagyenyedi Református Kollégium alapításának 300. évfordulóját, és ugyanakkor emlékeztek Bethlen Gábor 300 évvel azelőtti halálára is.

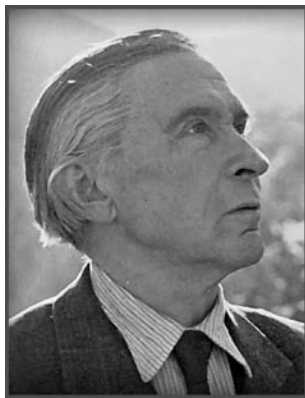
Mivel előadásom a reformáció emléknapjának előestéjén hangzott el, adódott számomra, hogy a jeles művészdinasztia munkásságáról szólva Bethlen Gábor személyisége köré rendezzem gondolataimat. A Fejedelem máig ható életműve ugyanis mintegy bűvópataként átszötte, átszövi a híres család életét és munkásságát is – *Áprily Lajostól, Jékely Zoltánon át Péterfy Lászlóig.*

Ki is volt Bethlen Gábor? *Jókai és Móricz Zsigmond* regényeiből sokan tudjuk, hogy Erdély aranykorát hozta el. Marosillyén 1580-ban született, nem sokkal a híres tordai országgyűlés után, melyen az erdélyi rendek Európában elsőként hirdették ki a vallásszabadságot. 1613-tól haláláig, 1629-ig volt Erdély fejedelme, székhelye, Gyulafehérvár pedig Európa egyik tudományos és művészeti központja. 1622-ben itt alapította meg a református főiskolát – ma a római katolikus teológia –, Nagyenyeden pedig azt a református iskolát és kollégiumot, melynek háromszáz évvel később *Áprily Lajos* egyik tanára, fia, *Jékely Zoltán* pedig tanulója volt.

„Üres a fejedelem oskolája,
 ő maga ott ül az egyik falon,
 mohásodó fehér márványba vágva,
 hogy szakállát ne bántsa fuvalom.

Csak néz maga elé a kúriára,
 mintha a földön látna valamit:
 talán azoknak a lábnyomát vizsgálja,
 kik egykor vígan futkorásztak itt.”

A Fejedelem márványba faragott képe jelenik meg a költő fiú, Jékely Zoltán *Nagyvakáció az Enyedi Kollégiumban* című versében, az ő vejének, a szobrászművész *Péterfy Lászlónak* az emlékműve pedig 2013 októberétől bronzba öntve áll Kolozsváron, emlékeztetve a fejedelemmé választás 400. évfordulójára. Ám vejük sorra a művészdinasztia tagjait!



Áprily Lajos Brassóban született 1887-ben. Jékely Lajosnak keresztelték. Ősei szászok voltak, eredeti nevük Jeckel volt, édesanyját Ziegler Bertának hívták. Édesapja gyufagyári munkásként Parajdra került, a gyermek itt kezdte meg tanulmányait, gimnáziumi évei pedig már Székelyudvarhelyen és Kolozsváron teltek. Vallásos, szeretetteli gyerekkorban volt része, édesanyjára mindig rajongó tisztelettel emlékezett. Egyik legismertebb versét, a *Kalács, keddi kalács* címűt rendszeresen

szavalják az anyák napi műsorokban. A rádió archívuma a költő tolmácsolásában is megőrizte. Költészetének éltető eleme volt a természet, a titkokat rejtő Küküllő menti táj, Rapsonné vára, a kirándulásai során személyes ismerőseivé vált fák, bokrok, madarak.

A magyar-német szakos tanár Nagyenyedre, a Maros-parti Athénbe került, itt előbb a református Bethlen Kollégium tanítóképzőjében, majd a gimnáziumban tanított. Az evangélikus vallást itt váltotta át reformátusra. Az enyedi évek meghatározóak voltak számára. „A történelmi levegőnek ez a legnagyobb sűrűsége, ez

az erős múlt-íz fogja meg azt, akit sorsa a lélek fogékony korában ide plántált” – írta később. 1911-ben vette feleségül Schäfer Idát, élete végéig hűséges társát, a később mindenki által tisztelt Ida nénit. 1918-ban használta először az Áprily nevet, december 24-én pedig a románok ellenállás nélkül elfoglalták Kolozsvárt. Trianon kitörölhetetlenül belé vésődött: „Ősz nem sodort még annyi árva lombot, annyi riadt szót: Minden összeomlott...” (*Tetőn*)

Áprily tanár volt, költő, műfordító és nagyon biztos ítéletű szerkesztő is. Az *Ellenzék*, az *Erdélyi Helikon* több évfolyama kapcsolódik nevéhez; esszéi, kritikái (lásd: *Álom egy könyvtárról* című kötet) kitűnő ízlésről, határozott értékrendről tanúskodnak. Ady-tanulmánya vagy az akkor még ismeretlen Tamási Áronról írt kritikája máig érvényes megállapításokat tartalmaz.

Nagy vihart és közéleti vitát váltott ki Áprily távozása Erdélyből, aki fia jövőjét, iskoláztatását akarta biztosítani. 1929-ben a híres *Protestáns Szemle* szerkesztőjének is hívták Budapestre, de tanított a Lónyayban, majd egy éven belül a Baár–Madas Református Leánylíceum igazgatója lett. Felhasználva kapcsolatait a szellemi élet vezetőivel, az elit iskolában diákjai személyesen ismerkedhettek meg Kodállal, Tamásival, Nyirő Józseffel. Leghíresebb tanítványa, Nemes Nagy Ágnes több esszéjében is a visszahúzódó, férfiasan zárkózott, romantikus természetű tanárra és költőre emlékezik rajongó tisztelettel. „Életét, világát, fátumát a természet képein át közelíti, ez a beszédanyaga. Költői módszere hasonlít a természet-fotózáshoz... Nem lehet elfelejteni válltartását a nehéz időkben: az első világháború, az erdélyi otthon elvesztése, az irodalomból való kiszorítása az ötvenes években – és mindeközben olyan egyenes maradt, mint kedves, ezüstös bükkfái a visegrádi erdőkben.” Áprily 1943-ban vonult vissza a tanítástól. Gyermekkorának helyszínén, a sóbányjáról is híres Parajdon vett nyaralót – ez ma emlékházként megtekinthető –, és ugyanakkor felfedezte a Visegrád melletti Szentgyörgypusztát is, mely haláláig otthona lett – ma Áprily-völgynek hívják. 1945 és 1948 között még állást vállalt a református konventben, majd többéves csend következett... Ennek a távollétnek eredménye, hogy Áprily újrafordította Puskin *Anyeginjét*. Erdély az utolsó pillanatáig (1967. augusztus 6.) hiányzott neki. Lírikus alkat volt, kiművelt nyugatos formavilág, érzékenység, minden tekintetben tisztaság jellemezte. A Kuncz Aladárnak ajánlott *Vallomásban* így jellemezte magát:

Igaz –: én itt a sorssal nem csatáztam,
 én döbbent szemmel láttam itt a vért,
 és nem lengettem omló barrikádon
 fehér zászlót a véres emberért.

Viharokból kibomló új világért
 csak álmom volt, nem lobbanó vitám.
 Rohamra nem harsogtam riadókat
 jövő-ködökbe zúgó trombitán.

Gyermekei közül Endre fia jogi doktorátust szerzett, ám az irodalomtól sem szakadt el: állatmeséket fordított, több kötete is megjelent. Márta lánya Mikecs László néprajztudós, később Mészáros Dezső szobrászművész felesége volt. Zoltán fia – az eredeti, Jékely nevet viselve örökölte az édesapa költői tehetségét. „Páros csillag – ahogy Jókai Anna jellemzi az apát és fiát. – Ami közös bennük: az erdélyi eredet; a hely szellemének sugallata, a természeti háttér megtámasztó ereje, s az a tiszta ízlés és morális büszkeség, amely soha nem engedte meg egyikőjüknek sem, hogy napi-politikai verset írjon.” (*Áprily Lajos és Jékely Zoltán*)



Jékely Zoltán a Bethlen Gábor alapította Nagyenyedén született 1913-ban, édesapja ottani tanárságának idején.

„Enyed. Ott most szirmok havaznak,
 s reád gondol holt nagyapád.
 Nem érzed a csodás tavasznak,
 mely megszült, sűrű illatát?”

(*Negyvenéves fiamnak*)

Nagenyedről 1926-ban a családdal került Kolozsvárra, és abban a Református Kollégiumban – a Farkas utcában – kezdte meg tanulmányait, ahol édesapja is tanított. *Jancsó Elemér*, *Csüry Bálint* tanár urak és a szülői ház köréhez tartozó művészek – *Kós Károly*, *Reményik Sándor*, *Tamási Áron*, *Dsida Jenő*, *Hunyady Sándor* és a marosvécsi íróközösség tagjai határozták meg a fiatalember fejlődését. Budapesten a Lónyayban érettségizett. Húszévesen már az érett költő verseit közölték a kor legjelentősebb folyóiratai (*Erdélyi Helikon*, *Napkelet*,

Válasz, Nyugat). A híres Eötvös Collegium hallgatójaként magyar–francia–művészettörténet szakon végzett, a doktori címet 1935-ben szerezte meg a háború utáni erdélyi magyar irodalom kezdeteiről és Kuncz Aladárról írt dolgozatával. Ő is minden porcikájával kötődött Erdélyhez, 1936-ban keletkezett híres verse, *A marosszentimrei templomban* is ennek ékes bizonyossága. 1939-ben – huszonhat évesen – már elnyerte a kor legfontosabb kitüntetését, a Baumgartner-díjat. Az Országos Széchényi Könyvtárban kapott állást, de a 2. bécsi döntés után visszautazott Kolozsvárra, ahol az Egyetemi Könyvtár munkatársa lett. 1942-ben feleségül vette a gyönyörű és tehetséges előadóművészt, Jancsó Adrienne-t. Már a harmincas évektől rendszeresen, anyai nagybátyjánál Magyarvalkón nyaralt, és a *Kalotaszegi elégia*, melyből földereng számunkra Ady pünkösdi élménye is, egy ottani templomlátogatást idéz:

„És volt ott egy-két különös vasárnap!
 Templom, cifra ruhák, öreg betűk;
 csontos orcákon kő ünnepi bánat –
 Zsoltáraikat úgy fűjtam velük,
 hogy a pártás leányok megcsudáltak.”

Jékely pályája a háború után számos kortársához hasonlóan alakult: dolgozhatott ugyan a Széchényi Könyvtárban, de 1948-ban betiltották *Álom* című, kinyomtatott verseskötetét. Gyakran töltötte idejét édesapjánál, Szentgyörgypusztán, és ő is kitűnő műfordításokkal gazdagította a magyar irodalmat. Az olvadás a hatvanas években kezdődött: 1970-ben, majd 1979-ben József Attila-díjat kapott, a Kossuth-díjat posztumusz, 1990-ben ítéltek meg neki. 1987. március 19-én hunyt el, síremléke a Farkasréti temetőben áll.

Jékely Zoltán nemcsak kitűnő költő volt, de a pesti irodalmi élet rendkívül színes egyénisége is. Kortársai szívesen emlékeztek meg szellemességéről, eleganciájáról! Jókai Anna már idézett esszéjében írja: „Áprily időben elhagyta az ’örök szerelmetesség’ állapotát, Jékely pedig mindvégig ezzel védekezett.”

A feleséget, *Jancsó Adrienne*-t, tehetsége, szépsége ellenére a negyvenes évek végén kiszorították a színpadról. Egyébként ő is „szigorú református hívőként” nevelkedett. A művésznő még Kolozsvárról ismerte Török Erzsit, a népszerű énekesnőt, s a nehéz időkben kettesben járták az országot balladaestjükkel.

Később kapcsolódott hozzájuk *Erdélyi Zsuzsanna* néprajztudós, az archaikus népi imádságok felfedezője. Parányi falvak fűtetlen művelődési házai, templomai és a pesti Egyetemi Színpad mindig megtelt, fölforrósodott fellépéseik alkalmából!

Jancsó Adrienne és Jékely Zoltán házasságából újabb tehetségek sarjadtak. Zsolt építész lett, róla szól az *Egy fiúcskához* című vers, melyet Jancsó Adrienne előadásában őrzött meg a televízió archívuma. Lányukhoz, Jékely Adrienne-hez, a nagyapja írta egyik szép versét:

OTT VÁNDOROLTÁL

Falumban járt Ádikámnak

Ott vándoroltál, drágaság,
az elveszett paradicsomban,
zúgott neked Kis-ág, Nagy-ág –
(Miért kellett elszakadnom onnan?)

Jártál ott, hol mint kisfiú,
szamóca-érlelő időben,
vigan játsztam a szomorú,
vadvirágszagú temetőben.

Jártál, hol a várrom felett
sasok kerengtek őszi égen,
s én sast bámultam s felleget –
s fürödtél a Juhod vizében.

Láttál kristály-forrásokat,
s kunyhót, mely jöttöm várja némán.
S láttál bükk-óriásokat,
melyek még emlékeznek énrám.

Szavadban múlt zenéje szólt,
s hívogatott a falu-ölbe.
Arcodra, mondd, a fényt s mosolyt
nem Rapsonné asszony büvölte?

Ádika, a Rabsonné vára alatt járt unoka *Péterfy László* felesége lett. Így e röpke gondolatsor lassan körré formálódik. Péterfy László ugyanis a már említett Bethlen Gábor-szobor al-

kotója. A szobrászt szintén Erdély küldte a magyar művészetbe: Nyárádsellyén született 1931-ban. Ősei között harminc lelkipásztor volt, ő maga pedig odahaza az erdélyi magyar népi mesterségeket támogató mozgalom egyik szervezője lett. Munkásságában az erdélyi középkori és reneszánsz művészet, a népi kő- és fafaragás művészetének folytatója. Miután áttelepült Magyarországra, Makovecz Imre alkotói műhelyéhez került, és a Makovecz tervezte csíkszeredai templomban is több alkotása látható. Sok köztéri alkotása mellett a legújabb az a Bethlen-szobor, melyet 2013-ban állítottak fel Kolozsváron a „kétágú református templom” udvarán. A közadakozásból és a Bethlen Gábor Alapítvány segítségével bronzba öntött gyönyörű portré az első köztéri Bethlen-szobor Erdélyben – *egyházi védelem* alatt talán örökre hirdetheti a protestáns Fejedelem nagyságát.

S a művészdinasztia újabb sarjai? Áprily Lajos dédunokája: *Péterfy Bori* színésznő-énekesnő és *Péterfy Gergely* író...



Nagy Éva és Ugrin Aranka

EMLÉKEK, ÉLMÉNYEK, VALLOMÁSOK

A szerkesztő ajánlása (a hátsó borítón)

Óriási szerencséje van a könyvszerkesztőnek, ha olyan szerző munkáival foglalkozhat, akivel több évtizedes, töretlen baráti kapcsolata van. És ezt nem rontotta, hátráltatta soha sem világnézeti, sem hivatásbeli különbségek gátja. Kapcsolatunk fél évszázados múltra tekint vissza, de akkor lett alkotó az együttműködésünk, amikor már újságszerkesztőként az ő tanulmányait, irodalmi jegyzeteit szedtem, tördeltem a *Nyugdíjasélet* számaiba – a havilap éppen húsz éve jelenik meg –, később egyéb kiadványokba. Számát sem tudom, hány írása fordult meg kezeim között, és mindegyikből azt éreztem, nem csupán ismereteket terjeszt azokkal – kiváló pedagógusi vénája ösztönzésére –, hanem mély emberi bölcsesség is sugárzik belőlük. Nem csoda, hogy örömmel fogadják és jelentetik meg munkáit más újságok, folyóiratok is. De nemkülönbön szívesen olvassák fiatalok és időskorúak tanulságos, olykor a finom humort sem nélkülöző élettörténeteit. Ez a könyv, amely több, korábban már nyomtatásban megjelent írását tartalmazza: Az én világháborúm, a Tanárságom széphistóriái, az Introibo, az Emlékmúzeum című köteteit, Vendégjegyzetek címmel a Kelet-Magyarországban megjelent kommentárjait, valamint kedves írója, Gárdonyi Géza két regényéről írt főiskolai tanulmányát; összességében megmutatja, hogyan, miből származik ez a kiáradó emberszeretet, életöröm és erkölcsi erő. Olvassák befogadó szeretettel! (*Erdélyi Tamás*)

A következő írása a Tanárságom széphistóriái fejezetből való.

„ÉN VAGYOK AZ A GYEREK...”



1969 nyarán Baktalórántházára, a gimnáziumba kaptam érettségi elnöki megbízást. Amióta a tanigazgatásban dolgoztam, gyakran láttak el vizsgaelnöki feladattal.

Amikor megérkeztem a vizsga napján az iskolába, közölték velem, hogy két gyerek nem lesz itt. Az egyik idegösszeroppanást kapott, és most altatják, a másikat pedig elzavarták otthonról, mert az írásbeli vizsgák után derült ki, hogy terhes. Mondanom sem kell, váratlanul ért ez a vizsga előtti „motívum”. Az

osztályfőnök elmondta, hogy ez egy jó tanuló kislány volt, és ő sem érti, hogy a szülők hogyan dönthettek így a sorsáról. Megkérdeztem az osztályfőnököt, tudja-e, hogy hol van a tanuló. – Egy anyás csecsemőotthonban, Budapesten. – Kérlek, táviratozz neki, hogy jöjjön haza, és – mivel kétnapos volt a vizsga – holnap vizsgázzon le!

Az igazat megvallva, magam sem bíztam benne, hogy másnap találkozunk, de arra gondoltam, minden feltétele megvan annak, hogy levizsgázzon, hiszen az írásbeli dolgozatai is jól sikerültek. Ki tudja, hogyan alakul a sorsa? Itt most befejezheti a tanulmányait, amire nem lehet tudni, lesz-e később lehetősége?

Másnap reggel megérkezett hívásunkra. Kis pocakjára feleröltette a szoknyát és a diákblúzt, és megjelent a bizottság előtt. Azt tudtuk, hogy ő az írásbelit követő szorgalmi időben már nem tanult, de – mondták a kollégák – elég jó tanuló volt ahhoz, hogy, ha hibákkal, hiányosságokkal ugyan, de teljesíteni tudja az érettségi szóbeli követelményeit.

Így is történt, és amikor az érettségi bizonyítványokat kiosztottam, ő is átvehette azt tőlem.

Később is eszembe jutott néhányszor ez a különleges érettségi, még az is felötlött bennem, hogy talán az iskolája is gondolha-

tott volna arra, hogy ilyen módon segítsen rajta. Természetesen semmit sem tudtam arról, hogyan alakult az élete.

Húsz év telt el. Az Egészségügyi Főiskolán beszédművelés speciális kollégiumot vezettem. Az egyik leányka lelkesen szervezte óráimra a hallgatóságot. A harmadik vagy negyedik óra után odajött hozzám, és megkérdezte:

– Tanár úr volt 1969 nyarán Baktalórántházán érettségi elnök?

– Igen, voltam – válaszoltam.

– Csak azért kérdezem, mert én vagyok az a gyerek, akinek az édesanyját haza tetszett hívni, hogy érettségizzen le.

Alig hittem a fülemnek. Bevallom, libabőrös lett a hátam, hogyan tudhatja a nevemet az édesanyja – igaz, az érettségi bizonyítványt én írtam alá –, de az elnök nevét nem szokták megjegyezni – hacsak nincs erre valamilyen személyes okuk. Hát neki, úgy látszik, volt.



Évzáró karácsonyi társasági összejövetel

Nagy Éva

2015. DECEMBER

BESSENYEI TÁRSASÁG – 2015

A Bessenyei György Irodalmi és Művelődési Társaság – szellemi elődjének, a 20. század első felében működő Bessenyei Körnek célkitűzéseivel egyetértve – feladatának tekinti a Bessenyei-kultusz ápolását, emlékhelyeinek gondozását, a névadó szándékai alapján az általános műveltség terjesztését, valamint területi-társasági irodalmi és történelmi kezdeményezések felkarolását. Fontosnak tartjuk még, hogy a társasági élet kötött programoktól mentes rendezvényeire is sort kerítsünk félévente egy-egy alkalommal. Örülünk annak, hogy tagjaink szinte családként tekintenek társaságunkra, tagjaink zöme alapító tag, vagy több éve, évtizede vesz részt rendezvényeinken. Hűségeselek. Köszönet érte, és szívesen fogadjuk az újonnan csatlakozókat is!

Az éves programunkat a fenti célkitűzések jegyében állítjuk össze immár 28 éve.

A 2015-ös év változatos programja ezt tükrözi. Időrendi sorrendben emlékezünk meg ez évi előadásainkról, és *Erdélyi Tamás* segítségével képekben is felidézzük rendezvényeinket.

Január 29-én a Budapesten élő *Apor*-házaspár, *Apor Péter* és felesége, *Kincses Kovács Éva* előadásában hallhattunk a reformkori elődökről.

Február 26-án jubileumi ünnepségünk volt, a Bessenyei Almanach tizedik kötetét jelentettük meg Nyíregyháza Megyei Jogú Város Önkormányzatának Kulturális Alapja támogatásával. A kamaraterem előtti folyosórészen kiadványainkból és képekből, dokumentumokból álló kiállítással is bemutatkozott a Társaságunk. Köszönet a városnak és a szervezőknek, a kiállítás és az évkönyv előállításában munkálkodóknak! A jubileumi ünnepségen dr.

Ulrich Attila, Nyíregyháza Megyei Jogú Város alpolgármestere és *Bánszki István* köszöntötte a résztvevőket, *Csermely Tibor* és *Erdélyi Tamás* a sorozat történetét és előszavát idézte fel, az evangélikus Kossuth Lajos Gimnázium tanulói (*Jónás Benedek*, *Jávori Fülöp*, *Gaál Benedek* és *Papp Dániel*) szabolcsi népdalokat énekeltek, *Módy Virág* pedig Galga menti népdalokat adott elő citerán. A tartalmas, hangulatos ünnepség fogadással zárult.

Március 26-án társaságunk költőivel az utóbbi években megjelent köteteik bemutatása során Nagy Éva beszélgetett: *B. Riskó Irén* *Tört fény* (2014), *Czimbula Novák Ibolya* *Szövetségben önmagammal* (2015), *Vengrinyák János* *Biborfényben* (2014) és *Pagonyi Szabó János* *Szemedbe mondom* (2014) című verses-prózai könyveikről.

Április 23-án György-napi ünnepségünk keretében – a Megyeháza Bessenyei Nagytermében – *Bene János*, a Jósa András Múzeum igazgatója Tiszabercel és Bessenyei címmel ismertette velünk annak a határokon átnyúló pályázati programnak a megvalósulását, amelynek része volt a tiszaberceli Bessenyei-szülőház és kiállításának felújítása.

Bánszki István, alapító elnökünk ezúttal meglepetéssel is készült társaságunk tagjai számára. Elkészítette a *Friss PORSZEMEK a Himaláján* című kis kötetét, melyben a Bessenyei Almanach decenniuma (2005–2014) tiszteletére gyűjtötte össze a tízéves kiadványsorozatunk megőrzésre érdemes anyagát. Meg is ajándékozott minket legújabb kötetének egy-egy példányával. Köszönet a munkájáért és az ajándékért!

Május 10-én a hagyományos koszorúzási ünnepségünket tartottuk a Bessenyei-szobornál, emlékezve arra, hogy 116 évvel ezelőtt, 1899. május 9-én avatták fel Nyíregyháza és a megye első köztéri szobrát nagyszabású, országos ünnepség keretében. Ma már a Nyíregyházi Települési Értéktárban számon tartott műemlék. Az emlékező beszédet Nagy Éva mondta.

Május 28-án – az előzetes programtól eltérően – *Babosi László*, a Móricz Zsigmond Megyei és Városi Könyvtár főkönyvtárosa tartott érdekes előadást legújabb *Ratkó-kutatásairól*. Érdeklődéssel és örömmel hallgattuk a megyénkhez kötődő, de annál tágabb szellemi-művészeti körben gondolkodó és ható költő életművének feldolgozásáról kapott információkat.

Június 5-én egy újabb, előre nem tervezett programunk is megvalósulhatott Bánszki István, a Nyírségi Irodalmi Múzeum megálmodója és Bene János összefogásával. A Nyírség literátórainak nagyjai Tiszaberceltől Szatmárcsekéig című kiállítást dr. Ulrich Attila Nyíregyháza alpolgármestere és Bánszki István nyitotta meg, Gaál Anna, az Evangélikus Kossuth Gimnázium tanulója fuvolajátékával, Erdélyi Tamás pedig a Nyírség, szép kertje szép hazámnak című Vietórisz József-verssel emelte a rendezvény ünnepélyességét.

Június 25-én félévzáró társasági összejövetelt rendeztünk az Erdei Tornapályán. A szemerkélő, szitáló eső ugyan kicsit nehézkessé tette a készülődést és a főzést, néhányan meg is ijedtek az időtől, de így is több mint harmincan ettünk a már kitisztult egü erdei tisztáson a hangulatos szabadtéri ebédlőben a nagyon jól sikerült bográcsgulyásból, amelyért köszönet férjemnek, *Csomós Tibornak*, társaságunk tagjainak pedig a finom süteményekért és a jó hazai italokért!

Szeptember 24-én indult a második féléves programsorozatunk jókedvű, hangos rendezvénnyel. *Hajdú Ágotának*, a Vikár Sándor Zenei Alapfokú Művészeti Iskola tanárának, növendékeinek és kollégáinak közreműködésével kreatív zenei barangoláson vehettünk részt, ahol a vetített képek és az élő zenei produkciók segítségével betekinthettünk az intézmény életébe.

Október 29-én irodalmi előadáson vehettünk részt. *Ugrin Aranka* irodalomtörténész, társaságunk tagja Budapestről érkezett hozzánk, hogy egy protestáns művészdinasztia két nevezetes alkotójának, Áprily Lajosnak és Jékely Zoltánnak a családi indítatásáról, kapcsolatáról, művészetükről tartson nekünk élvezetes, tartalmas előadást.

Október 30-án az Északi temetőben Bessenyei síremlékénél koszorúztunk a Halottak napja és a ma is látható, Rátonyi József szobrászművész által készített síremlék felavatásának 33. évfordulójának, valamint 2012-es felújításának tiszteletére. Czimbula Novák Ibolya a korabeli avatóbeszédéből olvasott fel részleteket, Erdélyi Tamás pedig Vietórisz Józsefnek a Bessenyei című verséből (*képek a 109. oldalon*).

November 26-án, az előzetes tervezettől eltérően, *Csermely Tibor* frissen elkészült válogatott kötetének bemutatójára került

sor. Az Emlékek, élmények, vallomások című kötet a szerző gyermek-, ifjú- és felnőttkorának meghatározó emlékeit idézi meg, vall a tanári pályán és az Úr szolgálatában eltöltött időkről, közéleti tevékenységéről. A kötet bemutatásában közreműködött Erdélyi Tamás és Nagy Éva.

December 10-én a több évtizedes hagyományainknak megfelelően vidám, jó hangulatú, ünnepekre felkészítő, évbücsűztató társasági összejövetelt rendeztünk, ahol az otthonról hozott enni- és innivalóval, jó szóval, beszélgetéssel „vendégeltük meg” egymást *(képek a 110. oldalon)*.

2015-ben is sikerrel pályáztunk egy új kiadványra.

Társaságunk tagjai aktívan részt vesznek Nyíregyháza kulturális életében előadások tartásával, kötetbemutatókkal, bizottságokban és más társaságokban végzett tevékenységükkel.



„Ez a serleg Bessenyei serlege...”

**A TÁRSASÁG TAGJAINAK
IRODALMI-KÖZÉLETI JELENLÉTE,
ELISMERÉSE**



Nagy Éva

BESSENYEI GYÖRGY ÉS TÁRSASÁGAI

„Emeld nemzetedet! Ez legyen törvényed
S mint igaz hazafi kövessed reményed.”
(Bessenyei: Hunyadi László tragédiája)

„Bessenyei György talán a legelőkelőbb helyzetben lévő alakja a magyar irodalom történetének (...) az ő fellépésének éve, az 1772-es esztendő nem csupán egy új korszak kezdetét jelzi a magyar irodalom történetében, hanem a modern magyar irodalom elindulásának pillanatát is – nemzedékek tudatában választotta és választja el ma is egymástól irodalmunk »régik« és »új« korszakát Mária Terézia testőrének öles alakja.”¹

Bíró Ferenc meghatározása szerint tehát Bessenyei fellépésének éve a „modern magyar irodalom elindulásának pillanata is.” A ölcész-költő halála után azonban még jó néhány évtizednek kellett eltelnie, hogy az újabb nemzedék legjelesebb képviselői felismerjék életművének jelentőségét.

Az 1890-es években a millenniumi ünnepségre készülődő ország nagyobb városaiban, így a fiatal megyeszékhelyen, Nyíregyházán is megjelent már az az értelmiségi, tanárokból, művészekből, tudósokból álló réteg, akik a hazai kultúra és művelődés elkötelezett hívei voltak, és küldetésüknek tekintették a múlt területi értékeinek felkutatását és továbbhagyományozását a szűkebb és tágabb közösségeiknek, melyek megismertetésével egészségesebb nemzet-tudat és polgári eszmény kialakulását is elősegíthetik.

A korabeli városunk és megyénk legfőbb törekvéseinek jelképévé így válhatott a Tiszabercelen született Bessenyei György

¹ Bíró Ferenc: Utószó. In: Bessenyei György válogatott művei. Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1987. 887 o.

szellemi örökségének felfedezése. „Benne minden adva volt, ami példaképpé tehetted. Daliás testőr, író, filozófus, kultúrpolitikus egy személyben, akinek gondolatrendszerében már szinte minden együtt volt, ami jó félszázaddal később a reformkor nagyjaiban, mindenekelőtt Széchenyiben öltött majd újra testet.” – írja Katona Béla.²

Nem mindennapi életutat járt be ez a Tiszabercelről 18 évesen Bécsbe kerülő fiatalember, aki „rendkívüli tehetség és energiaforrás volt” (*Szaunder József* szavaival). 17 év alatt korának legműveltebb emberévé képezi magát. Tanulásának, írói és művelődéspolitikai tevékenységének legaktívabb korszaka. Ez idő alatt 20 műve jelenik meg, míg a következő harminc évben egyetlen. A Bessenyei élet- és pályarajz legjelentősebb fordulatai, tevékenységének szellemi inspirációi pontosan nyomon követhetők a tiszaberceli szülőházban található emlékszoba gyűjteményes anyagának bemutatásában (*Bene János*), így csak néhány részletre utalok e tárgyban.

Bécsben segítő társakra is talál *Kollár Ádám*, Mária Terézia titkos tanácsosa, könyvtárosa és *Grass Teréz* bárónő, első udvarhölgy személyében, akik az uralkodónő figyelmét is felhívják a fiatal, rendkívül szorgalmas és tehetséges magyar ifjúra. 1772-ben több műve is megjelent, köztük a Mária Teréziának ajánlott Ágis tragédiája, melytől a magyar felvilágosodás kezdetét számolja irodalomtörténetünk. A Hunyadi László tragédiájában olvashatjuk a mára már szállóigévé vált gondolatot, hogy „Emeld nemzetedet!” Itt születtek azok a művelődéstörténeti röpiratai, amelyekben kultúrpolitikai nézeteit fejt ki, a *Tolerancia* és *A Holmi* című esszéi, *A filozófus* és más vígjátékai, versei, fordításai.

A hazatérés nem kedvez a bölcsész-költő teremtő energiáinak, 16 évig semmit nem ír, majd 1798 és 1804 között az utolsó alkotói korszakában sorra születnek a művei; A természet világa, több mint tízezer soros tanköltemény, Rómának viselt dolgai, Millot történelmi művének fordítása és kommentálása, Tariménész utazása, állambölcseleti regény, A Bihari Remete értekezése és ennek folytatása, Az értelemnek keresése, melyek Bessenyei egész filozófiáját összefoglalják.

Ezek a művek azonban már nem jelenhettek meg, mert a cenzúra nem engedélyezte.

2 Katona Béla: Bessenyei György és Nyíregyháza (1747–1997), Nyíregyháza, 1997. 8–9.

Bessenyei rezignált bölcsességgel veszi mindezt tudomásul: „... inkább legyen írásban igazság, mint nyomtatásban hazugság.” Végrendeletet ír 1810-ben, melynek szokatlanságát az adja, hogy nem birtokrészeket adományoz rokonainak, hanem a birtokaiból származó jövedelemből részesíti őket szükségletük szerint. Ezzel a családi vagyon megtartására és közös gondozására ösztönzi örökösait. 1811. február 24-én hal meg, kertjében kedvenc almafája alatt temetik el egyházi szertartás nélkül.

Bessenyei élete és utóélete is időnként nagy fordulatokat, végleteket mutat: Tiszabercel és Bécs, majd Pusztakovácsi, társasági élet, elismertség és elzárkózás, később az utókor által időről időre elfeledve, aztán újra és újra felfedezve. Halála után sírja több mint 70 éven át jeltelen volt, s hamvai a második exhumálás után, 1940-ben (1882-ben volt az első) kerültek mostani – remélhetőleg – végleges helyükre, a nyíregyházi Északi temetőbe. Mindkét újratemetés, siravatás nagyszabású országos ünnepség keretében zajlott, az Akadémia nevében *Gyulai Pál* és *Beöthy Zsolt* rőtta le kegyeletét, a sírnál a magyar testország tagjai adtak díszőrséget. Bessenyei díszsírhelye a temető főbejáratától balra ma már a „Nemzeti Sírkert” része.

Érdemes megemlíteni, hogy nemcsak Bessenyei hamvai, de Nyíregyháza első köztéri szobra, az 1899-ben a Megyeháza előtti téren felállított Bessenyei-szobor is (*Kallós Ede* alkotása) – 1928-ban szintén áthelyezéssel – került a mai helyére, a múzeummal szemközti parkba, a mai Bessenyei térre. A szobrot 2014-ben felvették a Nyíregyházi Települési Értéktárba, Bessenyei munkássága pedig a Megyei Értéktár része lett. (*Lásd a cikk után, keretes közleményben!*)

BESSENYEI SZELLEMI ÖRÖKSÉGÉNEK VÁLLALÁSA

1. A BESSENYEI-HAGYOMÁNY MEGALAPOZÁSA – A BESSENYEI KÖR TEVÉKENYSÉGE (1898–1949)

„Megyénk első művelődési egyesületét: a BESSENYEI KÖRT Szabolcs vármegye tudós értelmisége és nemzeti érzelmű polgársága 1898-ban hívta életre. Szellemi elődeink célja Bessenyei György irodalmi és filozófiai értékeinek megóvása és népszerűsítése, s ezáltal a régió szellemi életének, ahogy ők mondták, *megpezsdítése*

volt” – írja *Bánszki István*, Bessenyei-kutató, számos tanulmány szerzője, a Bessenyei Kör történetének megjelentetője.³

A Bessenyei Kör 1898-tól 1949-ig működött, 1941-től Bessenyei Társaság néven. A Kör több mint fél évszázados tevékenysége alatt nagyon jelentős munkát végzett Nyíregyházán. Megalapozta és irányította a fiatal város és a megye szellemi-kulturális, tudományos, irodalmi, zenei és képzőművészeti életét, összefogta a régió tudós értelmiségi rétegét és művelődésre vágyó, kultúraszerezető közönségét. Az elnöki tisztséget a megyei főispánok, majd az 1930-as évektől a polgármesterek látták el, a különböző szakosztályok működését pedig az Evangélikus Főgimnázium lelkes tanári kara, orvos, ügyvéd és más független értelmiségi önzetlen munkája tette lehetővé. Nekik köszönhető, hogy a város közönsége a kor legrangosabb művészeivel találkozhatott személyesen, többek között Bartókkal, Kodállal, Kosztolányival, Móriczcal, Jászai Marival.

Az irodalmi, nyelvi, zenei, később képzőművészeti és szabadlyceális szakosztályok színvonalas tudományismertető és művészetnépszerűsítő előadássorozatokat szerveztek, a megye és a város életében olyan értékeket teremtettek, amelyek a mai napig meghatározzák szellemi-kulturális életünket. A Régiségi Múzeumot *Jósa András* orvos-régész, a Bessenyei Kör tagja alakítja ki. A mai intézmény az ő nevét viseli, ahogyan a kórház is. A Kör zenei szakosztályának vezetője *Vikár Sándor*. Nevét az általa létrehozott zeneiskola-intézmény őrzi az utókornak. A teljesség igénye nélkül néhány meghatározó személyiség még: *Vietórisz József* költő, tanár, *Popini Albert* tanár, író, műfordító, *Belohorszky Ferenc* tanár, szerkesztő, Bessenyei-kutató, *Spányi Géza* orvos, *Porubszky Pál*, az irodalmi szakosztály vezetője, *Merényi Oszkár* tanár, *Geduly Henrik* evangélikus püspök kiemelkedő szerepet játszottak a Kör művészeti, tudományos, ismeretterjesztő tevékenységének szervezésében névadójuk szellemi útmutatásainak megfelelően, és természetesen a Bessenyei Györgyhöz kötődő emlékhelyek, relikviák gyűjtésében, ápolásában. Almanachot jelentettek meg Szohor Pál aktív szervező munkájának köszönhetően. Szabolcsi Szemle címmel irodalmi-művészeti folyóiratot indítottak, mely 1934–1944 között jelent meg.

A Kör tevékenységének első országos hírű-rangú eseménye a Bessenyei-szobor avatási ünnepségének megszervezése (1899.

3 Bánszki István: Friss PORSZEMEK a Himaláján. Nyíregyháza, 2015. 6.

május 9.) és az utolsó, jelentős események egyike Bessenyei nyíregyházi síravatása volt 1940. május 4-én. A síremlék mai formáját 1982-ben kapta meg. *Rátonyi József* Munkácsy-díjas szobrászművész alkotását, avatásának 30. évfordulója tiszteletére a városi önkormányzat, a Bessenyei Társaság kezdeményezésére és szervező munkájával 2012-ben felújította.

2. A BESSENYEI-HAGYOMÁNY TOVÁBBÉLÉSÉNEK ÚJ SZAKASZA A BESSENYEI GYÖRGY TANÁRKÉPZŐ FŐISKOLÁN (1972–2000)

Az 1962-ben alapított Tanárképző Főiskola tízéves jubileumát ünnepelve Bessenyei György nevét veszi fel. A névadásban és a Bessenyei-szobrok (*Róna József* és *Kallós Ede* alkotása) főiskolára kerülésében is kiemelkedő szerepe volt *Margócsy József*nek, „aki az irodalom tanszék vezetőjeként, majd 1972-től 1980-ig, nyugdíjba vonulásáig főigazgatóként is sokat tett azért, hogy Bessenyei szellemi hagyatéka közkinccsé, az intézmény pedig a Bessenyei-kutatás országosan elismert műhelyévé váljon.”⁴

Az 1972-es év nemcsak a főiskola névfelvételi ünnepségét, hanem Bessenyei születésének 225. és az Ágis tragédiája megjelenésének 200. évfordulóját is jelzi. Az ez alkalomból rendezett nagyszabású ünnepségen a kormány, a város és a megye, a szülőhely és a testvériskolák képviselői mellett a nemzetközi Felvilágosodás-konferencia tudós résztvevői is jelen voltak.

A hetvenes-nyolcvanas években új emlékműveket avatnak, felújítják a szülőházat, Bessenyei irodalmi hagyatékának feldolgozása elindul a főiskolán, addig kiadatlan műveit jelentetik meg (Rómának viselt dolgai második kötete, a *Tolerancia*). 1986-ban Bessenyei halálának 175. évfordulójára jelenik meg *Bánszki István* Így él köztünk Bessenyei György című kötete, mely a Bessenyei-hagyomány százéves történetét mutatja be az időrendbe sorolt események és dokumentumok tükrében.

4 Kovács Tiborné: A Bessenyei Társaság 20 éves története. Nyíregyháza, 2009. 13.

3. A BESSENYEI-KULTUSZ TOVÁBBÉLÉSE A BESSENYEI TÁRSASÁG TEVÉKENYSÉGE RÉVÉN

1987. október 16-án a Hazafias Népfront Megyei Bizottsága és a főiskola Irodalomtudományi Tanszékének kezdeményezésére megalakul, újjászerveződik a Bessenyei György Irodalmi és Művelődési Társaság Bánszki István elnökletével.

A főiskolai tudományos munka és a társasági közművelődési program Bessenyei szellemi örökségét és a Bessenyei Kör tudós–művész tagjainak tevékenységét sokszínűen igyekszik megismertetni a város polgáraival és fiataljaival. A Szellemi elődeink címmel indított sorozatban Bessenyei életművéről és a Bessenyei Kör történetéről, nevezetes tagjairól köteteket, emlékező füzeteket jelentetnek meg. Nyíregyházán, Tiszabercelen és Kisvárdán versíró, műveltségi, szavaló- és szónokversenyeket szervezett a társaság az általános, közép- és főiskolai tanulók számára.

A város és a megye is kifejezésre juttatta hűségét, elkötelezettségét Bessenyei szelleméhez. 2007-ben a Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Önkormányzat által szervezett ünnepségen a Bessenyei Nagyterem nevet kapja a megyeháza díszterme, az egykori Bessenyei Kör megalakulásának színhelye. Felavatják *Bíró Lajos* szobrászművész Bessenyei emléktábláját és portréját.

2009-ben jelenik meg Kovács Tiborné gazdag anyagot tartalmazó kötete, A Bessenyei Társaság 20 éves története. 2011-ben a Bessenyei György Gimnázium szép kiadvánnyal és ünnepségsorozattal emlékezik a 100 éve alapított iskolára és Bessenyei halálának 200. évfordulójára. Társaságunk pedig – tagjainak közreműködésével – megjelenteti a Bessenyei György Emeld nemzetedet! (Válogatott művek breviáriuma) című kötetét a Nemzeti Kulturális Alap támogatásával. 2012 októberében a Bessenyei Társaság már a 25 éves jubileumi ünnepségét tartja a Megyeháza Bessenyei Nagytermében. Egy héttel később pedig a Bessenyei-síremlék felállításának 30. évfordulója tiszteletére a felújított síremléknél rendez avató ünnepséget.

Társaságunk a Bessenyei Kör örökségéhez híven 2005-ben indította a Bessenyei Almanachot, melynek 10. kötetét ünnepeltük 2015-ben. A Bessenyei Almanach decenniumának tiszteletére jelent meg Bánszki István Friss porszemek a Himaláján című összegzése.

2010–2011-ben társaságunk irányításával – szellemi örökségünk iránti elkötelezett értelmiségiek megyei összefogásával és tevékeny munkájával – 56 tabló készült el egy leendő „Nyírségi Irodalmi Múzeum” alapgyűjteményének megteremtéséhez. Ennek ünnepélyes bemutatására 2015. június 5-én került sor a Jósa András Múzeumban. Fontosnak tartanánk, hogy a megye és a város polgárai, fiataljai – folyamatosan látogatható kiállítás keretében – ismerkedhessenek régiónk kultúrájáért, művelődéséért példásan tevékenykedő elődeinkkel, hogy a „közjó” szolgálata tettekben, jó cselekedetekben ölthessen testet a következő nemzedékek tudatában is.

A megyeszékhely tizenhat nemzeti értéke



KELET-MAGYARORSZÁG, MÁJUS 9.

Egyéni kezdeményezések nyomán 16 nemzeti érték került a Nyíregyházi Települési Értéktárba. Ez alkalmából rendeztek ünnepséget a városházán, ahol az értékek képviselői, gondnokai vehettek át oklevelet dr. Kovács Ferenc polgármestertől. Fotó: Racskó Tibor

Bessenyei György munkássága és a Bessenyei-szobor története címmel *Nagy Éva* előadást tartott a szobor mellett a Nyíregyházi Települési Értéktár Értékes esték programsorozatának keretében (szeptember 16. 16 óra – lásd a színes melléklet 108. oldalán!)

A Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Értéktár megbízásából a Kölcsey Televízió bemutató filmet készített Bessenyei munkásságáról, a Bessenyei Körről és társaságunkról.

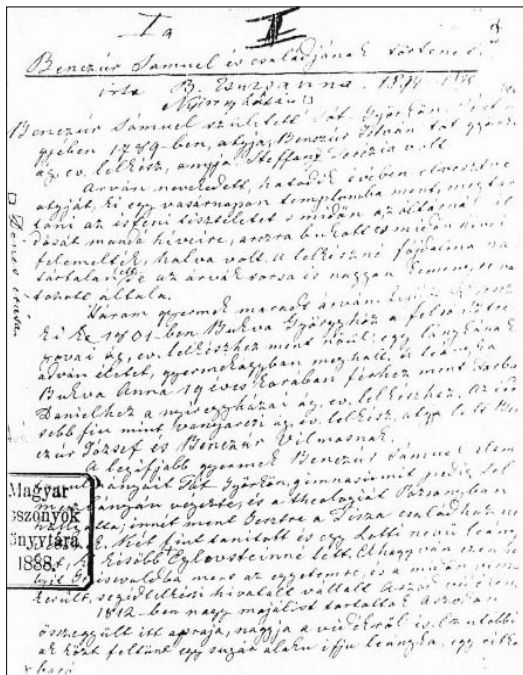
Kujbusné Mecsei Éva

ADALÉKOK A BENCZÚR CSALÁD ÉLETÉHEZ

Elődeink hétköznapi élete, öröme, bánata sokszor nehezen rekonstruálható írott források nélkül. Azok a levelek, naplók, amelyek a történések mellett az érzéseket, gondolatokat is tükrözik, ritkán maradtak meg, a történelem viharaiban, a családi tragédiák és személyes sorscsapások sodrában gyakran elkallódtak.¹ Ezek ugyanis nem tartoztak azok közé a jogbiztosító dokumentumok közé, amelyeket az utódok megőrzésre érdemesítettek volna. Nem csoda hát, ha a 19. században Nyíregyházán élt családoktól, így a Benczúroktól is alig ismertek személyes források, vagy nem maradtak meg, vagy még feltáratlanul lappanganak. Pedig a családból többen is jó tollúak voltak. A papként, tanítóként szolgálatot teljesítők, az ügyvédként tevékenykedők nem csak hivatalos iratokat, beadványokat, hanem újságcikkeket, kisregényeket, jogtörténeti és bölcséleti munkákat is írtak. Számos utalásból pedig arra lehet következtetni, hogy élénk levelezésben állhattak barátaikkal, rokonaikkal. Hogy hol vannak, vagy egyáltalán megvannak-e ezek a levelek, az ma még rejtély. Közülük azonban egy felbukkant a Magyar Nemzeti Levéltár Nógrád Megyei Levéltárában.

1 Hosszú évszázadokon át a kapcsolattartás kedvelt formája volt a levelezés. Távól élő családtagok, barátok, ismerősök tudósították egymást életükről, sikereikről, gondjaikról. A 17. századtól az írni tudó, főként nemes urak és kisasszonyok a levelek mellett mind gyakrabban vezettek naplót. Előbb önmaguk számára, majd kiadásra szántan írták naplókönyvükbe nap mint nap a feljegyzésre érdemesnek tartott történéseket, úti élményeiket. Egy-egy elszigetelt helyen vagy magányosságra készítő élethelyzetben a napló társsá, baráttá válva a „múlt belső átéléséről” szólt. Bővebben lásd: Gyáni Gábor: A napló mint társadalomtörténeti forrás (A közhivatalnok identitása). In: Szabolcs-szatmár-beregi Levéltári Évkönyv, 12. Szerk. Nagy Ferenc. Nyíregyháza, 1997. <http://www.szabarchiv.hu/drupal/sites/default/files/27-35.pdf> 2016. 02.02.

Ebben Benczúr Zsuzsanna 1893-ban családja történetének feltárásához kért szakmai segítséget kedves nőgrádi ismerőseitől, az ismert genealógustól, Nagy Ivántól és feleségétől, Csató Máriától.² Az ősök ismeretére minden bizonyal a készülő családkronikájához volt szüksége. Ugyanis a 19. század utolsó éveiben már elismert orvosként Budapesten tevékenykedő unokaöccse, Benczúr Dénes arra kérte nagynénjét, hogy vesse papírra régi emlékeit, hadd ismerjék meg a Benczúrok múltját azok az utódok, akiknek szülei, nagyszülei korai halála miatt nem volt lehetősége a személyes ismeretszerzésre. A korábban újságokba is írogató, regényeiben pedig saját élményeit, tapasztalatait, érzéseit megörökítő tanítónő az 1890-es évek elején lelkesen kezdett a munkához. Több füzetet is teleírt. A személyes források hiányában a Benczúrok életébe ez a családi krónika enged leginkább bepillantást.³ Eszerint körvonalazható annak az 1827-ben Nyíregyházára érkező népes papcsaládnak a története, amelynek két generációja is meghatározó szerepet játszott a város szellemi életében, a harmadik generáció azonban elhagyta Nyíregyházát, sőt az országot is. Zsuzsanna a családi krónikában részletesen visszaidézte gyermek- és ifjúkorát. Mint egy regény olvasásakor, úgy elevenedik meg előttünk a múlt. Leginkább szülei és imádott



2 Lásd XIV. B. 3. A felsőgyőri Nagy család egyes tagjainak iratai. 1. Nagy Ivánné Csató Mária iratai. Csató Máriához írt levelek, Benczúr Zsuzsanna, 1893. Az őöket, a régi nemességet Zsuzsanna ügyvéd bátyjai is szerették volna felkutatni, és bár találtak néhány régi okiratot, a nemesség igazolásáig nem jutottak el. Lásd MNL NML, XIV. B. 3.

3 Benczúr Sámuel családjának története. Írta Benczúr Zsuzsanna azok számára, kik a magyar politikai bölcsek életrajzát, kiletét kutatni fogják. OSZK, Quart. Hung. 3688. A családtükör ennek a munkának az alapján készült.

bátyjai érdemeit domborította ki – főként Miklósét, Dénes apját. Magáról és lánytestvéreiről nem sok szót ejtett. Az írás lendületét azonban Dénes halála megtörte, így a második kötet már csupán lakonikus összefoglalása az utolsó évtizedeknek. Csupán Lajos testvérenek Amerikában élő fia, János és utódai miatt fejezte be a történetet, hogy legalább a hazájuktól távol élő rokonok megismerhessék a család múltját.

Ebből, az Országos Széchényi Könyvtár Kézirattárában lévő, sajátos memoárból és a Nyíregyháza város korabeli hivatalos aktái közt megbúvó apró információkból vázolható fel az a városi és családi környezet, amely formálta, alakította a családtagok életét. Itt már nem érvényesült a korábbi családstratégia, miszerint a fiúk követik apjukat a szószéken, a lányok pedig papnők lesznek. Bár Benczúr Sámuel gyerekei is tanultak, de a fiúk nem lelkészek, hanem ügyvédek lettek. A három lány közül csak Mária ment férjhez egy könyvkereskedőhöz, Anna és Zsuzsanna nevelőnők lettek. Az apa halála után az árvákra nehezedő sanyarú körülmények két bátyjukat is arra szorították, hogy hamar pénzt

Nyíregyháza 1898 aug. 28-án

Kedves Marivalam!

Bár sokat gondolok Hunyadióra, akinek időse mellet éretlenkedéssel álltam szembe, végül nem megy így hozzá magamra, hogy a jó életről leveleimre is csak keveset írok, mert valahol hálál. Szóval a házasságom esetleg és mégis annyira elfogad, hogy kellemes időtöltés, és az a kíváncsiságom, hogy mit csinál az életemben, és mit csinál a világunkban. Mindegyikről szeretnék tudni, és a világunkban, sokkal nehezebb nekem az élet.

Most kedves jó életem, egy igen nagy kísértéssel fordultam én hozzád, illetve megint kíváncsi lettem, hogy te, kedves, néki magad, és jó arggalomban a híresen, de nem híresen tudni velem, nem jutott-e egykor közeled a m. akadémián Éngyvárosban egy hon- és utal iratból éngy az Éngyvárosból. Az Éngyvárosban sokat beszélt arról, hogy az Éngyvárosban, de én hírszer, arra van emlékeim, ami volt éngyvárosban a csúnya és mi az is? Éngyváros.

1898 aug. 28-án

pedig most igen nagy kíváncsi vagyok arra, hogy megkérdezzem tőled, hogy a csúnya és mi az is? Éngyvárosban, de én hírszer, arra van emlékeim, ami volt éngyvárosban a csúnya és mi az is? Éngyváros.

Ha én megint kíváncsi lettem, hogy te, kedves, néki magad, és jó arggalomban a híresen, de nem híresen tudni velem, nem jutott-e egykor közeled a m. akadémián Éngyvárosban egy hon- és utal iratból éngy az Éngyvárosból. Az Éngyvárosban sokat beszélt arról, hogy az Éngyvárosban, de én hírszer, arra van emlékeim, ami volt éngyvárosban a csúnya és mi az is? Éngyváros.

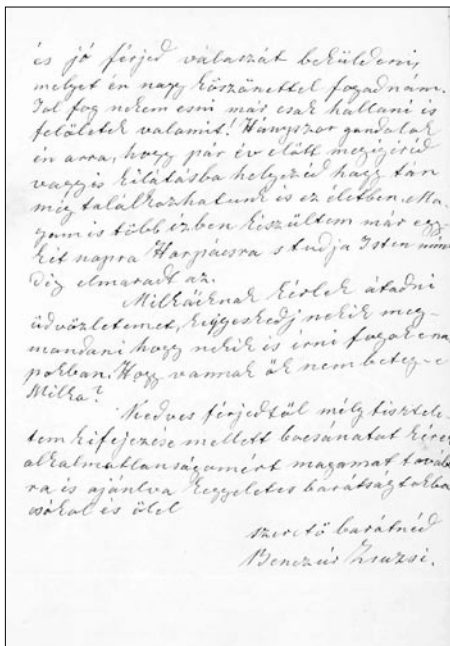
Ha én megint kíváncsi lettem, hogy te, kedves, néki magad, és jó arggalomban a híresen, de nem híresen tudni velem, nem jutott-e egykor közeled a m. akadémián Éngyvárosban egy hon- és utal iratból éngy az Éngyvárosból. Az Éngyvárosban sokat beszélt arról, hogy az Éngyvárosban, de én hírszer, arra van emlékeim, ami volt éngyvárosban a csúnya és mi az is? Éngyváros.

keressenek és kétkezi munkával, mesteremberként segítsék az özvegyet a többi gyerek tanításában, nevelésében.

Pedig a fiatal pap nyolc saját és két nevelt gyermekével, valamint anyósával nagy reményekkel érkezett az 1753-tól újratelepített Nyíregyházára, ahol a 19. század elején már több ezer evangélikus élt. A népes gyülekezetnek két papra is szüksége volt. A lelkészek kiválasztásában éppen úgy, mint a tanítók idehívásában nagy szerepet játszott a főként tekintélyes gazdákból álló presbitérium. Küldötteik távoli vidékekre is elutaztak meghallgatni egy-egy ékesen prédikáló,

tótul is jól tudó papot. Ha a kiválasztott az itteni próbapredikáción elnyerte a presbiterek és a hívek tetszését, akkor idehívták. A szolgálat alatt lakást és az ún. hiványban, meghívó levélben foglaltak szerinti ellátást, tisztességes és biztonságos megélhetést biztosítottak a számára. A közösség akkor is támogatta a papcsaládot, ha a lelkész meghalt és szerettei árván maradtak.

Az újratelepítés századában idehívott papok egy része tradicionális lelkészcsaládból származott, mások elsőgenerációs értelmiségiek voltak. Gyermeküket – a lányokat és a fiúkat egyaránt – mindannyian igyekeztek taníttatni. Már 1806-tól működött Nyíregyházán a professzori iskola, ahol latin declinatiót és conjugatiót is tanítottak. A papcsaládokban azonban a több nyelven jól beszélő, sokszor külföldi egyetemet járt apa és az írni-olvasni tudó anya is tanította a gyermekeket. Felsőbb iskolába Nyíregyházáról az értelmiségi és nagygazda családok fiai általában Eperjesre, Lőcsére mentek. Az itt végzett papokat, tanítókat szívesen hívta, illetve fogadta vissza a város. „Magyar szóra” Debrecenbe és Sárospatakra adták a gyerekeket, ugyanis a városban az érintkezés nyelve a szlovák és a német volt. Benczúr Sámuel azonban szorgalmazta a magyar nyelv használatát is. A jogot tanulók szakvizsgát általában Pesten tettek.



Benczúr Zsuzsanna édesapja, Sámuel is papgyerek volt. 1789-ben Tótgyörkön született az evangélikus lelkész fiaként. Hatéves volt, amikor apja fiatalon meghalt. Ő és fiútestvére is papnak tanult. Bátyja már Vonyarcon szolgált, amikor szintén fiatalon meghalt. Négy árvát hagyott hátra. A két lányt anyja nevelte, a két fiút Sámuel vette magához és sajátjaként szerette őket. Mindkettőt a selmecebányai gimnáziumban taníttatta. Vilmos gyengébb tanuló lévén gyógyszerésznek készült. József Pozsonyba ment teológusnak, majd a jénai egyetemre. Onnan hazatérve Eperjesen tanított. Sámuel nővére a sztregovai evangélikus lelkészhez ment feleségül. Egy lánya született, Terézia, ő Farbaký Dániel nyíregyházi evangélikus lelkész felesége lett.

Sámuel is Selmecebányán járt gimnáziumba, és a teológiát Pozsonyban végezte. A kor szokásainak megfelelően házitánítónak állt Geszten a Tisza családnál, majd külföldi tanulmányútra ment. Hazatérve Aszódon lett segédlelkész. Itt ismerkedett meg Csikányi Erzsébettel, aki nagybátyja révén elsőrangú nevelőnők és párizsi szobalányok által nevelt, latinul, franciául, németül is beszélő úri kisasszony volt. Ráadásul jelentős vagyoni várományosának is tartották, hiszen özvegy édesanyja részben a Pest megyei alispán unokahúgaként, részben az Adonyi család utolsó sarjaként gazdag örökösnek számított. Erzsébet apja földbirtokosként a Podmaniczky család jószágigazgatói feladatait látta el. Sógora az adonyi gimnáziumban tanított, majd a nógrádi Bodonyban lett lelkész. A Csikányiak a tápiószelei kastélyban laktak, de gyakran Pesten éltek. Azonban a családfő halála és a devalváció tönkretette lelkileg és anyagilag is a családot. Így a nemeskisasszony a biztos megélhetés reményében nyújtotta kezét Benczúr lelkésznek. Közös életüket 1815-től Losoncon kezdték, ahol Sámuel már két éve szolgált. Itt négy gyermekük született.⁴ Hozzájuk költözött Csikányi Erzsébet özvegy anyja is.

A Benczúroknál a fiúk általában lelkészek vagy tanítók lettek, lányaik többnyire papokhoz vagy tanítókhöz mentek feleségül. A Csikányiak elszegényedésük után a megélhetésre törekedtek: a lányok biztos jövőt nyújtó házasságot kötöttek, de a fiúknak is önálló lábba kellett állni, ezért az özvegy a legkisebb fiát Pesten vaskereskedő inasnak adta.

4 Adolf, János, Gusztáv, Mária

Csikányi Erzsébet és Benczúr Sámuel boldog házasságban éltek. Losonc után Bánkra kerültek, ahol hat és fél évet töltöttek. Itt született még négy gyermekük,⁵ utolsóként Zsuzsanna 1825. január 25-én.

Ekkortájt hallottak a nyíregyháziak Benczúr Sámuelről, akit küldötteik meghallgattak Bánkon, majd próbaprédikációra hívtak. Minthogy itt is sikert aratott, 1827-ben papjának hívta a gyülekezet. A lelkes hívek értük is mentek Bánkra. A nyolc szerével egy hétig tartott az út ide. A város határába érve annak a Sulyán Jánosnak és feleségének, Markó Erzsébetnek a tanyáján pihentek meg a bejövétel előtt, akik később nászaik lettek – lányukat az akkor gyermekként náluk járt Benczúr Miklós vette el. A lelkészlakban az apa unokahúgának férje, Farbaky Dániel lelkész fogadta őket az egyházi és világi előjárókkal és az öt tanítóval.

Benczúr Sámuel azonban csak 3 évig szolgálhatott Nyíregyházán. 1830-ban tüdőbajban meghalt. Az árván maradt családnak nem volt hova menni. A fiatal özvegyet 8 árvájával a gyülekezet tagjai, rokonok, szomszédok, jó barátok segítették. Csikányi Erzsébet sanyarú helyzete ellenére is taníttatta gyermekeit. Ebben segítette fia, Gusztáv, aki a legerősebbként vállalta, hogy kenyérkeresőként könyvkötő lesz.⁶ Többi fia sem követte a családi hagyományt, nem lelkészek lettek. Adolf⁷ és János⁸ Eperjesre, Miklós⁹ Lőcsére, majd Eperjesre ment, mindannyian ügyvédnek tanultak. János később egy évig nevelősködött a Mocsáry családnál, de inkább az irodalomhoz vonzódott. Eperjesen már a Jelenkorba írt. Valójában „Pest volt az ő eleme. Itt ismerkedett meg az ország akkori legjelesebb íróival irodalmi munkássága folytán” – írta róla családtörténetében Zsuzsanna. 1842–1843-ban már főmunkatárs lett, írásait

5 Miklós, Anna, Lajos, Zsuzsanna

6 Gusztávot magához vette Miklósfy Sámuel lelkész, azonban házasságkötése után felesége nem nézte jó szemmel a fiú ott létét, aki ekkor hazament anyjához. Könyvkötőnek nagybátyja tanácsára állt, aki megígérte neki, hogy ha külföldi vándorlását is letudja, akkor beveszi üzlettársnak eperjesi boltjába. 17 éves volt, amikor megfázott és meghalt.

7 Adolf unokatestvére, az akkor már Eperjesen tanító József felügyeletére volt bízva. Ő szerzett neki szállást egy helybeli iparoscsaládnál.

8 Jánosról részletesebben ír Tóth Sándor a 2014. évi helytörténeti pályázatra beadott Benczúr János élete és munkássága c. dolgozatában. Őrzőhelye: MNL SZSZBML, XV. 66. 1020.

9 Benczúr Miklósról lásd: Tóth Sándor: Benczúr Miklós Bánk szülötte, Nyíregyháza büszkesége. In: Uő: Koszorúk a hősnek sirhalmára. Nyíregyháza, 1999. <http://www.retsag.net/tortenet/hc040915.htm> 2016. 02. 02.

a Tudós Társaság is jutalomban részesítette. Írásai megjelentek a Regélőben, az Atheneumban és a Társalkodóban. Adolf, aki szintén jó tollú író hírében állt, a megyei közgyűlésekről tájékoztatta Kossuthot, mint a Pesti Napló helyi tudósítója. A két testvér különbözően gondolkodott, így az újság hasábjain „politikai ellenfelek” voltak. Miklós előbb Breznóbányán tanítóskodott, majd Pesten Halleréknál házitanító és jogász lett. A legkisebb fiút, Lajost anyja asztalossegédnek adta. A lányok közül Anna Elek Gábor házában nevelőnősködött. Mária férjhez ment Eperjesre Vetter Róberthez. Nála lakott Zsuzsanna egy ideig – talán ekkor tanult is a nagy hírű eperjesi evangélikus lányiskolában, amelyet 1823-ig a híres Sennovitz Mátyás vezetett a Schedius-féle tanterv szerint.

Adolfon és Jánoson kívül Miklósnak is voltak irodalmi ambíciói, meg is jelent néhány írása a Honderűben és az Életképekben. Zsuzsanna „méltó akarván lenni kedvelt bátyjához kezdett írogatni, amiért Miklós mindannyiszor irgalmatlanul kinevette. Ellenben János neszét véve ennek, folyton biztatta.” – emlékezett vissza Zsuzsanna.

A Benczúr-gyerekek szépen indult irodalmi karrierjébe azonban beleszólt a történelem és a családjukért érzett felelősség. Mindannyian hazatértek Nyíregyházára. Adolf, aki Nyíregyháza tiszti ügyésze lett 1841-ben, itt nyitotta meg ügyvédi irodáját. De nem sokáig lehetett a család segítségére, 1844-ben fiatalon elhunyt. Praxisát Jánosnak kellett átvennie, aki eperjesi és pesti tanulmányai befejeztével 1842-ben szintén ügyvédi vizsgát tett. Csak 1846-ban utazhatott vissza Pestre, amikor Miklós is letette a vizsgáit és átvehette az irodát. János 1848-ban ismét visszatért Nyíregyházára, mint a város aljegyzője.

Az 1848–1849-es forradalom és szabadságharc idején, aki csak tudta, a pennát kardra cserélte. Benczúr Miklóst, a márciusi forradalom kitörése után a város képviselőjévé választották. A helyi nemesek hadnagyával, Kovács Andrással utazhatott Pestre, és a Nemzeti Múzeum lépcsőjéről mondhatta el a forradalmat életető szónoklatát. Húga, Zsuzsanna visszaemlékezése szerint a fővárosi ifjúság egyik kedvencévé vált.¹⁰ A szabadságharc idején

10 Kujbusné Mecsei Éva: Villanások az 1848-as nyíregyházi tavaszról. In: A szabadság Debrecenbe költözött. Szerk. Takács Péter. Debrecen, 1998. 421–427., Kujbusné Mecsei Éva: Benczúr Zsuzsanna emlékképei a szabadságharc bukását követő évekről (1849–1854). Szabolcs-szatmár-beregi Szemle, 1999/3. 305–333.

a csatákban is részt vett. A bukás után őt is utolérte a büntetés: Kufstein börtöncellájában raboskodott. Miklós bebörtönzése után az édesanya egyedül maradt két hajadon lányával, Annával és Zsuzsannával, hiszen Jánosnak szintén menekülnie kellett. A büntetést elkerülendő 1850-ben Rimabreznóban járásbírói funkciót vállalt, itt halt meg 1852-ben.

A lányok varrással igyekeztek pénzt keresni. Nem kimélték magukat, éjszaka is dolgoztak és megtettek mindent annak érdekében, hogy Miklóst kiszabadítsák. Zsuzsanna anyjával azonnal útra kelt, mihelyt meghallották, hogy a császár valahol kihallgatást tart. Nagyváradra, Munkácsra, Beregszászra is elutaztak, azt remélve, hogy audienciát nyernek. De végül hiába jutottak be, adták elő kérelmüket, Miklós gyors szabadulására nem számíthattak. Bár halálra ítélték, kegyelmet kapott és 1854-ben hazatérhetett. Előbb más neve alatt, majd legálisan folytathatta ügyvédi munkáját. 1861-ben a nyíregyházi országgyűlési képviselőjükké választották, de egy év múlva elhunyt. Két árvát hagyott maga után.

Zsuzsanna előtt az 1850-es években „szakmai karrier” állt: a nagyváradiak egy nevelőintézet felállítását tervezték, ide hívták, míg Budapestre Gyulai Pál invitálta, tanszéket ajánlva neki nőképző intézetében. A Benczúr lányok, hogy elfogadják a meghívást, szerették volna eladni a házukat. Vevőnek jelentkezett is Dobay Sándor nyomdász, de mivel a város nem adott neki megrendelést, elment, így a ház eladás és vele együtt az utazás meghiúsult.

Anna és Zsuzsanna Nyíregyházán maradtak és 1852 és 1869 között itt működtették nevelőintézetüket. Magyarországon ekkortájt sok hasonló intézet alakult. A tulajdonosok képzettsége és a szülők kívánsága döntötte el, hogy itt mit tanultak a kisebb-nagyobb városi és bentlakó lányok. A francia és német társalgás, a zongora-, tánc- és rajzleckék, a női kézimunka, a divat és illemtan minden bizonnyal szerepelt a Benczúr lányok intézetének tantárgyai között is. Az intézet megnyitásához és többnyire otthon, saját lakásukban történő működtetéséhez semmilyen hivatalos engedélyre nem volt szükség, sőt az ott folyó oktató-nevelő munkát sem ellenőrizte senki. A város iratai között csak arra vonatkozóan maradtak meg információk, hogy 1868-ban szerettek volna segílyt kapni a „nőnevelde”-hez.¹¹ Munkájukról Lukács Ödön református esperes 1861-ben, Benczúr Miklós országgyű-

11 MNL SZSZBML 52. 2. d. 876/1868.

lési képviselőt méltató dicséretében szolt. Külön kiemelte, hogy Anna és Zsuzsanna „lányainkat a tudományokban, kétkezi munkákban” tanítják és a finom modorra oktatják. A Stoll Ernő által írott, 1924. szeptember 14-én a Nyírvidékben megjelent, a régi iskolákat, tanítókat számba vevő cikkben is található egy utalás, talán éppen erre az intézetre: „A negyedik iskola 1807-ben épült, melyben egy évig Benczur-féle női iskola is volt.” 1869-ben az iskola működtetését már nem tudták biztosítani, a várostól pedig nem kaptak segílyt. Ekkor Zsuzsanna újabb meghívást kapott a nagyváradiaktól, de a családi tragédiák miatt most sem tudta elfogadni a felkérést.¹² Anna testvérével 1871 áprilisában kérelmet nyújtottak be a polgármesterhez, „Nyíregyházán több évtizede tartott nevelői működésükről” szerettek volna igazolást kapni, hogy Budapestre költözhesse nek és ott folytathassák a munkát.¹³

Zsuzsanna később tanítási tapasztalatait Pesten is kamatoztatta, de idegeit felőrölte az életében ráhárult teher és pszichésen kimerült. Ekkor Greguss Ágost, Vadnay Károly és Gyulai Pál javaslatára felvették a Magyar Írók Segélyegyleténél a támogatandók közé. Megnyugodni, töltekezni Annával a nógrádi Nagyorosziba mentek, ahol szeretettel fogadták őket. Itt Nyíregyházáról is sokan keresték fel a két tanítónőt, akik minden invitálás ellenére a városba csak akkor tértek vissza, miután ellenségeik, a Kralovánszkyak elvesztették vezető pozícióikat. A vita, amely évekeig tartott köztük és szomszédjuk, Kralovánszky László között, azért robbant ki, mert Kralovánszky áron alul meg akarta venni a házukat.¹⁴ Mivel nem adták, minden alkalmat megragadott a kellemetlenkedésre. 1869-ben az előljáróság külön küldöttséget nevezett ki azon panaszkodók megvizsgálására, hogy a lányok engedély nélkül vágattak ablakokat házukra, Kralovánszkyék pedig ezek alatt az ablakok alatt állították fel árnyékszéküket és ketrecüket, gátolva az esővíz lefolyását, és a bűdösség mellett így rongálva a házuk falát is.¹⁵ Pedig 1866-ban a város segítségével javították meg a kidőlt falat. Fennmaradt az a kérelem, amellyel a városhoz fordultak. Eszerint „Nagyorosi út 911. számú házukhoz” az előljárók – méltányolva a

12 Bátyja, Lajos halála után Anna testvére súlyos betegségbe esett, ő maga is napok alatt megöszült a megpróbáltatások miatt.

13 V. B. 77. 1201/1872.

14 1858-ban kigyulladt Kralovánszky háza és leégett a szomszédban álló Benczur-ház is, ekkor égtek el János iratai és 700 pengő értékű könyvtára.

15 V. B. 52. 2. köt. 1004/1869.

lányok városért végzett munkáját – polgármesteri kezesség mellett biztosítottak számukra téglat a helyi cserépgyárból.¹⁶

1866-ban más csapás is érte a családot. Decemberben meghalt Lajos testvérük, két gyermeket hagyva árván. Özvegye beleőrült a csapásba, a lipótmezei elmeógyógyintézetben ápolták 1877-ben bekövetkezett haláláig. A megpróbáltatások felőrölték Anna egészségét is. 1881. október 26-án hunyt el. Zsuzsanna magára maradt. Élete utolsó éveire a Mária Dorothea Egyesület 1885-ben átadott budapesti Tanítónők Otthonát¹⁷ választotta lakhelyéül, ahol 1894-től méltó körülmények között élhetett haláláig.¹⁸ 1892-ben már készült az elköltözésre: a Nyírvidékben meghirdette Orosi úti házát, amely a leírás szerint két lakrészből állt, kertje gyümölcsfákkal volt teli, szőlőlugasa pedig a Bujtosig nyúlt. Könyvei jó részét a kaszinó könyvtárának, János testvére tárgyait pedig a gimnáziumnak ajándékozta.

Nyolc évet élt a budapesti otthonban. Itt írta a családtörténetet. 1902. július 1-jén délelőtt 11 órakor halt meg végelgyengülésben.¹⁹ Hazahozták, július 3-án itt temették el, hogy együtt nyugodjon szeretivel a családi sírboltban.²⁰

A Benczúr család nyolc gyermeke nem lett nagy létszámú dinasztia megalapítója. Az unokák közül Miklós fia, az 1859-ben született Dénes, aki gyakran volt a nagyanyai háznál, ahol a nevelőintézetben lévő sok gyermekkel szívesen játszott, nyíregyházi tanulmányai után Eperjesre és Pestre, majd Münchenbe, Berlinbe ment. Budapestre visszatérve a belgyógyászati klinikán dolgozott. Rendőrorként 1893-ban kitüntetést kapott a kolerajár-

16 V. B. 54. 2. d. K. 2717/1866, 217. sz.

17 „A magyar tanítónők első hazai egyesülete 1885-ben Zircen Janka, Rómer Flóris és Péteri Sándor kezdeményezésére alakult, azzal a céllal, hogy a munkanélküli nevelőket, tanítónőket álláshoz juttassák, átmenetileg segítse, illetve az előregedett, keresésképtelen vagy elhagyatott pályatársakat megsegítsék. 1889 decemberében az Orczy úton közadakozásból felépült a Tanítónők Otthona.” Burucs Kornélia: Nők az egyesületekben. História, 1993/2.

18 „... a tanítónők otthonába félalapítványos bennlakónak bevették Benczúr Zsuzsanna nyíregyházi munkaképtelen volt nevelőnőt...” Fővárosi Lapok, 1894. nov. 13. 314. szám

19 Az anyakönyvi bejegyzés jelzete: BFL XXXIII.1.a. 1902. évi VIII. kerületi 1967. folyószám alatti halotti anyakönyvi bejegyzés (3063. kötet)

20 Nyírvidék, 1902. 26. sz. július 6.

vány idején végzett tevékenységéért.²¹ A gyógyítás mellett a múlt iránt is nagy figyelemmel volt. Szívesen régészkedett, olvasgatta a régi iratokat. Családjának reménysége volt, mígnem 1895-ben váratlanul megbetegedett és meghalt. Ekkor már nem élt három évvel fiatalabb öccse, Bálint sem, aki még 1879-ben Eperjesen balesetet szenvedett: elcsúszott, bordái eltörték és megsértették a tüdejét. Öt hónap szenvedés után halt meg.

A családból a század utolsó évtizedében már csak Lajos gyermekei éltek még. Az árván maradt fiúk közül az idősebb, István Farbaký Dánielnek köszönhetően az országos evangélikus árvaházba került, majd szobrásznak tanult. Tehetségét nem sokáig volt alkalma megmutatni, 1893-ban 23 évesen meghalt. Testvére, János anyai nagymanyjához került, ahol nem jól bántak vele. Előbb asztalos-, majd szücsinasnak adták, kiteve minden megaláztatásnak. Tanoncévei után Pestre ment. Ekkor István bátyjával és Dénes unokatestvérével meglátogatta másodunokatestvérét, Benczúr Gyulát. Bár az akkor már elismert művész kedvesen fogadta, segítségére nem lévén továbbvándorolt Liptószentmiklósrá, majd Bécsbe. A világiállításra egy szőrmeszőnyegét készített. 1899-ben családjával Amerikába ment és ott sikeres üzletemberré vált. Hamar beilleszkedtek, átvették a helyi életstílust és szemléletet, lányai már magyarul is alig beszéltek.

A tót nyelvű híveket Bánkon, majd Nyíregyházán a magyar nyelv tanulására istentiszteletekkel, esküvőkkel, különböző oktatási módszerekkel ösztönző Benczúr Sámuel lelkész családjában a harmadik generáció már nem vitte tovább az évszázados tradíciókat, az unokák nem követték az ősök mintáját, sőt még nyelvét sem.

Zsuzsanna tanítónői képzésére és oktatói munkájára vonatkozóan nem maradtak fenn írott források, de szépirodalmi munkássága nyomon követhető. A kezdeti irodalmi szárnypróbálgatások után az 1860-as évek második felétől újra írni kezdett: novellái és karcolatai nemcsak a helyi lapokban jelentek meg, hanem a pesti újságokban és folyóiratokban is. Az írói kedvet talán Frankenburg Adolf keltette fel benne, aki a forradalom előtti Életképek után a hatvanas években a divatlapokban a női olvasók számára a divat, a szabás-varrás és kézimunka mellett szépirodalmi és ismeretterjesztő cikkeket is megjelentetett.

21 MNL OL Minisztertanácsí jegyzőkönyvek, 1894. 01. 15. ülés. 10. pont.
<http://adatbazisokonline.hu/adatbazis/minisztertanacsi-jegyzokonyvek-1867-1944/adatlap/57401>. 2016. 02. 02.



A Magyar Tanítónők Otthona²²

Benczúr Zsuzsanna a kor szokásainak megfelelően nemcsak saját nevén publikált, hanem írói álneve is volt: Várközy Paula. B... úr (Pesti Hírlap, 1867) A Pesti Hírlap 1867. évi 12. számában Haladunk című cikke és Egy család története című elbeszélése jelent meg. Írt még a Divatlap (1867), Képes Világ (1869–1870), Nyíri Közlöny (1871), Vasárnapi Ujság (1871–1872), Képes Néplap (1873) és Családi Kör (1873) különböző lapszámaiba is. Munkái közül várostörténeti szempontból különösen figyelemre méltóak azok, amelyek a régi Nyíregyháza életét elevenítik fel, akár a Selyem utca elnevezéséről, akár a kertjük végében kezdődő Bujtos kialakulásáról, akár a várostörténetről vagy a régi esküvőkről legyen szó. A Megtorlás című kéziratos regényét és Egy népből című ugyancsak kéziratos elbeszélését, amelyeket a nyíregyházi Evangélikus Gimnázium könyvtára őriz,²³ szintén saját életének történései, a városban szerzett élményei ihlették.

Aki szeretne belepillantani Nyíregyháza múltjába, a 19. századi milióbe, érdemes forgatnia Benczúr Zsuzsanna családtörténetét és szépirodalmi munkáit is.

22 <http://postcards.hungaricana.hu/hu/view/front/15845/?bbox=-1022%2C-2270%2C4441%2C54> 2016.01.05.

23 Katona Béla: Szabolcs-Szatmár-Bereg irodalmi topográfiája, I. Nyíregyháza, 1994. 19. <http://mek.oszk.hu/07900/07973/07973.pdf>, Szinnyi József: Magyar írók élete és munkái, 1. kötet. http://www.tnkonnyvtar.hu/en/tartalom/arcanum2/SzinnyiMagyarIrok_01/adatok.html 2016. 01. 05.

*Fazekas Árpád**

SZABOLCSI MÁRTÍROK ÉS ÁLDOZATOK AZ 1956-OS FORRADALOMBAN

Közel 60 év után megkíséreljük összefoglalni és röviden áttekinteni megyénk '56-os áldozatainak tevékenységét. Kutatásaim alapján 52 áldozata volt az 1956-os forradalomnak Szabolcs-Szatmár-Bereg megye területén (a továbbiakban: szabolcsi). Jellemző a Kádár-korszak tényszerűségére, hogy közülük 19-en nem is szerepelnek az ún. „hivatalos névsorban”, pedig az áldozatok nevének feltárása a kegyelet mécseseinek a jele!

Az 52 szabolcsi közül csupán 15 halt meg itt, a megyében, ezzel szemben Budapesten 29, Miskolcon pedig 4 személy vesztette életét, egy-egy áldozat halálának színhelye volt: Mosonmagyaróvár, Debrecen, illetve Szentgotthárd, s egy forradalmár emigrációban halt meg.

I. Mi okozhatta a fővárosban meghalt szabolcsiak ezen meglepően magas számát? Az áttekintésből kitűnik, hogy nagyon sok budapesti forradalmi eseménynek szabolcsi résztvevői is voltak! Így Nyíregyházán már 1956. október 24-én (szerdán) gyászolt a Tárnok család, mert ezen a napon a fővárosban, a Magyar Rádió környékén *Tárnok Ferenc* 23 éves, frissen diplomázott mérnök és öccse, *Tárnok Tamás*, 20 éves közgazdasági egyetemi hallgató azonos lövéssorozatból halálos lövést kapott. Sírjuk a nyíregyházi Északi temetőben van, ahol *Rácz István* tanár, a Városi Munkástanács elnöke mondott búcsúbeszédet.

Ugyancsak 1956. október 24-én és szintén itt, a Magyar Rádiónál, harckocsiban halt meg *ifj. Rada János*, 19 éves kisvárdai lakos. Kisvárdán temették el. (Itt, éppen csak utalok arra, hogy

* '56-os munkástanácsi elnök

a forradalmi események Nyíregyházán késve, csak 1956. október 26-án, pénteken kezdődtek a Kozák lovas szobor ledöntésével.)

A Köztársaság téri pártház védelmében 1956. október 30-án már kétszer ennyi szabolcsi katona vesztette életét: *Borbély Károly* 26 éves év. főhadnagy Rakamazról, *Bódi Lajos* 25 éves hadnagy Kisvárdáról, *Kovács Géza* 30 éves őrnagy Nagyhalászról, *Péter József* év. sorkatona Apagy községből, *Frank Ferenc* 21 éves év. sorkatona Vencsellőről és *Orosz József* 21 éves év. sorkatona Újfehértóról. A felkelők ismételten közölték a védőkkel, hogy október 30-án reggelig szabadon elvonulhatnak, de ezt a párt megakadályozta. Tény, hogy a pártház ostroma és elfoglalása Pongrácz Gergely vezetésével a forradalom egyik nagy haditette volt. Ebben az „erődítményben” kb. 120 pártmunkás, ávós és katonatiszt tartózkodott. Még előző este *Kádár János* is itt kereste fel *Mező Imrét*, majd árulta el a forradalmat! A pártház védőinek a vesztesége 43 fő volt, a nehezebb helyzetben lévő ostromlóké ennek a háromszorosa. Másnap reggel a pártház udvarán egy virágágyban Pongrácz Gergelyék tömegsírt találtak, s benne 15 fiatal forradalmárt, tarkón löve! A kommunisták tehát nem őrizgették a foglyokat, hanem kivégezték.

A Corvin közben harcolt a mátészalkai *Balázs Ferenc* 24 éves vízvezetékyszerelő, akit 1957. április 10-én végeztek ki. Ő a Vöröskereszt szállítmányait és raktárait biztosította. Sírja a 301-es parcellában (Bp.) van. Szobra van Mátészalkán (1992, *Bíró Lajos* alkotása).

A Parlamentnél harcolt 1956. október 25-én *Matuzsa György* 33 éves év. főhadnagy Vitka községből. Tüdőlövésben két nap múlva halt meg.

Önkéntes mentő volt a VII. kerületben *Fórizs Tibor*, 20 éves, másodéves közgazdasági egyetemi hallgató Magyar községből (a sírja is itt van). A Péterfy Sándor Utcai Kórház 384 fős önkéntes mentőszolgálatának a tagja volt.

Hovonyecz Gyula fiatalember, segédmunkás holttestét 1956. november 2-án szállították haza Kékcse községbe. Róla nem tudunk részleteket.

Hegedűs István (Nyíregyháza, 1924. május 2.–1956. október 24. Bp.) öttusabajnok és edzőt, október 24-én hajnali 4 órakor a margitszigeti Sportuszodába indulóban lötték le az ávósok, a

VI. kerület, Izabella u. 60. sz. alatti lakása előtt. A Kerepesi úti temetőben nyugszik. Lovas síremlékét ellopták! A Testnevelési Egyetemen (Bp.) 2003. október 22-én mellszobrot és ezután a Szófia utcában emléktáblát avattak tiszteletére. Nyíregyházi szülőházán, a Rákóczi u. 22. szám alatt 2011. október 23-án emléktáblát kapott.

Bírósági ítélet alapján Budapesten végezték ki a következőket: *Szabó István* 37 éves földműves, Botpalád (Fehérgyarmati járás), 1957. június 27-én; *Kiss Sándor* 58 éves földműves, Tiszadob, 1957-ben; *Nagy József* 29 éves segédmunkás, Kisléta község, 1958. február 28-án; *Kiss István* 29 éves nyomdai csiszoló, Panyola községből, 1958. október 16-án; *Bódi József* 29 éves hivatalsegéd, Kisvárdá, 1958. december 23-án; *Babér István* 31 éves MÁV kocsikísérő, Záhony, 1959. február 13-án; s végül 1959. december 18-án itt végezték ki az újból elővett *Komár József* 45 éves kerékgyártó és volt csendőrt, Pócspetri községből, valamint *Ignéczi Károly* 56 éves csendőrt, Kemece községből.

A forradalom után 42 évig semmit sem tudunk négy szabolcsi katonáról. A rendelőmben mondta el 1998. július 8-án egy szobrászművész, hogy a budapesti Képzőművészeti Főiskolán (Andrássy út 69–71.) a szovjetek 1956. november 6-án reggel 8 fiatalt (4 főiskolást és 4 kiskatonát) a pincében igazoltattak és tarkón lőtték! A névtelenséget kérő szobrászművész határozottan állította, hogy a 4 katona szabolcsi volt (további 4 katonát életben hagytak). Azóta már két szabolcsi katonának az adatait sikerült tisztázni: *Dancs Miklós* 23 éves harckocsivezető, Nyíregyháza és *Gyirán Ferenc* 22 éves sorkatona, Biri község (Nagykállói járás). Ők *Mecséri János* ezredes páncélos alakulataiból (Esztergom tábor Pf. 6581) szóródtak szét.

Itt említjük meg, hogy a 35 éves tiszadobi *Szendi Dezső* páncélos alezredest (posztumusz vezérőrnagy), az esztergomi 7. Gépesített Hadosztály tüzérparancsnokát 1958. november 15-én a soroksári ellenállás miatt végezték ki, s ugyanígy járt *Kicska János* is, a 27 éves honvéd főhadnagy, Jánkmajtis (Fehérgyarmati járás). Alkalmoszerű itt megemlíteni vitéz *Bocskay T. József*nek, az Igazolt Magyar Szabadságharcos Világszövetség elnökének, megboldogult barátomnak 2010. október 6-i értékes közlését, amely szerint a Juta-dombi és csepeli harcok miatt Kádárék 24 magyar katonát felakasztottak!

Az elszenvedett súlyos börtön után halt meg Budapesten (1968) *dr. Abrudbányai János*, Kocsord és Mátészalka unitárius lelkésze, valamint *Kiss Sándor* 38 éves, a Parasztszövetség (Bp.) akkori vezetője, aki ezután emigrációban fejezte be életét (1982). Ez utóbbi a „bibliás politikus” emléktáblát kapott 1991-ben Budapesten (V. ker., Báthori u. 24.) és szülővárosában, Vásárosnaményban mellszobrot állítottak tiszteletére (*E. Lakatos Aranka* alkotása). Meg kell említeni, hogy hívei Kocsordon díszes emléktáblát állítottak 1992-ben *dr. Abrudbányai János* tiszteletére is, az unitárius templom asszonytornácán (a rabtárs és utód: *Nyitrai Levente* lelkész szívességéből).

II. Szabolcs-Szatmár-Bereg megye áldozatait éppen csak felsoroljuk. Nyíregyházán 6 áldozat volt: *Gabulya Mihály* 42 éves földművest 1956. október 27-én délben, a Kossuth téri tünteteskor lötték le a szovjetek (*Balczó András* evangélikus lelkész temette el); *Csályi Ferenc* 28 éves főhadnagy, 1956. október 27-én éjjel a laktanya védelmében fejlövést kapott, Kádárék csak őt ismerték el és ápolták emlékét; *Pintér István* forradalmár, nyá. alvezredes, elhurcoltként 1956. november 8. és december 5. között az ungvári börtönben volt, majd hazaszállították a nyíregyházi börtönbe, súlyos cukorbetegségét nem kezelték itt, és kómás állapotban, kb. 1956. december 15-én kórházba vitték, s onnan már nem került vissza a börtönbe; *Tomasovszki András* 33 éves tűzoltó őrmester, Nyírbogdány, ahol egy szovjet katona összeszólközés közben 1957. január 1-jén hasba lőtte, meghalt a nyíregyházi kórházban 1957. január 5-én, nem rokona a másik hasonló nevű mártírnak; *Szilágyi László* 34 éves tervelőadó, a forradalom megyei vezetője volt, és 1958. május 6-án a helyi börtönben végezték ki, együtt a helyettesével, *Tomasovszky András* 34 éves villanyszerelővel, mindkettőjüket jeltelen helyen földelték el! Dízsírjukat és mellszobrukat (Tóth Sándor Munkácsydíjas szobrászművész alkotása) 1991. március 15-én avatták fel a nyíregyházi Északi temetőben. Itt van 1956-os megemlékezéseink és hagyományápolásunk központi helye.

Záhony laktanyájának 1956. november 4-i, reggeli ostrománál 5 magyar áldozat volt: *Porjai Gyula* 24 éves főhadnagy, *Steigelmaier Géza* 25 éves hadnagy, *Lengyel József* 25 éves szakaszvezető, *Kocsány Imre* 23 éves őrvezető, a harcosok szószólója

és *Virág Ferenc* 21 éves honvéd. Az 1990. november 4-én a záhonyi Önálló Légvédelmi Tüzérezred egykori laktanyájának a falán felállított A honvéd mártírok emléktáblája (150x100 cm kőtábla) őrzi emléküket. A szovjet orvtámadásnak volt még 29 súlyos sebesültje, akiket a kisvárdai Járási Közkórházban láttak el, és 350 honvédet foglyul ejtettek!

Tiszabezdéd kisközségnek (Kisvárdai járás) két áldozata is volt: *Zsell Károly* 73 éves földművest 1956. október 30-án szovjet jármű gázolta el. Hadi felvonulás idején egy ilyen gázolás nem tekinthető közönséges országúti balesetnek (a kórházi adatok rendelkezésemre bocsátásáért *dr. Mezey Károly* sebész főorvosnak, országgyűlési képviselőnek tartozom köszönettel). *Szógyéni Géza* 23 éves fegyveres favágót(?) pedig a mándoki erdőben a szovjetek 1957. január 3-án meglőtték, és Zemplénagárdon elvérzett. Előzetesen lelőtte az őt és három társát igazoltató *Tóth János* rendőr őrmestert (akinek sírja: a nyíregyházi Északi temető XIII. parcella 258.) és súlyosan megsebesítette *Ráduly Sándor* rendőr tizedest. Szógyéni sírja Tiszabezdéden van. Kisvárdán *Sípos Károly* civilt 1956. október 27-én a pénzügyőrség épülete előtti tüntetéskor szovjet lövés érte.

III. Megyénken kívül: Debrecenben egy és Miskolcon négy áldozatunk volt. *Solymosi Ferenc* 21 éves honvéd (posztumusz hadnagy), aki Debrecenben, laktanyája szovjet ostrománál halt meg 1956. november 4-én. Díszsírhelye a nyíregyházi Északi temető III. parcella 4. sírhelyén van. Apja neve a rakamazi sváb *Schemnitzky Mihály*ból 1943-ban (!) névmagyarosítással *Solymosi Mihály*yá változott, később kétszeres sztahanovista és 1956-ban forradalmár lett (bebörtönözték, meghurcolták).

Miskolci áldozataink: *Kanyó Bertalan* 54 éves segédmunkás, lakása Fülpös (Mátészalkai járás), a forradalomkor a Lenin Kohászati Művekben dolgozott, és csupán jelen volt október 29-én az egyik népitéletnél, mégis kivégezték 1957. április 27-én Miskolcon. Eltemették 1995-ben(!), Kocsord községben. Az özvegyét 3 hónapra Tökölre internálták, mert férjezett nevét a rendőrségi „felkérésre” sem volt hajlandó megváltoztatni! *Bartha Béla* 30 éves martinlakatos (Nyírlövő, Kisvárdai járás), részt vett a fegyveres harcokban, majd 1956. december 10-én a tüntetésen, ahol a karhatalmisták és a szovjet tankok közösen verték szét a tömeget,

öt halott és 14 sebesült volt! *Antal Gyula* rendőr törzsőrmester (Komlódtótfalu, Csengeri járás), 1956. október 27-én népítélet áldozata lett, *Hullár Gábor* 33 éves alhadnagyot (Tiszabercel) 1957. február 7-én halálra ítélték és ugyanott kivégezték.

Ugyancsak megyénken kívül, Mosonmagyaróváron halt meg *Stefkó József* áv. főhadnagy, aki a mosonmagyaróvári sortűz után népítélet áldozata lett, és másnap (1956. október 27-én) a kórházban agyonverték. Jelzem, hogy a népítéleteket a forradalom selejtjének, hordalékának tartjuk.

A nyíregyházi *Dandos Gyula* 19 éves diákvezért 1957. február 10-én, a második határátlépési kísérleténél lelőtték! Emléktáblát kapott 1993. október 22-én a Béla utcai Petőfi Kollégium (ma: Luther Óvoda) falán, s posztumusz nemzetőr hadnagygyá léptették elő. Ausztrián keresztül szeretett volna eljutni Svájcba, egykori ottani nevelőszüleihez. A Kádár-rendszer még halála után is tartott a cigány származású gimnazistától. Bizonyítja ezt a nyíregyházi Kossuth Lajos Evangélikus Gimnáziumban lévő 1956/57. évi Anyakönyv 30. oldalán olvasható hamis bejegyzés egy ávos tiszttól (a nevét is tudjuk): „A mai napon szülei kívánságára kimaradt. Más gimnáziumba felvehető. Nyíregyháza, 1957. július 14.” Történt mindez Dandos Gyula lelövése után 5 hónappal, s arról nem is beszélve, hogy nevezett ekkor már teljesen árva és állami gondozott volt.

Megemlítjük, hogy Vásárosnaményban 1996. május 16-án Dandos Gyula Unitárius Cigány Egylet alakult. A csömöri Glória Victis alapítvány Emlékművén még 2008. november 2-án Dandos Gyula tiszteletére emléktáblát helyeztek el *Mága Zoltán* adományából. Nyíregyházán, az Északi temetőben, a cigány emlékmű mellett kopjafát kapott a diákvezér. Jómagam pedig büszke vagyok a Dandos Gyula emlékérem kitüntetésre, amelyet 2010. június 20-án a rendelőmben adott át nekem a vásárosnaményi Dandos Gyula Cigány Egylet vezetősége.

Dolinay Tamás

A HOKEDLI

A hokedli a festett zöld fedőlapjával, vajszínű lábaival a konyhabútor szerves része volt, de mindig különálló helyen, az ablak alatt állt, mert a vendég részére volt fenntartva. Anyám karitatív lény volt, olykor 5-6 kosztos is megfordult nálunk. Néha, mikor megtértem az iskolából, nehezen találtam helyet magam számára a konyhában. Anyám jól főzött, és mindig bőségesen, számítva 1-2 betévedő éhes szájra, akik fennen dicsérték a főztjét. Gyakori vendég volt a tisztelendő úr, egyébként rokon apai ágon. Egyedül élt, nehezen, anyám empátiával követte a sorsát. Ő adott össze bennünket, keresztelte a fiamat, Isten nyugosztalja.

Laci bácsi még az elborzasztó diszkrimináció idején volt barátja anyám első férjének, ő szerencsésen megtért a munkaszolgálatból, és mindig volt miről beszélni, emlékezni. A másik tiszteltes úr protestáns volt és anyám lelki gyámoltja. Tragikus sorsot szánt a családjának egy külföldi házasság, mely jól indult a lányának és katasztrofálisan ért véget.

Lalit gyermekként istápolta anyám. A Partiumból jött át, nehezen találta a helyét, még asszonyt is szerzett neki anyám, egy tragikus balesetben hunyt el.

Pisti a mindenes: a kertész, a villanyszerelő, a bejárónő, de mindenekelőtt masszív alkoholista remegő kezekkel, halk, olykor érthetetlen beszéddel. Haragszom rá, mert meglopta az özvegy apámat.

Piroska néni nagyságos asszonynak szólította anyámat, ő vasalta az ágyneműt, az abroszokat, a törülköket és beszélt, csak beszélt, elrontott életéről, gyerekeiről, nyomorék férjéről.

Gyuszi a család barátja, a legendás nagyerejű bohém, a női szívek megdobogtatója. Többször hetekre is eltűnt, olykor bará-

tokkal, vagy egyedül. Felesége végigbóklászta a várost, de sehol sem találta, ha a pénze elfogyott, hamarosan hazatalált.

Pakoltunk a garázsban, kellett a hely az unokák biciklijeinek. Hogy, hogy nem, előkerült a hokedli épségben, kicsit festékhiányosan. Megsimogattam és letakartam egy kendővel.

SZÁMVETÉS

Megperzseltél
engedtem magam
csendesen hagytál ott
mint éjszaka a tegnapot.

Nincs ma
és nincs holnapom
minden hang
elhalkul valahol.

Buta lepke
voltam én is
pedig milyen más
a gyertya s lámpafény.

Behorpadtak a napok
egyre hosszabbak
az esték
a van odalett.

Napjaim te
húztad oly gondosan
s az ébredés
kegyetlen, kemény.

Galárdul félretették
mint fáradt festék
kopik a múltam
s vele a jelen.

Elfáradtam
bukdácsolok
egyszer majd
el is ismerem

ÜNNEPEK, ÉVFORDULÓK

Ünnepeink mostanság nincsenek, csak évfordulók vannak. Évfordulók azokról a sorsfordító eseményekről, melyeket szeretnék érinteni az aktualitások ürügyén.

Egy prosperáló, de feszültségekkel teli, kiegyezés utáni időszakot egy szerencsétlen első világháborút zárt le számunkra a

trianoni békeszerződés. Szinte kiheverhetetlen csapások érték Magyarországot. Elvesztette területének kétharmadát, a magyar ajkú lakosság mintegy 3 millió tagját, hogy beleszédüljön egy anakronisztikus király nélkül királyságba. Hogy felizzon az örület parazsa, pogromokkal, numerus clausussal, gúnyáradattal, zsidóellenes hisztériával és törvényekkel.

Az európai, jelesen kelet-közép-európai kultúra és eszmékör már Auschwitz előtt megteremtette azokat az alapokat, melyekre épülhettek a haláltáborok.

A 70 éve felszabadított Auschwitz–Birkenau, a budapesti gettó kapcsán érdemes elgondolkodni azon, ha a legnagyobb hatalom a civil társadalom, akkor hol voltak a civilek? De hol voltak a hatóságok, a politikai elit – tisztelet a kivételnek?

Mintegy 600 ezer magyar veszett el a koncentrációs táborokban. Igen, magyarok, először is magyarok, azután zsidók, katolikusok vagy protestánsok. Ez a veszteség az egész magyar nemzet vesztesége, melyet még ma is képtelenek vagyunk felismerni.

Az élet osztatlan sokszínűsége veszett el. Családok, generációk, hihetetlen kultúrértékek váltak füstté az égető kamrák kéményeiben, melyek pótolhatatlanok. Van mit kibeszélni; kibeszélni a 150 ezer magyar honvéd és 30 ezer munkaszolgálatos halálát, akik „előretolt állásokból” akarták a parancsnoki demagógiára hagyatkozva, hiányos felszereléssel, ősi karabélyokkal megvédeni a hazát a Donnál, azt a hazát, amely feláldozta őket.

Ekkor hol volt a csendes többség? Mi lett volna, ha százezrek kiáltják: elég!

A totalitárius önkényuralom csak szlogeneket és neveket vált: endlösung, gulag, malenkij robot. A végső megoldás a nem tetzők irmagvát is kitörölni.

Egy Jézus nevű galileai zsidó rendszeren összekuszálta a remény adásával, áldozatvállalással és önfeláldozásával az összesűrűsödött borzalom kikristályosodottnak tűnő eszméit, torz agyszüleményeit.

Éljünk vele!

Galambos Sándor

TISZASZENTMÁRTONI FALUTÖRTÉNET

Tiszaszentmárton polgármestere nagyszerű döntést hozott, amikor *Sallai Józsefet* kérte meg, hogy legyen a település megírandó monográfiájának szerkesztője. Nemcsak azért, mert tiszaszentmártoni születésű, hanem azért is, mert a nyíregyházi főiskola történelem tanszékének hosszú időn át tanára volt, s ennek következtében egyaránt ismeri a település írni tudóit, a főiskola szakembergárdáját és a közgyűjtemények dolgozóit. (Ez utóbbiak közül öten muzeológusok, míg a lektor levéltáros.) Sallai tanár úr – nagyon helyesen – erre a három csoportra támaszkodott a szerzők kiválasztásában, de mellettük tanulmányt adott a kötetbe *Sajtos Szilárd*, aki református tábori lelkész és Szentmártoni *Szabó Géza* irodalomtörténész. A szerzőkkel való együttműködés és a szoros határidő bizony pedagógiai és diplomáciai érzéket igényelt a szerkesztőtől, aki használta is ezeket a tulajdonságait.

Egy falutörténet megírásakor szükség van a specializációra, hiszen nincs olyan ember, aki egyaránt úgy értene a helytörténetnek az őskortól napjainkig terjedő korszakaihoz, a régészethez, az irodalomtörténethez, az etimológiához, a természetföldrajzhoz, az egyház-, iskola- és művelődéstörténethez, a néprajzhoz, hogy képes lenne a források felkutatására, rendszerezésére és megfelelő színvonalon történő leírására.

Tizennégy szerző 17 tanulmánya két nagy fejezetben olvasható. A *Múltunk* fejezetben a település történetét bemutató írások sorakoznak, kivételt csupán az első képez, amelyben Sallai József a falu névadójának, a 4. század elején Pannóniában született Szent Mártonnak életútját mutatta be, akinek a tiszteletére a 11. században, az akkor Zsurkhoz tartozó magaslaton kápolnát emeltek. E köré szerveződött a falu. A szerkesztő ebben a fejezetben még az 1944 és 1950 közötti

időszak ábrázolását vállalta magára. A földosztásról, a falura nehezedő terhekről és a közigazgatás működéséről kapunk képet.

A tágabb régiónak a legkorábbi időszakáról *Toldi Zoltán* írt, a falu határában feltárt régészeti leleteket is bemutatva. A település okmánytárakban és oklevéltárakban fellelhető középkori adatait *Németh Péter* gyúrta történetté. A falu első említése 1212-ben történt. A fennmaradt dokumentumok elsősorban a földesurak hatalmaskodásait és pereit őrizték meg. *Jakab Attila* részletes, képes leírást ad az első ízben az 1330-as években említett, a 16. században reformátussá lett templomról, amely Jósa András szerint a „Nyír Pannonhalma”. *Sajtos Szilárd* a 18. század végén elpusztult várral kapcsolatban osztotta meg velünk az adatait. *Szentmártoni Szabó Géza* a terület legjelentősebb földesúri családja, a Losonczyak leg híresebb leányának, Annának az alakját elevenítette fel, aki Balassi Bálint nagy szerelme volt. *Takács Péter* is a Losonczy családdal kezdte terjedelmesebb tanulmányát, amelyben a reformációtól a nagy háború végéig mutatja be az eseményeket. Főleg az összeírások, az 1772. évi vizsgálat, az 1841–1843. évi tűzkármentesítő felmérés adatai és az 1907-es községi szabályrendelet alapján követte a generációk sorát. A két világháború közötti időszakról *Bene János* írt. Nevekben és adatokban gazdag tanulmánya végén a mellékletben név szerint is felsorolta az 1. világháborús hősokeket, a 2. világháborúban elesett, meghalt és eltűntnek nyilvánított polgári és katonai személyeket, az elhurcolt izraelitákat és az 1945-ben hazatért hadifoglyokat. Az 1950-tól napjainkig húzódó időszak legfontosabb eseményeit a korabeli sajtóból és az önkormányzati (tanácsi) dokumentumokból Szabó Éva gyűjtötte össze.

Az *Ember és környezet* fejezet földrajzi, névtani, egyház-, oktatás- és művelődéstörténeti, továbbá néprajzi dolgozatokat tartalmaz. *Kormány Gyula* a település természeti környezetét mutatta be. Ahol nincsenek helyi adatok, ott a Nyírség északkeleti részének földrajzi viszonyait ábrázolta. *Kókai Sándor* a településképről értekezett. Szólt a település második világháború előtti és utáni változásairól, a szolgáltatásokról és a vonalas infrastruktúráról (közút, vezetékes ivóvízellátás, szennyvízcsatorna-hálózat), továbbá a várható vagy szükséges jövőbeni fejlesztési irányokról. *Révay Valéria* a hely neveiről tett közzé egy terjedelmes adatgyűjtést, amely az utcanevek, a külterületek nevei mellett az intézmények elnevezését is tartalmazza.

A szerkesztő Sallai József e fejezetbeli két írása közül az első a helyi református egyházközség történetét elevenítette fel a 16. század végétől a 21. század elejéig, a másik az oktatás helyzetét mutatta be. Az bizonyos, hogy a források a 19. század elején már említést tettek egy iskoláról. Óvoda az 1970-es évektől működik a községben.

A második világháború utáni közművelődésről, a könyvtárról, a művelődési házról *Leskovics Gáborné* gyűjtött adatokat. A falu néphagyományairól, a hétköznapi és ünnepek világáról, a gazdálkodásról, a lakásról Bodnár Zsuzsanna közölt tanulmányt.

Talán érdemes lett volna a szerzők foglalkozását megadni, hogy a természetes olvasói kíváncsiság is választ kapjon. A falu lakóinak nevét is jó lett volna megörökíteni, hiszen az alig több mint ezres lélekszámú Tiszaszentmárton esetében ez csupán 10–15 oldallal növelte volna meg a terjedelmet, de a személyesség élményével ajándékozta volna meg a helyieket.

Összefoglalásul megállapíthatjuk, hogy kiváló helytörténeti munka született meg, amelyre büszkék lehetnek a tiszaszentmártoniak. A tanulmányok színvonalasak, a szerkesztés következetes, az ábrák, táblázatok és a hivatkozások megjelenítése szakszerű és egységes. (Talán a hivatkozásoknál célszerű lett volna, ha minden írás elején újrakezdődik a számozás. Így viszont azonnal látszik, hogy 628 hivatkozás van a 274 oldalon.) A minőség egyik záloga a sok levéltári és más primér forrás, továbbá a történeti, földrajzi, néprajzi szakmunkák felhasználása, a másik pedig az, hogy olyan lektora volt a könyvnek *Kujbusné Mecsei Éva* személyében, aki tanácsaival segítette a szerzőknek és a szerkesztőnek. A kiadvány hiteltelenségét és fontosságát emeli, hogy a tanulmányokat korábban máshol nem közölték, a felkérésre írták meg a szerzők.

A képek minősége megfelelő, s jó ötlet, hogy a kötet végén, 8 oldalon 24 színes fényképet helyeztek el. A színes borítót *Szemán Attila* tervezte, képei *Sipeki Pétert* dicsérik. A könyv *Tóth Imre* nyomdájában készült.

A szakmailag igényes tanulmányokból álló, gondosan szerkesztett kiadvány amellet, hogy sokrétűen bemutatja Tiszaszentmárton múltját és jelenét, arra is jó példát ad más településeknek, hogy milyen módon érdemes megörökíteni egy község életét. A kötetet nem csak a település lakóinak ajánlom jó szívvel, hanem minden érdeklődőnek.

Erdélyi Tamás

HÚSZÉVES A NYUGDÍJASÉLET*

Kedves Ünneplő Nyugdíjas Barátaink! Tisztelt Vendégeink!

Nehéz ilyen szép ünnepen, ilyen magasztos helyszínen olyan hétköznapi témáról szólni, mint egy újság, a mindennapi események, információk gyűjtése, formába öntése és közreadása, olvasóink tájékoztatása, okulása, művelése céljából. Az ok, ami mégis erre késztet, a *Nyugdíjasélet* húszéves jubileuma, mely ünnepelésre méltó, hiszen gyorsan változó világunkban megmaradása csodaszámba megy. A csodának pedig itt a helye. De nincs benne semmi misztikus. Mi, akik ezzel foglalkozunk, csupán komolyan vettük a lapalapítók, *Gyúró Imre*, a Megyei Nyugdíjas Szövetség elnöke és *Orosz Szilárd* alapító főszerkesztő szándékát, amit 1995 decemberében, az első számban így fogalmaztak meg: „... ez a lap eszköz, katalizátor, hírhozó-hírvivő, beszélgetőtárs szeretne lenni. Segíteni akarunk, védeni a nyugdíjasérdekeket az érvek igazával és nem az indulatok parttalanságával”.

Két évtizeden át kitartó munkával, a megfogyatkozott támogatás ellenére változatlan formában, sőt egyre bővülő, korszerűbb tartalommal juttattuk el nyugdíjasainkhoz a lapot – nem hivatalos újság, inkább rendszeres körlevél formájában. Az átvehető gazdag internetes tartalmak mellett a szerkesztőbizottság tagjai riportokkal, az érdekvédelem ismertetésével, irodalommal, a történelmi események méltatásával, emlékezéssel, szórakoztató írásokkal, keresztrejtvényekkel tettük változatosabbá a lapot.

A legtöbbet azonban, különösen az utóbbi években, maguk az egyesületek vezetői, szövívői tették, akik gazdagon tárták elénk közösségi életük eseményeit a klubfoglalkozásoktól a kirándulá-

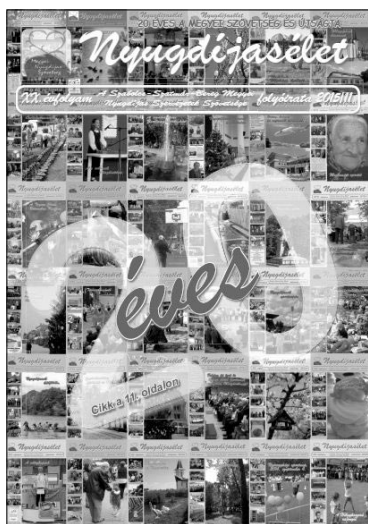
* Elhangzott a Megyei Nyugdíjas Szövetség Idősek karácsonya rendezvényén, a nyíregyházi római katolikus társszékesegyházban, 2015. december 11-én.

sokon át a páratlan sikerű szereplésekig. Mindig nagy súlyt helyeztünk a fényképes bemutatásra, egyre jobb eredménnyel. Sok lelkes amatőr küldi hozzánk változatos tartalmú fotóit, az írásos tájékoztatás kiegészítésére. Van miből válogatni! Mert biztosak vagyunk abban, hogy a közölt írások, fotók mind-mind ösztönzők, ígéretes példák más egyesületek tevékenységéhez.

Köszönetet mondok most azoknak, akik mindezekben munkatársaink voltak. A megyei szövetség mindenkori elnökségének, hogy nem engedte el a kezünket. Köszönjük országos testvér-lapunknak, a *Generációnknak* a szakmai segítségét. Köszönet támogatóinknak, különösen az állandó és kiváló minőséget kedvezményesen nyújtó nyomdának és vezetőinek. És köszönet olvasóinknak, hogy érdeklődésükkel segítették fenntartani lapunkat, a most 21. évfolyamába lépő, megújuló Nyugdíjasélet!

*

A Megyei Nyugdíjas Szövetség emléklappal ismerte el a Nyugdíjasélet című havi újság munkatársainak tevékenységét, elsősorban *Erdélyi Tamásnak*, a lap alapító szerkesztőjének, tíz éve főszerkesztőjének két évtizedes kitartó és magas színvonalú tevékenységéért, munkatársainak – köztük *Csermely Tibornak* és *Pásztorné Évának* – ugyancsak emléklappal, ajándékcsomaggal köszönte meg munkáját. A megyei közgyűlés elnöke, *Seszták Oszkár* pedig a Megyei Közgyűlés emléklapját és bronz emlékérem kitüntetését adta át a főszerkesztőnek.



Pagonyi Szabó János

ÉDES... KEVÉS...!

Édeskevés... Édeske vés...!
Szobrot gondol, csak úgy pózol.
Állványt ácsol, kalapácsol,
Vesz egy csákányt, fehérmárványt,
Vésőt püföl, a kő röpül.
Pattog róla, hull a porba.
Mint a repesz: éles, hegyes.
A tömb tárul: szobor bámul.
Ahogy nézik, gyümölcs érik.
Nap mosolyog, eső csorog.
Szája görbül, s könnye gördül.
Sírás rázza, megalázva
Álldogálva, helyben járva
Készen áll ő, ha jó vevő.
A szép szobor arca komor...
Talapatán: bénán, sután
Áll csak... s egyben, várhat
csendben.
Gaz nőtte be, mint előtte.
Zokog szegény, Drága legény
Nem jött, érte, hogy megkérje...
Nap világot, forrón lángol.
Fagyban remeg, szét is reped.
Meg is bomol, míg leomol,
Földre kerül. Megsemmisül. . .
Hő takarja, leple rajta.

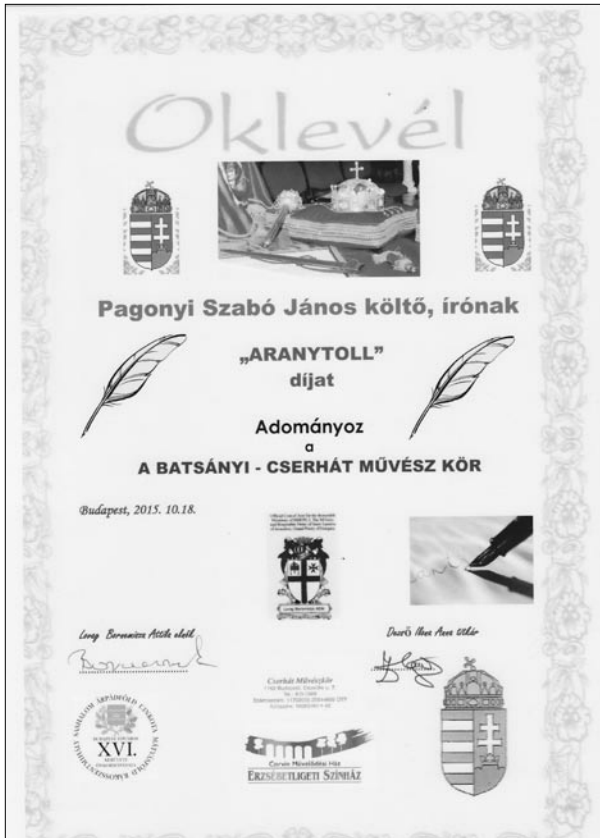
Alatta kő: szoborba ő!
Varjú csácsog: „bár nem látod,
Ott a kertben, veled szemben,
Van egy halom: jégirgalom...”
Érted jött el, nem dőlt még fel.
Rád várt épen, hajnalfényben.
Lépett volna, s lába-ólma
Nem engedte, hogy megtegye!
Kiáltott is, száján most is:
Ott van a szó, fagyos való!
Varjú károg: mindent látott!
Kertben lépdelt, le is térdelt,
Csendben, gyászban, magányában.
Édes-keserv! Mit nem kevert?!
Élet ízét, mérgét, mézét.
Bolond Élet: mondom néked
Ha megéled, ha megéled!
Ha meg éled: benne részed.
Boldog lehetsz, mikor nevensz.
A szomorú hátán batyu.
Görnyed, cipel, élnie kell!
S akkor is kel, ha vezekel:
Ember fia, lánya: hiba
Nélkül, Isten nélkül, nincsen
Élet, áldás, megbocsájtás!
Csodát tehet, s mindig veled!

* A Batsányi–Cserhát Művész Kör által 2015-ben meghirdetett verspályázaton *Pagonyi Szabó János* „Aranytoll” díjat nyert: *Édes... kevés... , Mérgező füst, Gyorsan pereg és Hun hon című négy versével.*

Lelket táplál... Szobor járkál!
 Lába viszi, el sem hiszi:
 Szíve dobban, indul nyomban
 Kedveséhez, nem is kérdez:
 Megöleli, s nem tördeli
 Kezét, lábát, szobor voltát
 Elfeledi, s ölelgeti
 A szerelmét, szerelemért.
 Édes kincsem! Édes kincsem!
 Becézgeti, s mondja neki

A szép szobor: ha szív-motor,
 Lélek nincsen, Élet sincsen!
 Varjú mesélt: sokat megélt.
 De még ilyet! A két gyermek
 Felállt nyomban! Nem álmodtam!
 Életkedvük megjött bennük
 Mikor szívük dobbant együtt.
 S oda-vissza kéz a kézben
 Jöttek-mentek. Csodát nyertek...
 Édeske vés, édeskevés!

2015. 05. 15.



GYORSAN PEREG

Bár gyorsan pereg minden homokóra,
 s távolodik egyre múltunk hajója,
 de jöhetnek még reménykeltő percek,
 hisz gyökeredet mély homokba verted!
 Homokba martad, és maradt is rajtad,
 maradnod kellett, ha nem is akartad!
 Ha kegyetlen villám csapkodta lombod,
 ha roppant a törzsed, nagyobb lett gondod,
 ha letörte végleg zöld koronádát,
 ha homokkal tömte ki tátott száját,
 ha karóba húzták, gyötörték tested,
 ha tüdőbaj során tüdődet, köpted,,
 ha fuldokoltál mint tetves a kútba,
 ha indulnod kellett a végső útra,
 ha két méter mélység várt a homokban,
 ha vihar építette halmod nyomban,
 ha erős voltál, vagy tartottad magad,
 ha Mikések emeltek veled falat,
 ha égtél koronád alatt a trónon,
 ha gyötörted magad az utolsó szón,
 ha kimondtad, megnyugodott lelked,
 ha elhagytad már az isteni kertet,
 ha pártfogód lett a furmányos kígyó,
 ha rád vetette magát a csúf ringyó,
 ha bezárult mögötted rút világod,

ha nem látod hazád, házad, családod,
 ha emlékek tükrébe nézel fentről,
 ha nem várhatsz segítséget semerről,
 ha imád homokban: szállhat reményed,
 ha örökös vándor lesz rajta végleg,
 ha megpihen virágzó akác ágán,
 ha tovább időzhet e csodás vártán,
 ha elsírtad közben tengernyi könnyed,
 ha felfogtad végül: így sem lett könnyebb,
 ha porrá is leszel porból születté,
 ha megbékélsz vele: mennybe mehetnél!?
 Nem szabadulsz tőle még odafönt sem...
 Csillagszelek fújnak, s szemedben porszem.
 Mi moshatná ki egykönnyen belőle?
 Fénysugára áradhat csak a Földre!
 S láthatnál tán' ott hazai tájakat,
 átkos-homokon szenvedni társakat,
 a szülőanyádat, homokból várad,
 ahol első lépésre mozdult lábad.
 Bízva-bíztál, erős gyökeret vertél,
 mostoha akácokkal bölcselkedtél.
 Induló utad, egy életre szóló már:
 végestelen-végig homokot szórtál!
 Végzetes órád, ha bölcs, ha már pereg,
 kitarja karját: Szabolcs, Szatmár, Bereg!
 2015. 04. 01.

Czimbula Novák Ibolya

A SZABOLCSI ÍRÓTÁBORBAN,

a tokaji „alkotóműhelyben” épp érdeklődés, majd elismerés kíséri első önálló kötetem bemutatóját. (A terem hatalmas, okostelefonról kaptam a fotografiát.) Sikeres volt az Arcok és énekek antológia, melyben a táborból is többen megjelentünk, a különböző előadásokkal, továbbá értékmentésekkel, monográfiákkal az elhunyt kortársakról.



VTÓSZÓ

A Bessenyei Almanach a 2014. évi számának megjelenésével jubileumi rangra érett, és immár tíz éve hirdeti, hogy a Bessenyei Társaság újjászervezése után az egykori évkönyve is újjászületett. 2015-tel pedig már az induló második évtizede sietett hozzánk. Almanachunk piros betűs évfordulós ünnepe után azonban nem kell semmit előlről kezdeni, mert a *Csermely Tibor* szerkesztésével kialakított tartalmi és formai hagyományok időtállóan bizonyultak. Most, hogy Csermely Tibor ezt a szívvel és magas fokú hozzáértéssel teljesített vállalkását nem tudja tovább folytatni, a hosszú időn át végzett értékőrző és értékteremtő szerkesztői tevékenységért ezúton is kifejezzük a társaság elismerését, köszönetét, és további szép alkotói sikereket kívánunk számára.

A 2015. évi Bessenyei Almanach az eddigi értékeit őrizve és a régi arculatával jelenik meg. Helyet kap benne a társaság éves munkájának összegzése, valamint Bessenyei György szellemi örökségének ápolása. Ezek mellett ott találjuk társaságunk tagjainak a kulturális és művészeti élet részeseiként, szervezőiként elért eredményeit, a lakóhelyünk hagyományait, szellemi örökségét idéző írásokat. Megemlékezünk társasági elődeinkről, a múltó időtlen létre cserélt, églakó társainkról.

Bízom benne, hogy a kötetet minden olvasója a magáénak érzi majd, társává fogadja, és így soha sem marad egyedül.



Sallai József
szerkesztő

HALOTTAINK

Kökény Mária

Bachát Lászlóné

Katona Béláné



Horváth Józsefné

EMLÉKEK A GYERTYA FÉNYÉNÉL

Búcsúzom Kökénydi Máriától. Váratlanul ért a haláloz híre, Marika! Te, aki annyira szeretted az életet... Küzdöttél, bíztál, hátha az oxigénpalack csodát művel. Persze ez csak csalóka remény volt. Biztattalak: te lélekben erős vagy! Ne add fel! Sajnos, bekövetkezett a legrosszabb... Kedves rokonaid, barátaid, tisztelőid búcsúztak tőled a nyíregyházi Emmaus Evangélikus Egyházközség templomában. A Bessenyei Társaság nevében *dr. Nagy Éva* elnöknőnk helyezte el a sírcsokrot. Én férjemmel emlékeztem kedves barátunkra.

Kökénydi Mária hivatásos népművelő volt. Kótajban ismertük meg, ő volt a kultúrotthon igazgatója. (Férjemmel együtt 27 évig tanítottunk a községben.) Sokszor igényelte segítségünket a munkájához. Közvetlen, segítőkész hangja tekintélyt parancsolt. Soha nem felejtjük el, amikor elkísért bennünket Budapestre, a Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Öregdiákok Egyesületében szerepeltünk, férjem verssel, én énekkel. Meghívott vendég volt *dr. Czine Mihály* irodalomtörténész is. Éjszaka utaztunk vissza, ő mindig velünk volt.

Barátságunk Nyíregyházán is folytatódott, itt, a Bessenyei György Irodalmi és Művelődési Társaságban. Marika többször bizonyította írói vénáját. A Bessenyei Almanachban „A megőrzött emlék” címmel emlékezett meg édesanyjáról, *Szentgyörgyi Domján Babáról*. „Mindenki addig él, amíg gondolnak rá, amíg a szerettei emlékéből kitörölhetetlen.” Isten veled! Nyugodj békében! (*Kelet-Magyarország, 2015. december 3.*)

TARTALOM

NAGY Éva: Ajánlás	5
ELŐADÁSOK, RENDEZVÉNYEK	
APORNÉ (KINCSES) KOVÁCS Éva: Egykori és mai diákok. A reformkori elődöktől napjainkig	8
A Bessenyei Almanach 10 éves jubileumi ünnepe	14
CSERMEY TIBOR: Vivát Almanach!	15
NAGY Éva: Társaságunk költői – kötetbemutató	17
B. RISKÓ Irén: Sóhajok hídjá	18
CZIMBULA NOVÁK Ibolya: „Hiányzik valami!”	19
VENGRINYÁK János: Kérdezd meg	19
PAGONYI SZABÓ János: Szemedbe mondom	21
BENE János: Megújult a Bessenyei Emlékház Tiszabercelen	22
CSERMEY Tibor: Szellemi inspirációk a György-napi ünnepélyen	31
NAGY Éva: A hagyomány fonala	33
BABOSI László: Ratkó József <i>Vadvirágok</i> című filmnovellájának keletkezéséről	36
BÁNSZKI István: Egy álom félúton. A nyírségi literátorok tárlata Nyíregyházán	41
HAJDÚ Ágota: Népzeneoktatás a Vikár Sándor Zenei Alapfokú Művészeti Iskolában	44
UGRIN Aranka: Egy művészdinasztia a nagy protestáns erdélyi fejedelem, Bethlen Gábor vonzásában	47
CSERMEY Tibor: Emlékek, élmények, vallomások	54
NAGY Éva: Bessenyei Társaság – 2015	57

A TÁRSASÁG TAGJAINAK IRODALMI-KÖZÉLETI JELENLÉTE, ELISMERÉSE

NAGY Éva: Bessenyei György és Társaságai	62
KUJBUSNÉ MECSEI Éva: Adalékok a Benczúr család életéhez	69
FAZEKAS Árpád: Szabolcsi mártírok és áldozatok az 1956-os forradalomban	81
DOLINAY Tamás: A hokedli; Számvetés; Ünnepek, évfordulók	87
GALAMBOS Sándor: Tiszaszentmártoni falutörténet	90
ERDÉLYI Tamás: Húszéves a <i>Nyugdíjasélet</i>	93
PAGONYI SZABÓ János: Édes... kevés...!; Gyorsan pereg	95
CZIMBULA NOVÁK Ibolya: A szabolcsi írótaborban	98
SALLAI József: Utószó	99

HALOTTAINK

HORVÁTH Józsefné: Emlékek a gyertya fényénél	101
--	-----

A Bessenyei Társaság 2015. évi eseményei színes képeken	103
--	------------

A BESSENYEI TÁRSASÁG

2015. évi fontosabb eseményei képeken



JANUÁR: Aporné (Kincses) Kovács Éva előadása a Bessenyei Társaság klubdélutánján. Közreműködik Apor Péter (8. oldal)



FEBRUÁR: A Bessenyei Almanach jubileuma. Ulrich Attila és Bánszki István. Lent csoportkép a kiállítási tabló előtt (14. oldal)





MÁRCIUS: Társaságunk költői. B. Riskó Irén – Nagy Éva elnök –, Czimbula Novák Ibolya, Vengrinyák János és Pagonyi Szabó János (17. o.)



ÁPRILIS: György-napi ünnepség a Megyeháza Bessenyei Nagytermében. Bene János előadása, ünnepi műsor és Bánszki István könyvajándéka (22. o.)





**MÁJUS: Nagy Éva ünnepi beszéde után koszorúzás Bessenyei György szobránál.
Martinovszki István tárogató muzsikával köszönti a költőt (33. oldal)**

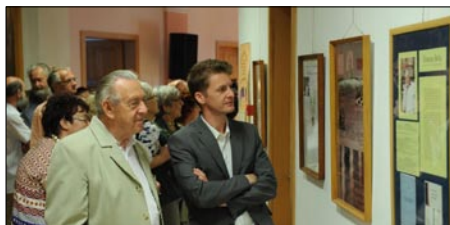




MÁJUS: Legújabb Ratkó-kutatásairól tartott előadást Babosi László levéltáros (36. o.)

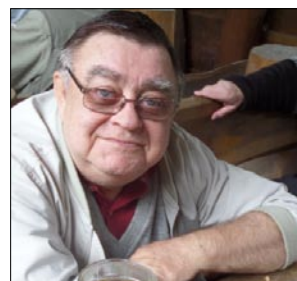


JÚNIUS: Rendkívüli programmal avattuk fel A Nyírség literátorainak nagyjai Tiszaberceltől Szatmárcsekéig ideiglenes „folyosókiállítását”. Bene János, Bánszki István és Ulrich Attila alpolgármester (41. o.)



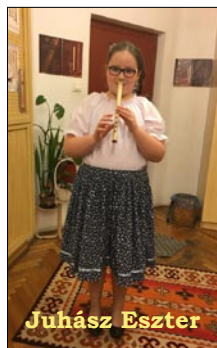


JÚNIUS: Hangulatos nyárköszöntő társulati összejövetel az Erdei tornapályán, jó étvágygal költöttük el Csomós Tibor bográcsgulyását





Majoros Ditta



Juhász Eszter

SZEPTEMBER: Kreatív zenei barangolás *Hajdú Ágotával* (44. o.)



(68. oldal)



(47. oldal)

SZEPTEMBER: Nyíregyházi Értéktár – a Bessenyei-szobor bemutatása

OKTÓBER: Ugrin Aranka előadása Áprily Lajosról és Jékely Zoltánról



**NOVEMBER: Nagy Éva előadása és Czimbula Novák Ibolya felolvasása
a Besseneyi-síremlék előtt**



**NOVEMBER: Csermely Tibor bemutatja Emlékek, élmények, vallomások
című, válogatóskötetét (54. oldal)**

Hagyományos ünnepi, karácsonyi találkozó a könyvtár kamaratermében

Dr. Nagy Éva elnök:

„Örülünk annak, hogy tagjaink szinte családként tekintenek társaságunkra, tagjaink zöme alapító tag, vagy több éve, évtizede vesz részt rendezvényeinken.” (57. oldal)



Mottó:

„Ez a serleg Bessenyei serlege
Tiszta borral tüzes lelket tölts bele,
Úgy idézd a Bessenyei szellemét,
Műveltségért, magyarságért
Küzdjön minden nemzedék!”

